

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Адреса на Редакцијата:

Министерство за одбрана

Списание „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

ул. „Орце Николов“ 66 1000 Скопје

Телефони: 3282-058, 3282-299 и тел. факс 3113-527

Интернет адреса: WEB на Министерството за

одбрана: www.morm.gov.mk, публикации, СОВРЕМЕНА

МАКЕДОНСКА ОДБРАНА на македонски и на англиски јазик

Списанието излегува два пати годишно.

Цената на еден примерок е 70 денари.

Претплата за 2006 година изнесува 140 денари (плус поштенски трошоци).

Претплата за странство е двојно поголема (плус поштенски трошоци).

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

ТЕОРЕТСКО СПИСАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РМ

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

Талат ЦАФЕРИ, *претседател*
проф. д-р Трајан ГОЦЕВСКИ
Апостол АРБЕЛСКИ
проф. д-р Росе СМИЛЕСКИ, *полковник*
проф. д-р Митко КОТОВЧЕВСКИ
проф. д-р Марина МИТРЕВСКА
Мирослав СТОЈАНОВСКИ, *генерал мајор*
д-р Назми МАЛИКИ
д-р Петар АТАНАСОВ

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р Трајан ГОЦЕВСКИ
проф. д-р Сокле КОЧОСКИ, *полковник*
проф. д-р Митко КОТОВЧЕВСКИ
м-р Жанет РИСТОСКА
проф. д-р Зоран НАЦЕВ
д-р Оливер БАКРЕСКИ
Добре ТРАЈАНОВСКИ, *потполковник*

Главен и одговорен уредник: проф. д-р Трајан ГОЦЕВСКИ
Заменик главен уредник: проф. д-р Сокле КОЧОСКИ, *полковник*
Технички уредник: Билјана ИВАНОВА
Компјутерска обработка: Александар АТАНАСОВ
Ликовно решение на корица: Кочо ФИДАНОВСКИ
Лектор: м-р Жанет РИСТОСКА

Печат: АД „Коста Абраш“ - Охрид

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07-7144/2 од 27. 12. 1999 година, за списанието „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“ се плаќа повластена даночна стапка.

СОДРЖИНА

1 *Општо-теоретски, доктринарно-стратешки и други теми од областа на одбраната*

Митко КОТОВЧЕВСКИ	
ТРАНСФОРМАЦИЈА НА РАЗУЗНАВАЧКИТЕ СЛУЖБИ НА Р. ГРЦИЈА И Р. АЛБАНИЈА.....	9
Оливер БАКРЕСКИ	
УЛОГАТА НА ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО ВО БЕЗБЕДНОСНИОТ СЕКТОР.....	27
Ванчо КЕНКОВ	
ВОЕНА ВЕШТИНА - ВЕШТИНА ИЛИ НАУКА.....	39

2 *Геополитички, геостратешки, военополитички и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната*

Тони МИЛЕСКИ	
КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ И ЕКОЛОШКИТЕ БЕГАЛЦИ КАКО ЗАКАНИ ЗА ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	53
Жанет РИСТОСКА	
ОРГАНИЗАЦИЈА НА ЕФИКАСНИ СПЕЦИЈАЛНИ СИЛИ ВО СОГЛАСНОСТ СО ДОКТРИНАТА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СОВРЕМЕНИТЕ ВИДОВИ БЕЗБЕДНОСНИ ЗАКАНИ.....	69

Урим ВЕЈСЕЛИ	
ВЛИЈАНИЕТО НА ЦИВИЛНО-ВОЕНАТА СОРАБОТКА	
„СИМС“ ВРЗ ВОЕНИТЕ МИСИИ.....	85

3 *Евроатлантски интеграции*

Стојан СЛАВЕСКИ	
ИНТЕГРАЦИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО	
ЗАЕДНИЧКАТА НАДВОРЕШНА И БЕЗБЕДНОСНА	
ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	103
Синиша ДАСКАЛОВСКИ	
ПРОЕКЦИИ НА ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА	
МАКЕДОНИЈА ВО СОГЛАСНОСТ СО НАТО СТАНДАРДИТЕ.....	119

5 *Странски автори*

Милан МИЛОШЕВИЌ	
РЕФОРМИ НА БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИТЕ	
ИНСТИТУЦИИ ВО СРБИЈА.....	135

6 *Зриџи рубрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата*

Борис МУРГОСКИ	
НЕКОИ АСПЕКТИ НА РЕФОРМИТЕ ВО ПОЛИЦИСКИОТ	
И ВО ЕДУКАТИВНИОТ СИСТЕМ НА ПОЛИЦИЈАТА.....	153

Фросина ТАШЕВСКА-РЕМЕНСКИ	
НЕКОИ ИДЕЈНО-ПОЛИТИЧКИ ПРАШАЊА НА ИСЛАМСКИОТ	
ФУНДАМЕНТАЛИЗАМИ И ИСЛАМСКИОТ ТЕРОРИЗАМ	171
Тања МИЛИШЕВСКА	
МЕЃУНАРОДНАТА БЕЗБЕДНОСНА ДИМЕНЗИЈА НА	
ТРГОВИЈА СО ДРОГА	185

7

Прикази на книги, сбирчени трудови и др. од областа на одбраната

Оливер БАКРЕСКИ	
ПРИКАЗ кон книгата „ ОСНОВИ НА СИСТЕМОТ НА	
НАЦИОНАЛНАТА ОДБРАНА “ од проф. д-р Трајан Гоцевски.....	199

ТРАНСФОРМАЦИЈА НА РАЗУЗНАВАЧКИТЕ СЛУЖБИ НА Р. ГРЦИЈА И Р. АЛБАНИЈА

Митко КОТОВЧЕВСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии

Апстракт: Разузнавачко–безбедносните заедници на Р.Грција и на Р.Албанија како две соседни земји на Р.Македонија се мошне значајни за нивна целосна елаборација, особено нивните фази на реформи и трансформација со цел успешно да одговорат на сите современи безбедносни закани, ризици и предизвици.

Р.Грција како членка на НАТО и ЕУ има релативно добра организирана разузнавачка заедница која има повисок степен на ефикасност и стабилност во нејзината организациона поставеност, како и изградено повисоко ниво на демократска и парламентарна контрола.

Разузнавачко–безбедносната заедница на Р.Албанија е во фаза на целосна трансформација според американските и европските современи искуства, но иаа сè уште е недоволно етаблирана и комплетирана и без заокружен функционален систем на демократска и парламентарна контрола и надзор, како и без целосно заокружен модел на координација на сите членки на нејзината разузнавачко–безбедносна заедница.

Клучни зборови: разузнавање, контраразузнавање, разузнавачко–безбедносната заедница, разузнавачки служби, безбедносни закани, демократска контрола и надзор, трансформација и координација.

THE TRANSFORMATION OF INTELLIGENCE SERVICES OF REPUBLIC OF GREECE AND REPUBLIC OF ALBANIA

Abstract: Intelligence-security community of Republic of Greece and Republic of Albania as two neighbours countries on Republic of Macedonia, are very significant for their completely elaboration, especially their phases of reforms and transformation toward successfully to answer of all contemporary security threats, risks and challenges.

Republic of Greece as member of NATO and EU have relatively good organized intelligence community, which has higher degree of effectiveness and stability in organizational

positioning, as soon as constructed higher level of democratic and parliamentary control. Intelligence-security community of Republic of Albania is passing the phase on whole transformation according to American and European contemporary experiences, insufficient establish and completed, and without fulfilment functional system of democratic and parliamentary control and supervision, and out of totally fulfilment model of coordination of all members on intelligence-security community.

Key words: *intelligence, counterintelligence, intelligence-security community, intelligence services, security threats, democratic control and supervision, transformation and coordination.*

Кратка историја на Националната разузнавачка служба на Р. Грција

Основањето на Тајната разузнавачка служба на Грција започна во јануари 1926 година кога биле направени првите обиди за создавање на оваа исклучително чувствителна служба од посебен интерес за безбедноста на државата. Обидите за создавање на првата разузнавачка секција (отсек) во самиот старт не биле доволно успешни. Во 1952 година, кога генералот Папагос стана премиер, тој уште еднаш го преименува „Генералниот директорат за информирање“ во „Централна служба за разузнавање и истражување–(KYRE)“. Новата разузнавачка служба директно му беше потчинета на премиерот.

Врз темелите на оваа служба, на 9 мај 1953 година преку законодавната регулатива 2421/1953,¹ најпосле, беше основана разузнавачката служба на Грција. Според оваа директива, агенцијата беше именувана како Централна разузнавачка служба (KYR-Kentriki Ypiresia Pliroforion). Нејзиното целосно оформување беше засновано според западните стандарди (првенствено врз стандардите за формирање на разузнавачките служби на Западна Европа).

KYR функционираше како самостојна агенција која целосно беше потчинета на премиерот, додека нејзината основна мисија беше зачувување на националната безбедност на државата.² Поконкретно, нејзината главна цел беше националната безбедност во врска со заканите од северните граници (комунистичките земји) и од источните граници (Турција), која претставуваше постојана закана за безбедноста на земјата.

Во периодот помеѓу 1969 и 1974 година, Централната разузнавачка служба функционираше како независна јавна служба директно потчинета на премиерот.³ Како резултат на постојани и различни одлуки, грчките тајни

¹ Види поопширно во официјалалната страница на Националната разузнавачка служба: <http://www.nis.gr>

² Претседателски декрет N.D. 2421/9/5/1953, донесен од страна на грчката влада со цел развој на грчката разузнавачка служба.

³ Претседателски декрет N.D. 380/69, донесен од страна на грчката влада со цел да се уредат задачите на грчката разузнавачка служба.

разузнавачки служби биле ставани во надлежност или на премиерот или на Претседателот на Републиката.

Напорите на поранешната конзервативна влада на премиерот Константин Караманлис насочени кон остварување на модернизација на разузнавачката служба во периодот по 1974 година, не донесоа некои позабележителни резултати. Резултатот на овие напори беа изразени во релативно малиот опсег на суштински промени, состојба која уште повеќе ќе се искомплицира по доаѓањето на социјалистите на власт во Грција. Нивната интенција да ја стават под контрола грчката разузнавачка служба преку именување на партиски функционери за нејзини раководители, во голема мера го парализираа нејзиното функционирање. Тоа е неминовен епилог за сите разузнавачки служби кога определени владеачки елити ќе се обидат нивното функционирање да го стават под товарот на политичкиот патронат со што во голема мера се гуши професионализмот и нивното ефикасно и успешно функционирање.

Новото реструктурирање на грчката разузнавачка служба започна во 1986 година со донесувањето на Претседателскиот декрет N.D. 1645/1986.

Со овој декрет се отвори нова можност за преименување на Централната разузнавачка служба (ΚΥΡ) во Национална разузнавачка служба (ΕΥΡ: Ethniki Υπηρεσία Πληροφορίας). Денес, Националната разузнавачка служба на Грција претставува самостојна јавна цивилна агенција директно одговорна пред премиерот, додека политички раководител на агенцијата е министерот за јавен ред.⁴

Националната безбедност на државата претставува главна и најзначајна мисија на Националната разузнавачка служба (НРС). Целите и мисијата на НРС се дефинирани во членот 2 од Претседателскиот декрет N.D.1645/1986 и ги вклучуваат следниве активности:⁵

- да собираат, обработуваат и доставуваат разузнавачки информации на соодветните власти во врска со националната безбедност на земјата;
- соочување со шпионските активности спроведени против земјата од страна на странски разузнавачки официјални лица;
- во рамките на одлуките донесени од страна на Советот за национална безбедност и премиерот, да се координираат активностите на сите разузнавачки и безбедносни агенции на државата во Секторот за

⁴ Претседателски декрет N.D. 395/2001, донесен од страна на грчката влада со цел преуредување на архитектурата на грчката разузнавачка служба преку доделување нови задолженија.

⁵ Најважниот Претседателски декрет N.D.1645/1986 донесен од страна на грчката влада со цел да се дефинираат задачите на Националната разузнавачка служба.

прибирање и доставување на информации во рамките на нејзините надлежности;

- да спроведува каква било мисија слична на претходно споменатите компетенции и оние кои ќе бидат одредени од страна на Советот за национална безбедност или од премиерот.

Во овој контекст значајно е да се потенцира и нејзината улога во остварувањето на безбедноста на националните комуникации. Во војна, спроведува мобилизација на Националната разузнавачка служба, паралелно со претходно споменатите сили, а истовремено учествува и во формирањето на државен разузнавачки штаб.

Во делокругот на работата на НРС на Грција спаѓаат и следниве функции:

– обезбедување на тајните на државата (со исклучок на тајните од војската–воените тајни од посебен одбранбен интерес и од военото производство), кои спаѓаат во надлежност на друга агенција;

– собирање и анализа на информации со примена на електронска техника (електронско разузнавање);

– собирање информации од средствата за масовно информирање и други отворени извори;

– извршува дејност за осигурување на безбедноста на личниот состав на Службата, како и на нејзините материјално–технички ресурси;

– извршува административно–финансиска дејност, и други слични функции идентични со функциите на другите разузнавачки служби на современите држави во целост.⁶

Оваа служба е целосно независка во оперативно–извршните дејства и во селекцијата на своите кадри.

Во НРС на Грција се извршија и определени структурни промени и тоа во централниот апарат, како и во територијалните групи (делови, односно сегменти). Во централниот апарат, функционираат врз основа на територијално–регионален принцип и според определени функции.

Во НРС се формираат дирекции, оддели и територијални групи.

Нејзиниот директор во исто време е и советник на премиерот за прашања од сферата на разузнавањето и контраразузнавањето. Исто така, задача на директорот е да го информира премиерот за сите значајни прашања од сферата на националната безбедност.

Територијалните сегменти ја спроведуваат разузнавачката и контраразузнавачката дејност. За таа цел, тие претставуваат делови за поддршка на службата во остварувањето на нејзините функции.

⁶ Polmar, H and Allen, B.T (1997), The encyclopedia of espionage, New York: Random House, p.p 803-810.

Сите наведени цели на НРС вклучени во новиот закон, кој ја одредува функцијата на разузнавачката служба, претставуваат дел од разузнавачкиот процес, кој се однесува на различни чекори и фази на разузнавањето.

Координација на разузнавачко–безбедносна заедница на Р. Грција

Координацијата и соработката на активностите на сите безбедносни агенции во Р. Грција, во однос на фазите од собирање до доставување на информациите, како што е предвидено според Член 2 од Законот 1645/1986, се постигнува преку следниве тела:⁷

- KYSEA (Совет на Владата за надворешни работи и одбрана);
- Разузнавачки совет и
- Заеднички управен комитет.

KYSEA, основана со закон во 1996 година, го замени Советот за национална безбедност (SEA). Новото тело ги задржа сите овластувања на претходната организација и им даде огромно значење на главните директиви кои имаат стратешко значење во врска со прашањата од општата безбедност и јавната политика, како и на директивите за спроведување на одлуките во министерствата.⁸

Разузнавачкиот совет ја спроведува координацијата во рамките на одлуките донесени од страна на KYSEA и премиерот, како и рамките на активностите спроведени од страна на сите разузнавачки и безбедносни агенции на државата, во врска со собирање и доставување на разузнавачки информации во врска со целите за кои е одговорна НРС.⁹ Ова се постигнува со одржување на средби на Разузнавачкиот совет на секои два месеци, освен во некои итни случаи.

Составот на Разузнавачкиот совет е следниов:¹⁰

- претседавач е генералниот директор на НРС;
- директорот на Безбедносниот сектор од Министерството за јавен ред;
- директорот на Втората заедничка штабна (управна) група на Генерал-штабот за национална одбрана;
- еден назначен претставник од Министерството за надворешни работи, како и негова замена, од страна на министерот за надворешни работи и
- до две лица, како и еднаков број алтернативи назначени од страна на премиерот, во зависност од природата на прашањата кои се разгледуваат.

⁷ Мисија на Грчката национална разузнавачка служба, достапно на: <http://www.nis.gr>

⁸ Ibid.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

Заедничкиот управен комитет е одговорен за поднесување на значајни предлози до Разузнавачкиот совет и за проверка и верификување на спроведувањето на овие одлуки. Составот на таа група го сочинуваат:

- вицегувернер А' (Оперативниот сектор на НРС);
- претставници, во зависност од секој одделен случај од Министерството за национална одбрана, Министерството за надворешни работи, Министерството за јавен ред и соодветните државни агенции и
- еден претставник од секој оддел на НРС.

Законска контрола на Националната разузнавачка служба на Грција

Националната разузнавачка служба на Грција е под контрола на:¹¹

- посебна комисија за заштита на приватноста на комуникациите (Закон 2225/1994) на Парламентот, која е одговорна за заштита на тајноста на кореспонденцијата, за обезбедување на согласност со условите за одлуките донесени од властите за исклучување на правото за тајност само на одредено време);
- институцијата за заштита на личните податоци (Закон 2472/10-4-1997), која се однесува на заштита на правата и основните слободи на поединците и особено заштита на приватниот живот.

Нови задачи на Национална разузнавачка служба на Р.Грција

Во својата разузнавачко–безбедносна заедница, Грција настојува да воспостави механизми за остварување на политички и интерни баланси, со цел да се спречи нивната здобиена тенденција кон целосно осамостојување. Механизмите за демократска и општествена контрола на оваа заедница во никој случај не смеат да ги поткопуваат оперативните можности на службите, туку во голема мерка да ја спречат појавата на вообичаените дегенеративни феномени и нивното целосно отргнување од општествената контрола.

Во меѓувреме, во Р. Грција се искристализира и еден мошне значаен и напреден предлог за создавање на нови специјални наменски сили–предлог кој ќе сигнализира нова намена (реализација), за „традиционалните“ задачи на нивната разузнавачка служба. Новите предизвици, односно нивните барања што се поставуваат пред НРС во наредниот период, ќе мора да се имплементираат низ призмата на моменталната реформска стратегија која вклучува седум основни иновации. Овие новини во структурирањето и идното функционирање на НРС, ќе треба службата да ја внесат во новиот милениум:

¹¹ Законска рамка на грчката национална разузнавачка служба. Достапно на: <http://www.nis.gr>

- Создаден е Студиски центар за соработка со научни организации, универзитети и специјализирани истражувачки институти. Тој треба да црпи заклучоци од студии и анализи за прашања, кои се од интерес на грчката разузнавачка служба.

- Создаден е Совет за штабно (стратегиско) планирање т.е. Управувачки комитет кој ја креира политиката на службата и е одговорен за кризниот менаџмент.

- Посебно внимание е посветено на обуката и создавањето на Управа за обука, образование и специјализација на персоналот.

- Создадена е Подуправа за национални прашања.

- Создадена е Управа за меѓународна соработка за подобра размена на информации со сојузничките служби.

- Создадена е Подуправа за меѓународен тероризам и организиран криминал со цел Грчката разузнавачка служба да биде способна да одговори на предизвиците на новото време.¹²

Со реорганизацијата на НРС, беа создадени услови дел од Кодексот на цивилните службеници да се применат и во однос на цивилниот персонал на службите. Нивниот персонал во изминатиот период се наоѓаше во специфични привилегирани позиции кои резултираа со определени реакции во јавната администрација на државата. Новата структура на НРС на Грција индицира значителна редукција во бројот на униформираниот персонал, што претставува развој во согласност со современите тенденции и со општоприфатениот меѓународен модел карактеристичен за овој сегмент на безбедносниот сектор.

Разузнавачката управа во ГШ на ГА

Втора заедничка штабна група

Оваа служба ја претставува втората алка по значајност во сферата на разузнавачката и контраразузнавачката дејност на Грција. Примарна цел на овој сегмент во разузнавачко-безбедносната заедница претставува снабдувањето на државното и на военото раководство со специјализирани воени информации, остварување на безбедноста на војската и на нејзините дејства, како и на воената индустрија.

Основните делови кои функционираат во нејзините рамки ги остваруваат следниве цели:

- собирање, обработување и доставување на информациите од воен,

¹² Staurakakis, M, "Seven Innovations for Modern Agents", Ependitis Newspaper (Greek Financial Times), 28-10-2001, p.p 25.

- воено–политички, воено–економски и топографски карактер за соседните држави со помош на оперативни и технички средства;
- осигурување на безбедноста на војската и на нејзините дејства и на значајните воени објекти, контрола на военото производство и расходите на воените материјали, спроведување на цензурата на непубликуваните извештаи и податоци во средствата за масовно информирање кои претставуваат определена воена тајна;
 - остварување на координацијата со ЕУР, со Министерството за надворешни работи и други државни институции при решавање на заеднички задачи од проблемите на националната безбедност, остварување на контакти со странските воени мисии акредитирани во државата и непосредно раковоство на сопствените воени аташеа;
 - собирање и обработка на информациите за потребите на „психолошката одбрана“ на државата, анализа на странската пропаганда насочена против сопственото население и извршување на мерки за поддршка на моралниот дух на вооружените сили и на нацијата;
 - избор, подготовка и разместување на личниот состав на Службата, административно–финансиска дејност.

Централната управа на военото разузнавање ги остварува и ги осмислува методите за раководење со воената полиција, посебно во сферата на обезбедување на воените објекти и дејности, како и контролата во зачувувањето на општествениот ред од страна на претставниците на вооружените сили.

Во рамките на штабовите на трите видови на вооружените сили функционираат разузнавачките бироа во кои има по два дела (оддели).

Првиот оддел собира воени информации и ги набљудува основните воени објекти на потенцијалните противници, вклучувајќи ги и можностите на трупното разузнавање.

Вториот оддел се занимава со непосредно обезбедување на сигурноста на деловите на Армијата, како и на објектите на воената индустрија. Во овој оддел има три пододрели за:

- проверка на офицери и подофицери;
- проверка на војници, и
- проверка на цивилни лица вработени во воени објекти.

Одделение–Оддел за заштита на морската средина¹³

Одделението за заштита на морската средина функционира во составот на Министерството за поморска трговија и претставува ресорска разузнавачка и безбедносна организација која е задолжена за реализација на следниве активности.¹⁴

- реализација на соодветните мерки и заштита на сите активности на меѓународните организации одговорни за прашањата на безбедноста и заштитата на морето и морското богатство;
- надзор на грчките мориња и брегови;
- директни интервенции во врска со спречување на инцидентите со кои се загрозува морето и морското богатство;
- спроведување на законските прописи во врска со превенцијата од загадувањето на морето;
- барање помош од другите установи задолжени за оваа област во случаи на сериски инциденти на загрозување на морското богатство, или давање помош на истите;
- зголемување на јавната свест за значењето на заштитата на морето;
- истражување на сите инциденти поврзани со загрозувањето на морското богатство предизвикани од страна на странските бродови и другите извори од копното, и
- казнување на сторителите на таквите инциденти.

Покрај претходно презентираниите работи и задачи кои спаѓаат во делокругот на работење на Одделението за заштита на морската средина, неговите активности се насочени и кон прибирање на разузнавачки податоци за странските поморски трговски потенцијали, како и заштита на грчките трговски ресурси.

Неговата организациска структура ја сочинуваат четири секции:¹⁵

- Секција „А“–одговорна за борба против загрозување на морското богатство и неговата заштита;
- Секција „Б“–се занимава со планирање на активностите и со донесување на национални законски акти од областа на заштитата на морето;
- Секција „Ц“–задолжена за меѓународни работи, и
- Секција „Д“–ги реализира работите за обука и логистика.

¹³ Забелешка: Во слободен превод кој се користи во повеќе држави неговиот назив е „Одделение за поморска безбедност“.

¹⁴ Ministry of Mercantile Marine: Marine Environment Protection Division-MEPD, Internet 07.05.2003 www.yen.gr/eng/main-eng.htm.

¹⁵ Marine Environment Protection Division-MEPD, Internet 07.05.2002 www.yen.gr/environment.htm

Во овој контекст, за Грција како поморска држава со мошне разгранет морски брег и респективна, развиена поморско–трговска флота, значајно е да се потенцира посебно улогата на Секцијата „Ц“, која е задолжена за: подготвување на учеството на грчките делегации на собирите на стручните комитети, поткомитети и дипломатски конференции на Меѓународната поморска организација (International Maritime Organization-ИМО); ратификација на значајните меѓународни конвенции; информирање за меѓународните мерки во областа на подобрување на заштитата на морето и предлагање активности и методи во врска со тоа на национален план.

Во суштина, оваа „ресурска служба“ на Р. Грција има мошне значајна улога на едно од нејзините најголеми богатства–морето, морскиот брег на нејзината и целокупната поморска активност.

Наместо **заклучок** можеме да констатираме дека националната разузнавачка служба на Р. Грција ќе мора да биде оспособена да одговори на сите современи безбедносни предизвици кои ќе се продуцираат на почетокот на новиот век. Нејзината улога ќе биде мошне значајна во сферата на консолидирањето на националната безбедност на Грција и успешно реализирање на новата, значајна улога во справувањето со сите безбедносни закани, првенствено со асиметричните закани, во периодот после 11ти септември 2001 година. Зголемените барања и зголемените потреби на НРС во овој период недвосмислено ја наметнуваат потребата од зголемена активност на Владата преку дебата во парламентот да обезбеди зголемени фондови за успешна реализација на нејзините функции во новото безбедносно опкружување.

Трансформација на разузнавачките служби на Р. Албанија Краток историјат на формирањето на Албанската информативна служба (Шиптаре информатив шербим–ШИШ)

Албанската информативна служба води потекло од националната разузнавачка служба ШИК, која е формирана врз база на искуствата добиени од веќе постојни агенции на СР Германија, Франција и САД, прилагодени според потребите и можностите на Р. Албанија. Во поставеноста на ШИК од нејзиното формирање кон почетокот на 1991 година до денес, не се извршени некои позначајни организациски промени. Промените кои уследија во 1995 година, главно, се однесуваат на раздвојување на надлежностите и на вертикалното поврзување по линиите на работа.

Со трансформацијата на разузнавачко–безбедносниот систем во Р. Албанија не беше формирана посебна контраразузнавачка служба, туку таквата улога ја вршеше националната разузнавачка служба ШИК.

По започнување на нередите во Р. Албанија во текот на 1997 година и воведувањето на вонредните избори, разузнавачко-безбедносната заедница на Р. Албанија доживеа распад и се извршени многубројни измени кои засега не се целосно познати.

Глобалната организациска поставеност, сепак е задржана, а според расположивите податоци извршени се кадровски промени и деташирани се одредени надлежности на ШИШ.

После мошне турбулентните настани во Албанија во 1997 година, започнуваат некои посериозни промени на нивните специјални служби.

Во ноември 1999 година, Парламентот на Албанија го донесува Законот за разузнавачката служба со кои Националната информативна (разузнавачка) служба–ШИК беше преименувана во Албанска информативна (разузнавачка) служба, која пред сè е определена како информативна.

Новоформираната Национална разузнавачка служба добива во својата надлежност и дел од најновите (актуелни) во меѓународни рамки –функции во борбата со организираниот криминал (недозволена трговија со дрога, оружје, „перење“ пари и слично).

ШИШ својата активност ја засновува врз „Законот за национална разузнавачка служба“¹⁶ донесен во 1998 после серија на мошне неизвесни, непредвидливи, контрадикторни и мистериозни настани.¹⁷

Имено, на 01.04.1997 премиерот Башким Фино најави дека активностите на ШИК ќе бидат суспендирани заклучно со 31.03.1997. Директорот Башким Газидеде и неговиот заменик Бујар Рама поднесоа оставка. На 30 мај претседателот го именува Арбен Каркини за нов шеф на ШИК.

Во октомври 1997 година, Американската централна разузнавачка агенција испраќа експертски тим со цел да им помогне на напорите на Владата да ја реконструира ШИК.

Вечерта на 22 септември 1997 година, поранешниот шеф на ШИК–Шкелгим Аголи ќе биде убиен во својот стан во Атина. Според пишувањата на "Jane's Intelligence Review" убиството било извршено од професионални убијци. Албанскиот весник „Газета Албанија“ за извршител на убиството ја посочува групата која се нарекува "Komiteti Shp, timit" – „Комитет за спас“, формиран во 1997 година во Влора.

После огромните немири и турбуленции кои ја зафатија Албанија и ја доведоа до прагот на граѓанска војна, настапија и драматични промени во

¹⁶ „Закон за национална разузнавачка служба“, бр.8391, донесен на 28.10.1998.

¹⁷ Извор: U.S. Library of Congress.

структурата на ШИК и кадровските потреси што ја зафатија службата. Во 1998 година доаѓа до целосна трансформација и преименување во ШИШ–Албанска информативна служба.

Мисија на ШИШ

Врз основа на член 1 од Законот бр. 8391, ШИШ претставува разузнавачки орган на државата, кој е задолжен за реализација на националните безбедносни функции:

- прибира информации од странство во интерес на националната безбедност, презема разузнавачки активности во интерес на заштитата на интегритетот, независноста и уставниот поредок;
- прибира информации поврзани со терористичките активности, производството и пренесувањето на наркотици, производството и пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, како и за криминалот против животната средина (околина);
- прибира информации во поглед на организираниот криминал кој ја загрозува националната безбедност.

Раководење и координација на ШИШ

Албанската разузнавачка служба–Албанската информативна служба директно му е потчинета на премиерот. Нејзиниот шеф го поставува и разрешува претседателот на државата по предлог на премиерот.

Во членот 9 од Законот се истакнува дека ШИШ не е задолжена за изведување на воени и полициски активности, но сепак ШИШ остварува некои задачи од доменот на управувањето и наредувањето (член 4 и 5).

Во членот 6 е предвидена и блиска соработка помеѓу шефот (раководителот) на ШИШ и главниот обвинител на Р. Албанија.

Според законските овластувања, главниот обвинител е одговорен за одобрување на определени работни процедури на ШИШ, како што се :

- начинот на прибирање информации;
- употреба на физичка и електронска контрола на информациите;
- начините за безбедност и заштита на изворите на информации;
- начинот на верификација на информациите и нивните извори и
- прибирањето на информации од определени лица.

Демократска и парламентарна контрола на ШИШ

Во Парламентот на Р. Албанија, за остварување на парламентарната контрола врз работата на ШИШ, заседава постојан Поткомитет за контрола на активностите на ШИШ. Раководителот на ШИШ поднесува извештај за работењето на Агенцијата најмалку еднаш годишно (Член 7 од Законот).

Исто така и Советот на министрите ги контролира активностите на ШИШ со назначување на генерален инспектор, кој е под надлежност на премиерот на Владата на Р. Албанија.

Военоразузнавачка служба (ВРС) на Р.Албанија Организациска мисија и организациска поставеност на ВРС

Военоразузнавачката служба (ВРС) на Р. Албанија е формирана врз основа на Законот број 9074, донесен на 29 мај 2003 година. ВРС претставува самостојно тело оспособено за информирање, со уникатна и целосно централизирана структура на целата територија на одговорност на вооружените сили на Р. Албанија.

ВРС на Албанија изведува мисии и е присутна во земјата и во странство. Таа е организирана и функционира на ниво на Директорат во рамките на Министерството за одбрана. Во тој контекст, нејзината структура, аналитичката организација и функционалните задачи ги определува министерот за одбрана, а ги одобрува премиерот на Р. Албанија (член 4).

Врз основа на законските определби, ВРС е задолжена да прибира, анализира и доставува податоци за активностите што ја загрозуваат националната безбедност, потенцијалните закани, како и надворешните и внатрешните ризици за ВС на Р. Албанија—во рамките на воената сфера. Во фокусот на нивното дејствување се наоѓаат информациите кои се значајни за раководителите на армиските сили за успешно функционирање на системот за стратешко командување, или во поддршката на примена на нивните одговорности.

ВРС во имплементирањето на својата мисија ги извршува следниве задачи:

- селекција, прибирање, анализирање и информирање за сите активности што се закана и ризик за државниот интегритет, јавниот поредок, воено—одбранбениот план и имплементирањето на мисијата на армиските сили;
- селекција, прибирање, анализирање и информирање за сите активности што се однесуваат на шпионажа, тероризам, саботажа, субверзија против Министерството за одбрана и вооружените сили, но и било кои активности кои што претставуваат закана за безбедноста и стабилноста;
- еволутивна процена на безбедносната состојба во ВС и Министерството за одбрана;
- учество во процедурите со безбедносен сертификат на воениот и цивилниот персонал во Министерството за одбрана и ВС, ако тоа се бара од ВРС;
- помош во напорите за едукација на персоналот во Министерството за одбрана и Министерството за одбрана и ВС за безбедносни и разузнавачки прашања;

–ја остварува безбедноста на сопствените активности, информациите, вработените и сопственоста, вклучувајќи ги приемните процедури за кандидатите, вработените и соработниците.

–извршува и определени техничко–административни активности, неопходни за нејзиното функционирање (Член 5).

За успешно остварување на своите функции, внатрешната организациска поставеност на ВРС, посебно на нејзината раководна структура е поставена на следниов начин:

- Секретаријат за централни записи;
- директор на ВРС;
- заменик на директорот одговорен за раководење;
- Секцијата за собирање и операции, и
- Секцијата за анализа.

Заменикот на директорот е одговорен за раководење со:

- Секцијата за безбедност и
- Секцијата за координација.

Во рамките на ВРС функционира и определен оддел, односно Секција за администрација.

Раководење и координација на ВРС

Военоразузнавачката служба директно му е потчинета на министерот за одбрана кој е одговорен за нејзините активности. Министерот за одбрана, во согласност од државната политика ја одредува и политиката на ВРС, обезбедувајќи координација помеѓу службата и другите разузнавачки компоненти во ВС. Исто така, министерот за одбрана е одговорен и за соработката на ВРС со другите институции, како и со другите надворешни служби, базирана на утврдената одобрена политика за воена соработка, (со претходно одобрување од владата). Во „списокот“ на неговите активности спаѓа и заштитата на изворите на информации и базите на податоци, заштитта на методите на работа од неовластен упад, предлагање специјални процедури на ВРС за класифицирање и декласифицирање на информации чија содржина е државна тајна во ВРС, односно учествува во раководењето и организацијата на активностите на ВРС.

Непосреден извршител на функционалните задачи, на нивното надгледување и извршување, како и за спроведување на законитоста во работењето на службата е директорот на ВРС.

Директорот на ВРС е одговорен за извршување на нејзините функционални задачи, како и за надгледување на нивното извршување и спроведување на законитоста на нејзиното работење. Во рамките на

законските права и обврски, директорот е должен да го организира управувањето, координацијата и соработката со разузнавачките служби во и надвор од земјата, со претходно одобрение од страна на министерот за одбрана.

Исто така, директорот ги координира сите активности од делокругот на нејзиното работење со останатите структури во Министерството за одбрана и ВС. За своите преземени активности и резултатите од работењето на ВРС, директорот ги информира и началникот на ГШ и командантите на ВС. Во делокругот на неговите надлежности спаѓа и непрекинатото следење на професионалниот развој и оспособувањето на вработените во ВРС што претставува значајна компонента за успешно остварување на нејзините функции.

Парламентарна контрола на работењето на ВРС

Активностите на ВРС претставуваат предмет на контрола на Парламентот на Р. Албанија преку Парламентарниот комитет за одбрана. министерот за одбрана, еднаш годишно или кога тоа се бара од него, поднесува извештај за активностите на ВРС до Парламентарниот Комитет за одбрана (со претходна заштита на изворите на информации и нивно класифицирање).

Директорат за разузнавање J-2

Во рамките на Генералштабот на ВС на Р.Албанија функционира и Директоратот за разузнавање J-2, кој е во функционална поврзаност со военоразузнавачката служба на Р.Албанија.

Во „спектарот“ на основни задачи на директорат за разузнавање спаѓаат:

– помош на министерот за одбрана и на началникот на Генералштабот во донесувањето одлуки за поддржување на организацијата, обука на персоналот и заштита на силите за време на мир;

– за време на војна, Директоратот прибира разузнавачки информации во функција на командувањето при донесувањето одлуки за правилна и правовремена употреба на вооружени сили;

– исто така, Директоратот за разузнавање го снабдува државниот врв и командните структури (на највисоко ниво) со информации за можностите и методите, правците на дејство на непријателот и предлага мерки за справување со непријателските сили.

За поцелосно разбирање на целите, задачите и начинот на функционирање на Директоратот за разузнавање J-2, значајно е да се потенцираат и неговите одговорности:

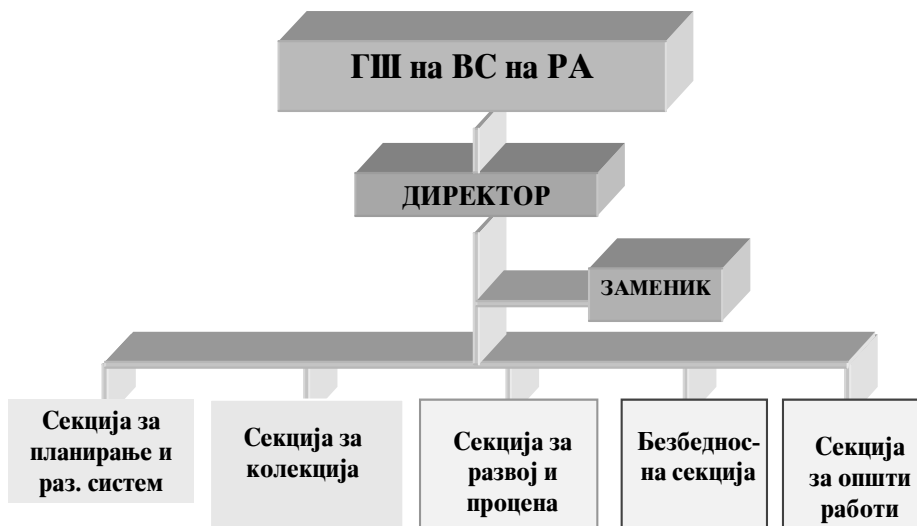
– учествува во донесувањето на сите одлуки и учествува во планирањето на активностите на ГШ, користејќи ги моменталните процени;

- ја координира работата со военоразузнавачката служба;
- развива детални разузнавачки планови, користејќи ги релевантните извори и изготвува разузнавачки проценки;
- планира употреба на единиците на армијата за прибирање на информации;
- го одржува разузнавачкиот интегритет, дава разузнавачка поддршка на стратегиско и оперативно ниво преку размена на информации;
- одржува флексибилност на Военоразузнавачката служба преку ефективно функционирање на сите структури на системот.

Организациската структура на Директоратот за разузнавање J-2 ја сочинуваат:

- Секција за планирање и разузнавачки систем;
- Секција за колекција (прибирање на информации);
- Секција за развој и проценки;
- Секција за безбедност, и
- Секција за општи работи.

Организација на Директоратот за разузнавање

На чело на Директорат за разузнавање е неговиот директор, кој има и свој заменик. (Табела бр.1)

Р.Албанија после масовните безредија што ја зафатија земјата во 1987 година, започна процес за позабрзана реформа на севкупниот безбедносен сектор. Со огромна поддршка на нејзините евроатлантски партнери, посебно со експертската помош од страна на САД, Р.Албанија изврши сериозна реформа и трансформација и на разузнавачко–безбедносната заедница со цел успешно справување со новите безбедносни закани и предизвици. Трансформацијата и реформите на цивилните и военоразузнавачките компоненти на безбедносниот сектор се спроведуваат преку имплементација на современите општоприфатени стандарди на земјите–членки на НАТО неопходни за успешно функционирање и демократска контрола на разузнавачко–безбедносната заедница.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. „Закон за национална разузнавачка служба“, бр.8391, донесен на 28.10.1998.
2. Извор: U.S. Library of Congress.
3. Котовчевски.М.,„Современи разузнавачки служби“, Македонска цивилизација, Скопје, 2002.
4. Marine Environment Protection Division-MEPD, Internet 07.05.2002
www.yen.gr/environment.htm
5. Ministry of Mercantile Marine: Marine Environment Protection Division-MEPD, Internet 07.05.2003 www.yen.gr/eng/main-eng.htm.
6. Мисија на грчката национална разузнавачка служба, достапно на:
<http://www.nis.gr>
7. Националната разузнавачка служба: <http://www.nis.gr>.
8. Polmar, H and Allen, B.T (1997), The encyclopedia of espionage, New York: Random House.
9. Претседателски декрет N.D. 2421/9/5/1953, донесен од страна на грчката влада.
10. Претседателски декрет N.D. 380/69, донесен од страна на грчката влада.
11. Претседателски декрет N.D.395/2001, донесен од страна на грчката влада.
12. Претседателски декрет N.D.1645/1986 донесен од страна на грчката влада
13. Staurakakis, M, "Seven Innovations for Modern Agents", Ependitis Newspaper (Greek Financial Times), 28-10-2001.
14. Законска рамка на грчката национална разузнавачка служба.
Достапно на: <http://www.nis.gr> .

1

*Општо-теоретски,
доктринарно-стратешки и други теми од областа на одбраната*

УЛОГАТА НА ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО ВО БЕЗБЕДНОСНИОТ СЕКТОР

Оливер БАКРЕСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии – Скопје

Апстракт: Денес, сè повеќе се гледа на цивилното општество како на решавачки фактор во ограничувањето на авторитарната влада преку воведување политичка одговорност. На нешто се смета и како на решавачки фактор во подобрување на квалитетот и на силата на јавното мислење за ангажираноста на власта. Отиука, изградување на свест во цивилното општество е фундаментално право да се знае како власта планира и како се подготвува да ја обезбеди националната безбедност.

Изразот „цивилно општество“ често се употребува слободно и како замена за изразот општество. Тоа создава погрешка за определување на неговата улога во безбедносниот сектор. Честопати, во услови кога има слаба институционална рамка за надзор или кога има недостиг на ресурси и на специјализиран персонал неопходен за да помогне да се врши надзор во безбедносниот сектор се јавува дојолнителен предизвик за цивилното општество на овој посебен дел на јавната политика. Со тоа, демократската контрола се однесува и на смисленото учество на цивилното општество - медиумите, академската и стручната заедница, невладините организации и општествено во широка смисла на зборот во решавање на безбедносните прашања.

Овој труд се обидува да го погледне од поблиску концептот на цивилното општество, преку дефинирање на неговата важност во безбедносниот сектор и ги забележува последиците од разбирањето на демократијата и на демократската контрола на безбедносните функции.

Клучни зборови: цивилно општество, медиуми, невладини организации, испиравачки институции.

ROLE OF THE CIVIL SOCIETY IN THE SECURITY SECTOR

Abstract: Nowadays, civil society is more perceived as the key factor in the constraint of authoritarian government through introduction of political accountability. It is also perceived as the key factor in improving the quality and power of public opinion for the engagement of government. Thus, raising awareness in civil society is a fundamental right to know how the government plans and prepares to secure national security.

The term "civil society" is commonly used without restraint and as a replacement for the term society. It creates difficulty for determining its role in the security sector. Many times, when there is a lack of institutional framework for oversight or where there is a lack of resources and specialized personnel necessary to help conducting oversight, in the security sector emerges additional challenge for the civil society of this particular part of public policy. Therefore, democratic control refers as well to the calculated participation of the civil society – media, academic and expert community, non-governmental organizations and the society in wider sense of the word in resolving security issues.

This study tries to touch upon the concept of civil society, by defining its importance in the security sector and notifies the consequences of comprehending democracy and democratic oversight over security functions.

Key words: civil society, media, non-governmental organizations, research institutions

Вовед

Цивилното општество често е повикано на дискусија за демократска контрола на безбедносниот сектор. Обично се смета за важен (иако неформален), механизам на јавното набљудување и носење одговорност на тие институции кои обезбедуваат безбедност за општеството и за државата. Сепак, врската помеѓу цивилното општество и секторот за безбедност во практиката е ретко развиена, било концептуално, било на емпириско ниво.

Ефективноста на цивилното општество за влијание врз владините ставови и практиката во безбедносниот сектор зависи од неколку променливи. Прво, од карактерот на домашната структура на политички можности или фактори кои го олеснуваат или го забавуваат менувањето на политичкиот систем. Второ, како гледа политичката администрација на граѓанските организации, општо и особено на надворешната и на внатрешната безбедносна политика. Трето, до кој степен се вклучени граѓанските организации во работата со иницијаторските движења и воведувањето на дијалог на ова поле. Четврто, дали тие функционираат како локални клонови на нивните поголеми дарители и петто, дали го искажуваат зборот на граѓанскиот стремеж или, пак, не одат по тој пат.

Присуството на силни цивилни одговорности во облик на јавно мислење, цивилните експерти за безбедност (како дел на академската заедница) и постоењето на невладини организации активни во областа на безбедносната политика претставува

основен предуслов за стандарден западен модел на цивилно-воени односи,¹ но и основен предуслов за остварување ефикасна контрола и надзор на секторот за безбедност.

Од теоретски аспект може да се разликуваат два вида контрола, надзор и влијание на секторот за безбедност. Теоретичарите тоа го дефинираат како вертикална и хоризонтална контрола и надзор. Вертикалната контрола е таа која се одвива на линија на државните институции - тргнува од парламентот, кој во тоа игра клучна улога, преку врховниот командант, начелно претседателот на републиката или монархот, до неговите органи за раководење и командување на вооружените сили.² Владата како извршна власт заедно со соодветните министри се јавува како клучен оперативен орган во спроведување на демократската контрола на безбедносниот сектор и во воспоставување на неопходната координација помеѓу парламентарните комисии за одбрана и безбедност, врховниот командант, како и другите органи на владата кои учествуваат во остварувањето на безбедносната и одбранбената функција. Целиот овој институционален круг мора хармонично да функционира, со настојување меѓусебната конкуренција и судирот на интереси да биде сведен на најмало можно ниво за да може безбедносниот сектор да се развива во согласност со потребите на општеството и адекватно на постојните безбедносни предизвици.

Хоризонталната демократска контрола на безбедносниот сектор ја остваруваат општествените институции и организации, кои имаат интерес да влијаат на неговиот развој. Во таа насока, на прво место доаѓаат медиумите, а потоа невладините организации. Во поголемиот број европски држави, црквата и верските организации доаѓаат на трето, независните научно-истражувачки институции на четврто место, а потоа следуваат синдикатите, посебно во оние држави во кои е дозволено во безбедносниот сектор синдикално организирање. Во некои европски држави постои и институција на омбуман, која во демократската контрола може да оствари значајна улога. Со степенот на демократизација на општеството, споменатите институции и организации добиваат сè поголема улога во демократската контрола на безбедносниот сектор, во неговите реформи и во неговото димензионирање.³

1. Цивилното општество како концепт

Цивилното општество е одраз на процесот на демократизација и игра силна и сè поголема улога во функционирањето на воспоставените демократии. Тоа активно ги потсетува своите политички лидери дека постојат бројни спротиставени барања и интереси кои треба да се земат предвид кога се одлучува за јавните расходи и државната политика. Токму затоа, постоењето

¹ Reforma vojske-iskustva i izazovi, Miroslav Hadzić (ur.), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, Beograd, 2003, str. 90.

² Пошироко види: Uloga parlamenta u reformi sektora bezbednosti u dr'avama Zapadnog Balkana, Miroslav Hadzić (ur.), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, Beograd, 2004, str. 133.

³ Исто., стр. 133-134.

на енергично цивилно општество е основното барање на демократијата. Тоа има потенцијал да се спротистави на авторитаризмот, а поради својата плуралистичка природа, може да обезбеди државата да не е инструмент на неколку интереси или на неколку избрани групи.⁴

Концептот „цивилно општество“ има долга историја. Во политичката мисла датира уште од римското време, а овој концепт доживеа сериозни промени во неговото значење во XVIII век, во неговиот условно прифатлив термин “граѓанско општество”.⁵

Цивилното општество (civil society) е општество на граѓаните, а не граѓанско општество. Овој концепт се актуелизира со историските случувања во 1989 година, а кулминира со промена на комунистичките режими. Имено, актуелниот концепт на цивилно општество датира по падот на комунистичките режими, бидејќи беше согледано дека посткомунистичките општества се одликуваат со посебен недостаток на општествени структури како нужен предуслов за стабилни демократски политички институции. Цивилното општество се врати во живот релативно брзо во Полска, во Унгарија, во Чешка и во Балтичките држави, каде што веќе постоеја алтернативни елити готови да ги турнат старите комунистички гарнитуре. Исцртувањето на границата меѓу цивилното општество и државата стана суштествен елемент во нивните критики на нивните режими.⁶ Со тоа цивилното општество стана вреден концепт во литературата за демократизацијата и демократската консолидација иако специфичната природа на улогата на цивилното општество во демократската власт сè уште е предмет на дискусија. Демократската консолидација е точка на која демократските правила се толку институционализирани што некој поголем политички играч може да помисли да ги предизвика. Демократската консолидација е спротивна на процедуралните или ограничените демократии, кои можат да одржат законски

⁴ Parliamentary Oversight of the Security Sector, Inter-Parliamentary Union and DCAF, Geneva/Belgrade, 2003, p. 36.

⁵ Зборот граѓанско општество се појавил во XVIII век кога односите на сопственоста биле извлечени од античката и средновековната заедница. Граѓанското општество како такво се развива паралелно со буржоазијата, меѓутоа со тоа име секогаш е нарекувана општествената организација која се развивала непосредно од производството и општењето и која во секое време претставува основа на државата и на другата идеалистичка надградба. Види: Карл Маркс и Фридрих Енгелс: *Германската идеологија*, Комунист, Скопје, 1986, стр. 115.

⁶ Во поранешните комунистички режими партиската држава навлегуваше во сите аспекти на политичкиот, социјалниот и економскиот живот. Тоа го истакна цивилното општество како автономна сфера и ја поттикна индивидуалната одговорност и способноста на општествените фактори да се самоорганизираат.

избори, но инаку им недостига суштината на демократијата. Недостатокот на живо и менливо цивилното општество претставува можна причина поради која либералните демократии не се комплетни демократии.

Како што посочивме, цивилното општество како концепт е присутно подолго време во политичката филозофија, иако неговото специфично значење беше тема на бројни интерпретации во разни историски и културни контексти. Постојат голем број дефиниции предложени за овој концепт, но не постои една стандардизирана дефиниција прифатена од академската заедница или во политичките кругови. Сепак, има општа согласност, повеќе или помалку, за два главни принципи околу тоа што *не е цивилно општество*. Прво, цивилното општество не е дел од државата, владата или државниот апарат. Во тој контекст, многу учења за цивилното општество ги исклучуваат политичките партии од цивилното општество, бидејќи партиите се стремат кон добивање контрола на дел од државата. Второ, цивилното општество не е пазар т.е. тоа е некомерцијално и затоа ги исклучува профитно ориентираните фирми, кои се организирани повеќе кон приватниот, отколку кон јавниот интерес. Во согласност со ваквото гледање, за него често се зборува како за трет сектор, давајќи му го замисленото место покрај државата и пазарот (или економијата), како еден од основните составни делови на животот.⁷

Современата западна литература смета дека цивилното општество е одговор на недостатоците во состојбата на демократијата во овие држави, и на цивилното општество се гледа како на начин за оживување на демократијата. Цивилното општество се стреми да биде ценето во западните земји бидејќи се смета дека е противотров за владата која изгубила допир со граѓанството, а општо е познато дека добро информирани и добро организирани граѓани можат да бидат движечка сила за промена и на самата влада.

Според формулацијата дадена во прирачникот за парламентарци насловен како „Парламентарен надзор на секторот за безбедност“ терминот „цивилно општество“ се однесува на автономни организации кои се наоѓаат помеѓу државните институции од една страна и приватниот живот на поединците и заедниците на друга страна. Тој опфаќа еден голем спектар на доброволни асоцијации и граѓански движења, т.е. бројни организации и групи кои ги претставуваат различните социјални интереси и видови на активности.⁸

⁷ Marina Caparini, Civil Society and Democratic Oversight of the Security Sector: A Preliminary Investigation во *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Alan Bryden and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, p.157.

⁸ Parliamentary Oversight of the Security Sector, Inter-Parliamentary Union and DCAF, Geneva/Belgrade, 2003, p. 36.

Ц.Кини цивилното општество го дефинира како пазарно регулирана, приватно контролирана и доброволна организирана област на општествениот живот и затоа е агрегат на институции чии членови се примарно ангажирани во комплексот на недржавни дејности.⁹

Според аргументацијата на Капарини, цивилното општество е концепт кој засекува во срцевината на демократија, почитувањето на човековите права, граѓанските слободи и политичкиот плурализам.¹⁰

Ако генерализираме ќе видиме дека во цивилното општество, граѓанските здруженија (како невладините организации) се најсуштествените колективни актери, но не и единствените. Покрај нив, секој на свој начин, во оваа сфера дејствуваат и медиумите, дел од граѓанските институции или установи, почнувајќи од семејството, црквите, доброволните и хуманитарните здруженија, приватните фондации, образовниот систем и универзитетите (кои се независни од државата) итн.

2. Цивилното општество, медиумите и безбедносниот сектор

Улогата на цивилниот сектор и медиумите во секторот за безбедност е многу важно прашање за функционирање на демократската контрола во оваа област. За секое демократско општество улогата на цивилниот сектор, невладините организации и медиумите имаат многу голема корективна функција и во тој поглед не треба да се занемари и нивната улога во демократската контрола на секторот за безбедност во целина.

Медиумите се сметаат за дел од цивилното општество поради клучната улога што ја играат во пренесувањето на интересите и барањата на граѓаните во политиката и во другите делови на цивилното општество и секако, на меѓународните реципиенти. Понатаму, новинарите-истражувачи и оние кои се специјализирани за некоја област на безбедносниот сектор (безбедност, разузнавање, одбрана) можат да дејствуваат како безбедносен механизам и да влијаат на јавната дебата едноставно со тоа што знаат кои прашања да ги постават, кому да му пријдат и да ја објават информацијата организирано.¹¹

Од демократска перспектива и перспективата на добро владеење, медиумите имаат право да собираат и шират информации за прашања поврзани

⁹ Keane J., *Democracy and Civil Society*, Verso, London, 1988, p. 14.

¹⁰ Marina Caparini, *Civil Society and Democratic Oversight of the Security Sector: A Preliminary Investigation* во *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Alan Bryden and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, p.154.

¹¹ *Ibid.*, p. 158.

со безбедноста кои се од интерес за јавноста, а имаат и соодветна одговорност да дадат вести кои ги задоволуваат стандардите за вистина, точност и правичност. На тој начин медиумите можат да ѝ помогнат на владата и парламентот да им се објаснат на граѓаните нивните одлуки и политики, кои имаат право да бидат информирани и да учествуваат во политичкиот процес со познавање. На пример, преку ширење на информации, медиумите може да придонесат за правото на јавноста да дознае за лицата кои имаат јавни функции во областа на безбедноста, видот на усвоената политика за безбедност, распоредување на сили во мировни мисии во странство, набавки и договори и други спогодби врз кои тие се темелат, актерите кои се вклучени, безбедносните предизвици со кои ќе се соочува државата и со претстојните дебати за клучните прашања. Општо земено, медиумите ѝ помагаат на јавноста и на политичките претставници во нивната задача да донесат информирани одлуки. Тие придонесуваат да се врши надзор на дејствувањето на трите видови власт на државата и можат да влијаат на содржината и квалитетот на прашањата кои се поставуваат на јавните дебати, со кои секако индиректно се влијае на цивилното општество. На тој начин медиумите претставуваат клучна компонента на демократијата.

Во државите каде што медиумите не се независни од владините институции, лесно може да се случи медиумите да се злоупотребат од страна на власта за пропагандни цели. Во вакви случаи, медиумите едноставно не можат да ја подобрат транспарентноста и демократскиот надзор на секторот за безбедност.¹² Сепак, нивната критика е ненадомесливо средство на демократската контрола и напорите се насочени кон тоа да се постигне рамнотежа помеѓу критиката и медиумската јавна поддршка на безбедносниот сектор.

Идеално, улогата на медиумите во сторијата за демократијата и демократскиот надзор на вооружените сили е да бидат посредник помеѓу цивилното општество и политичката држава, посебно нејзиниот безбедносен апарат. Во едно демократско општество, се очекува медиумите да играат важна улога, служејќи како главна информациска врска помеѓу елементите на „тројството“.¹³ Круцијалниот проблем за медиумите е како да ја чуваат независноста и непристрасноста кога информираат за секој „агол“ на триаголникот, т.е. без оглед кој е во фокусот - државните власти, безбедносниот

¹² Parliamentary Oversight of the Security Sector, Inter-Parliamentary Union and DCAF, Geneva/Belgrade, 2003, p. 39.

¹³ The Military, Security Sector Reform and the Media: Public Control and/or Confidence Building, Presented by Biljana Vankovska, University of Skopje, (www.medienhilfe.ch)

сектор или цивилното општество. Приближувањето до политичката власт ја загрозува способноста на медиумите да известуваат објективно и критички.¹⁴ Овие односи се од витално значење во време на мир заради нивното директно влијание врз демократијата. Но зголемувањето на безбедносните ризици или поточно - во воени услови, ги прави односите поделикатни.

Медиумите во некоја мерка придонесуваат да биде создадена позитивна атмосфера во која власта мора да поднесува сметка, не само во институциите на системот, туку и на најшироката јавност, односно на граѓаните. Благодарение на пишувањата и отворањето на просторот за слободно пишување на медиумите, многу вистини излегле на виделина и во тој случај медиумите одиграле позитивна улога.

Во однос на безбедносниот сектор се поставува прашањето каков е придонесот на медиумите во безбедносната заедница и дали постојат проблеми во комуникацијата со безбедносниот сектор. Проблеми, секако дека постојат и се смета дека тие се резултат на тоа што комуникацијата во голем број случаи е сведена на соопштенија и пишана информација од страна на лицата овластени за комуникација. Во краен случај, тоа е добра практика за да можат медиумите редовно да одржуваат контакт и претставува позитивен квалитет во однос на децениската затвореност која беше присутна до пред 1990 година. Порано, се случувало и тоа во ограничен обем и од случај до случај, и најчесто по повод некој празник итн., некој од овој сектор да им се обрати на медиумите. Сега практиката е сосема поинаква и според потребата, овој сектор често одржува конференции за печат на кои се говори за самата институција и за актуелните приоритети.

Наредниот проблем кој е врзан за односите меѓу медиумите и секторот за безбедност се однесува на тоа што редакциите ја запоставуваат оваа област и ја третираат претежно преку пишување афери и негативни случаи. Затоа е важно новинарите кои се ангажирани да ја обработуваат проблематиката во безбедносниот сектор да бидат новинари со поголемо работно искуство и секако добро да ја познаваат самата проблематика. Парцијалниот, аферашкиот и површниот пристап од страна на новинарите кон секторот за безбедност создава голема негативна атмосфера во која секој може да биде експерт во секторот за безбедност и да пишува за проблемите на безбедноста. Секако дека за да може аналитички да се приоѓа на прашањата од оваа област потребно е и добро солидно теоретско познавање.

¹⁴ Види: Бакрески О., *Медиумите и одбраната* во Современа македонска одбрана, вол. XII, бр. 12, декември 2005, стр. 165

3. Придонес и улога на невладините организации во безбедносниот сектор

Невладините организации, генерално, се приватни непрофитни организации, чија цел е да застапуваат социјални аспирации и интереси по одредени прашања.

Започнувајќи со работа најчесто на доброволна база, невладините организации (НВО) прераснуваат во генератори и мошне важни учесници на прогресот на една држава. Може да се каже дека развиеноста на овој домен се зема како индикатор за демократизацијата и плурализмот на одредено општество, од причина што се смета дека со оваа област се овозможува и јакнење на пазараната економија, транспарентноста на системот и правната држава – елементи кои создаваат адекватна политичка и легална клима за афирмација на разнородните интереси во дадената средина.¹⁵

Невладините организации со својата моќ на покренување на прашања од витален интерес за еден народ, успеваат да ги покренат сите фактори од локално, државно и меѓународно ниво, да ги поттикнат разните корпорации, академски и истражувачки институции, разните фондации, како и медиумите, со цел да ги мотивираат да овозможат простор и време за соработка со глобалното управување, преку промовирање на плурализираното партнерство.¹⁶

Во однос на безбедносниот сектор улогата на НВО во поддршката на градењето на безбедносна заедница е голема и таа дава важен поттик преку создавање на неформална мрежа на комуникација. Ова посебно е важно ако се знае дека активностите на невладиниот сектор треба да помогнат во надминување на бариерата помеѓу безбедносниот сектор и цивилниот сектор. Конкретните начини на соработка со безбедносниот сектор треба да се одредат врз постојана основа.

Во изминатите години во посткомунистичките држави соработката помеѓу невладините организации и безбедносниот сектор првенствено беше ограничена со тоа што прашањата од националната безбедност беа од доверлива природа. Иако промените во политичкиот систем се направени многу години наназад од 1991 година, сепак во безбедносниот сектор новите предизвици и прилагодувањето кон нив посебно во делот на соработката со

¹⁵ Габер Н., *Здружување за заеднички цели* во: Демократијата и младите, Детски парламент на Македонија, Скопје, 2003, стр. 233.

¹⁶ Данова Г., *Невладините организации и партнерството за соработка* во: Демократијата и младите, Детски парламент на Македонија, Скопје, 2003, стр. 233.

цивилниот сектор одеше многу бавно. Тоа беше резултат на промената на мислењето на воените професионалци кое траеше долго. Во почетокот, тоа се манифестираше преку постепеното трансформирање на безбедносната култура, чии главни одлики се изразени преку транспарентноста во рамките на безбедносната политика, преку отворањето на безбедносниот сектор кон општеството и преку воспоставување работни контакти со невладините организации.

Невладините организации имаат позитивна улога во развојот на националната безбедност и за конкретната помош што ја даваат со независни експерти и гледишта на безбедносната политика. Овој алтернативен избор на експертиза вон безбедносниот сектор е широко прифатен како придонес на ефективната демократска контрола на безбедносниот сектор. Сепак, невладините организации можат да го засилат демократскиот и парламентарниот надзор на секторот за безбедност преку конкретни форми како што се:

- ❖ давање независни анализи и информации за секторот за безбедност, воените односи и прашањата од областа на одбраната до парламентот, медиумите и јавноста;
- ❖ набљудување и поттикнување на почитување на владеење на правото и човековите права во секторот за безбедност;
- ❖ ставање на политичката агенда прашања од безбедноста кои се важни за општеството во целина;
- ❖ придонес кон парламентарната надлежност и градење на капацитети преку одржување курсеви за обука и семинари;
- ❖ давање алтернативни експертски став во однос на владината политика за безбедност, буџетот за одбрана, опциите за набавка и ресурси, поттикнување на јавни дебати и формулирање на можни политички опции;
- ❖ едуцирање на јавноста и овозможување алтернативни расправи во јавниот домен.¹⁷

4. Академски и независни истражувачки институции

Во многу постсоцијалистички земји отсуството на цивилна експертиза во областа на безбедноста и одбраната беше сфатено како сериозна пречка за ефикасна демократска контрола врз безбедносниот сектор.

¹⁷ Parliamentary Oversight of the Security Sector, Inter-Parliamentary Union and DCAF, Geneva/Belgrade, 2003, p. 37.

Парадоксално на тоа, улогата на државата беше насочена кон создавање соодветна клима и развивање на програми за усвојување такви гледишта меѓу граѓаните, со цел да се создаде способност во граѓанството, тоа да даде свој глас, независно мислење и процена на безбедносната политика, да ги предизвикува владините решенија и да ја провери моќта на државата во специјализирани подрачја.

Во рамките на академските и другите истражувачки институции движечка сила се експертите од целокупната експертска заедница.

Експертската заедница се состои од владини и од невладини или независни експерти. Првата група ги опфаќа професионалците кои работат во рамките на системот на национална безбедност, како што се униформираните лица и цивилите кои работат во контролните тела на државниот апарат и во сите безбедносни структури. Во контекст на трансформацијата на карактерот на безбедносните сили по Студената војна, се наметнува потребата, а тоа го бара и сегашниот систем на национална безбедност, да има воени и полициски експерти со познавање на безбедносната политика, како и на меѓународните односи и цивилни експерти кои добро ги познаваат безбедносните прашања, но исто така и воените прашања.

Втората група ги опфаќа независните експерти. Каналите од позитивно влијание и потребната изградена доверба помеѓу експертите и истражувачките институции од една страна и државата од друга страна, обезбедува основа за праведна експертска соработка, посебно важна поради безбедносните и одбранбените науки кои настојуваат кон продолжено проучување и прикажување на промените. Добро планираните и подготвени студии се моќни алатки за да создадат интегрирани тимови (цивилни и воени национални претставници со странски експерти) во научно приоритетни области за подготовка за длабока анализа и стратегии. Во многу случаи, доколку се добро интегрирани во националните структури и тела, странските консултанти можат да го олеснат вградување на добри вежби и практики преку тимско работење и тимска обука. Во исто време, можат да предизвикаат генерирање на многу извори за приоритетни области.

Од изнесеното можеме да заклучиме дека во долгорочна перспектива, развојот на соработката помеѓу цивилната и безбедносната сфера на експертско ниво, заради јакнење на безбедносната заедница, мора да биде еден од најголемите приоритети во рамките на подобрувањето на демократските цивилно-воени односи во државите.

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Uloga parlamenta u reformi sektora bezbednosti u dr•avama Zapadnog Balkana*, Miroslav Had•iæ(ur.), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, Beograd, 2004.
2. *Parliamentary Oversight of the Security Sector*, Inter-Parliamentary Union and DCAF, Geneva/Belgrade, 2003.
3. *Reforma vojske-iskustva i izazovi*, Miroslav Had•iæ (ur.), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, Beograd, 2003.
4. *Media, Consciousness, and Culture*, Gronbeck, Bruce E., Farrell, Thomas J., Soukup, Paul A., (eds.), SAGE Publications, 1991.
5. *Polemos*, Časopis za interdisciplinarna istra•ivanja rata i mira, Hrvatsko sociološko društvo i Jesenski & Publishing House, Sv.4, broj 1(7), Zagreb, sijecan-lipanj, 2001.
6. *Парламентарен надзор на секторот за безбедност*, Интер-парламентарна унија и Центар за демократска контрола на вооружените сили, Гораграф, Белград, 2003.
7. *Sourcebook on Security Sector Reform*, Fluri P., Had•iæM. (eds.) Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, Geneva/ Belgrade, 2004.
8. *Демократијата и младите*, Детски парламент на Македонија, Скопје, 2003.
9. *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Alan Bryden and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003.
10. *The Military, Security Sector Reform and the Media: Public Control and/or Confidence Building*, Presented by Biljana Vankovska, University of Skopje, (www.medienhilfe.ch)
11. Stewart, Ian and Carruthers L. Susan (eds.), *War, Culture and the Media: Representation of the Military in 20th Century Britain*, Studies in War and Film 3, Filcks Books, 1996
12. Ило Трајковски, *Граѓанско содружништво*, ГОЦМАР, Скопје, 1997.
13. Списание „Современа македонска одбрана“, вол. XII, бр. 12, декември 2005.

ВОЕНАТА ВЕШТИНА - ВЕШТИНА ИЛИ НАУКА

Ванчо КЕНКОВ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии – Скопје

Апстракт: Воената вештина како централна наука во системот на воените науки и денес е предмет на научни расправи кои се однесуваат на разграничувањето на дилемата дали воената вештина е наука или вештина, или и наука и вештина. Брзото научно-технолошко развој, новите вооружени системи и новите военодоктринарни аспекти, сè повеќе влијаат на развојот на воената вештина и на дисциплините на воената вештина (стратешката, оперативната и тактиката). Затоа, воената вештина мора да се потпира на научно-верификувани сознанија кои се применливи во праксата. Отиштука, се поголем е бројот на научници, истражувачи и теоретичари од оваа област кои ја застапуваат тезата дека воената вештина е наука. Како наука, таа има свој предмет на изучување, методи на истражување и свои дисциплини - стратешка, оперативна и тактичка, кои пак, имаат свои предмети на истражување.

Клучни зборови: воени науки, воена вештина, стратешка, оперативна, тактичка.

THE MILITARY SKILL-SKILL OR SCIENCE

Abstract: The military skill as a central science in the system of military sciences is a subject of scientific debates that regard the confinement of the dilemma whether the military skill is a science or a skill or a science and a skill. The fast scientific-technological development, the new armed systems, the new military doctrine aspects, more and more have an impact on the development of the military skill and the disciplines of the military skill (strategy, operation and tactics). Thus, the military skill must rely on the scientifically verified knowledge that in the practice those are variable. This leads to the increase in the number of scientists, researchers and theoreticians from this sphere that are on the opinion that the military skill is a science. As a science, it has its own subject of studying, methods of research and its own disciplines - strategy, operation and tactics, which in turn have their own subjects of studying.

Key words: military sciences, military skill, strategy, operation and tactics

Вовед

Воената вештина, во кој било историски период своите исходишта ги има во економската, политичката, техничко-технолошката основа, културните и историските корени и теориските извори. Развојот на воената вештина во областа на теоријата и практиката може да се согледа преку истражување на: војните, вооружените судири и методите на борбените дејства; промената на карактеристиките, асортиманот на вооружувањето и опремата на војските; развојот на технологијата и производството на вооружувањето и опремата за потребите на војската; противречностите на новото вооружување, негова употреба во вооружената борба и старите методи на борбените дејства како и влијанието на воената мисла на промените во теоријата и практиката на воената дејност. Како и да е, развојот на воената вештина е условен со континуираните промени на вооружувањето и влијанието на човечкиот фактор.

Имајќи ги предвид искуствата од историјата на војните и на вооружените судири, резултатите од анализата на содржината и обемот на поимите на воената вештина, може да се дојде до идентификација на основните хипотетички ставови и фактори кои влијаеле на развојот на воената вештина како наука.

Односот кон воената вештина и нејзината системност (дисциплини) се разликуваа меѓу "Исток" и "Запад", а тоа беше условено од општите сфаќања за науката во општеството, филозофските претпоставки, моралните и економските фактори, како и од идеолошките антагонизми на социјалистичкото и капиталистичкото сфаќања за светот, државата, војската, војната и вооружената борба. Прифаќајќи ги причините за тие различности, сепак, се идентификувани усогласени ставови за содржината и обемот на поимите во категоријалниот апарат врзани за воената вештина. Развојот на воената вештина до Првата светска војна, главно ја содржеше емпириската димензија, но постепено, теоријата сè позначајно влијаеше врз практиката преку одделни содржини на нови воени доктрини. Со промената на значењето на факторите кои влијаеле врз развојот на воената вештина, доаѓа до промените на вредностите на параметрите на вооружената борба, методите на борбените дејства и на масовноста на војските. По Втората светска војна главно можат да се издиференцираат два пристапа кон воената вештина: (1) класичен и (2) современ. Класичниот аспект на воената вештина се потпира на искуствата од Втората светска војна, и од периодот пред неа. Современиот пристап кој е евидентен од последната декада на ЦЦ век ги уважува сите услови (фактори и причини) на современата војна и вооружената борба. Тој аспект се темели, пред сè на достигнувањата на науката и техниката и на целокупните економски можности кои придонесоа за појава на различна моќ во меѓународните односи, а со тоа и појава на различни гледишта за војната, вооружената борба и воената вештина. Сепак, по Втората светска војна општите теоретски ставови за воената вештина не се имаат значително изменето во своите одредби, во смисла на појдовното определување и класификацијата. Така поделбата на воената вештина е изведена според критериумот на целта или според критериумот на фазите при реализирање на задачата. Првиот критериум до скоро важеше за "Истокот", а вториот за "Западот". Но, разликите во системноста на воената вештина се оправдани и претставуваат доктринарен израз на

секоја држава и нејзината војска. Сепак, единствениот пристап во истражувањето овозможува прецизно согледување на развојот на воената вештина, а врз таа основа да се воочат тенденциите во развојот на битните содржини и категоријални поими и прашања кои се битни за денешното поимање на обемот и содржината на воена вештина како наука. Воочувањето на закономерностите во развојот на воената вештина ќе послужат за формулирање на генералните ставови за тенденциите во развојот на теоријата и практиката на воената вештина од вештина до наука.

Вештина или наука

Расправите околу поимот, предметот, класификацијата и значењето на воената наука или за системот на воените науки се многубројни и разновидни, така што денес тешко можат да се најдат две слични мислења за тоа. Притоа дефиницијата за воената наука треба да одговара на намената за која се користи, а истата се менува во согласност со менувањето на нејзиниот обем и содржина. Воената наука зависи од многу фактори, првенствено од степенот на нејзината развиеност во одделни земји, стојалиштата од кои се тргнува во нејзиното изучување, како и од званичните ставови на државните (и воените) органи и институции за статусот, содржината и природата на воената наука или системот на воените науки¹.

Сфаќањето за тоа дека воена вештина е посебна наука се темели врз научни истражувања на вооружената борба и борбените дејства, раководењето и командувањето со активностите на војската како и од сознанието од реалноста на остварување на борбени дејства во вооружена борба. Во тој контекст, проучувањето на содржината на теоријата на воената вештина опфаќа: поими, систем, проблемите во процесот на подготовките и водењето на борбените дејства и нејзините облици, видови, содржини и активности. Освен тоа, теоријата на воената вештина ги опфаќа и принципите на организирање, опремување, обучување и оспособување на вооружените сили, како и раководење и командување со вооружените сили во борбени дејства. Оттука под воена вештина како научна теорија се подразбира вкупно научно верификувани, односно стекнати и методски средени знаења за вооружената борба, нејзините облици, видови и содржини на борбените дејства, процес на подготовка за нејзино водење со придружните активности кои припаѓаат на воениот процес, во најшироко значаење на зборот. Врз таа платформа се изградува воена доктрина како научно заснована и усвоена определба на државата за подготовка и водење војна, односно вооружена борба. Во таа насока Сун Цу Ву во своето дело „Вештина на војувањето“ вели: „Во мир

¹ Зорик Миланко, Ѓукиќ Милан, Основи ратне вештине, ВИЗ, Београд, 2003

подготвувајте се за војна, во војна подготвувајте се за мир“. Вештината на војувањето е од животна важност за државата. Тоа е прашање на живот и смрт, пат кон безбедност или пропаст. Затоа никогаш не треба да се запостави². Според теоретските сознанија дилемата-наука или вештина произлегува од сознанијата за вооружената борба и воените сознанија. До појавата на масовните армии, вооружената борба била релативно едноставна појава. Стратегијата и тактиката се раководеле врз основа на неколку општопознати принципи и зависеле од способноста на војсководачот да ги примени тие принципи во конкретните битки. Теориските сознанија од областа на стратегијата, доколку биле потребни, се барале во политичките и во историските науки. Тоа било логично бидејќи преовладувало сфаќањето дека војувањето е средство на политиката. Критичкото мислење не доближува до органичноста на некои сознанија и ни дава можност за надминување на тие органичувања. Воената доктрина, односно практика претворена во теорија, се менува врз основа на научните сознанија. Предмет на научните сознанија се проблемите со кои човекот се соочува, (пронаоѓање лек против ракот), а предмет на вештината (доктрината) се проблемите што наведуваат како да се остварат конкретните активности. Оттука, теоријата на науката е систем на втемелени и логички поврзани поими, а теоријата на вештината ја сочинуваат правила или норми на однесување на човекот при конкретни дејности. Практиката или стручноста, односно емпиријата има силно влијаније врз развојот на науката. Меѓутоа, екстремниот емпиризам е една од основните пречки на развојот на науките и тоа особено на воените науки, на новите сознанија за вооружената борба. Тој им се спротивставува на новите вистини, а преку нив и на новата вештина, доктрина и на примената на новите правила и упатства на вооружената борба, односно ја попречуваат практичната и стручната проверка на новите научни сознанија, односно го попречуваат развојот и на новата наука.

Науката и воениот фактор се во постојана врска низ постојано проширување на содржините на нивните заеднички интереси, овие содржини ги има во сите сфери на развојот на вооружените сили, особено оние што се однесуваат на вооружената борба и зајакнувањето на воената моќ во целост. Поврзаноста на науката и на научните дисциплини може да се согледа и непосредно, преку основните субјекти на науката, т.е. научниците, истражувачите, теоретичарите и дуги. Од биографиите на големите војсководители и воени теоретичари може да се види дека тие покрај на воените,

² Сун Ци Ву, Вештина на војувањето, Штрк, Скопје, 1996.

биле врвни познавачи и на други науки. Познатиот кинески воен теоретичар Сун Цу Ву бил под непосредно влијание на повеќе филозофи. Александар Македонски бил ученик на најголемиот филозоф Аристотел, но ги изучувал и медицината, историјата, логиката, математиката и особено воената вештина. Клаузевиц покрај воената вештина ги изучувал логиката на Кант и филозофијата на Хегел. Според наведено во едно од најактуелните прашања што низ векови па до денес си го поставувале воените теоретичари е прашањето кое гласи: Дали војната е занает или наука? На еден од најдуховитите одговори не потсетува уште од 1732 година маршалот Мориц Саксонски, кога во своите размислувања за вештината на војувањето пишува: „На прашањето дали војната е занает или наука многу добро одговорил витезот Фолар, кој рекол: „Војната за неуките е занает, а за учените наука.“ Денес, современите војни и на практичен начин докажаа дека воената вештина сè повеќе се развива како наука. Можеби сè уште има поединци за кои ова нема да биде убедливо и кои ќе инсистираат на формално докажување на воената вештина како наука. Но, како што е познато, за некоја теорија да биде признаена за наука, потребно е да исполнува одредени услови³, од кои најважни се следниве:

- да има свој посебен предмет на научното истражување;
- да применува сопствени научни методи;
- да има посебни научни закони;
- да можат резултатите да се проверуваат во практиката.

Првиот услов воопшто не е спорен, бидејќи никој не оспорил дека воената теорија изучува специфична област, како што се подготовките и водењето на вооружена борба, односно војна.

Со вториот услов - за примената на сопствени научните методи е нешто поинаку, бидејќи порано упорно се оспоруваше постоењето на посебни научни методи кои се користат во воената вештина. Меѓутоа, денес, во тој поглед во многу се измени ситуацијата, бидејќи во воените науки денес се применуваат околу четириесет научни методи меѓу кои најзастапени се: операционото истражување, теоријата на веројатноста, теоријата на истражувањето, теоријата на информацијата, теоријата на одлучувањето, математичкото - програмирање, проспективата итн. Некои од овие научни методи настанале и се развивани во војската (како што е случај со оперативните истражувања), а подоцна се пренесени во останатите научни дисциплини и станале општи. Битно е да се применуваат научните методи, а помалку е важно дали се тие општи или посебни, во овој случај воени. Оваа теза ја подржуваат сè поголем број на научници.

³ Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 15.

Третиот услов, воената теорија да стекне статус на наука - претставува истражување на објективната вистина за вооружената борба и војна, а пред сè на објективните закони, кои во нив владеат независно од волјата и желбите на луѓето. Изучувањето на објективните закони, меѓусебните врски и условеноста во појавата на вооружена борба и војната, е многу битен и сложен процес. Таквата законитост е теоретски поткрепена во насока на општите принципи (офанзивност, подвижност, маневрирање, економичност итн), а овие понатаму се конкретизираат во правилата и другите одредби. Кој ќе стекне предност, ќе може подобро да ја насочи својата воена организација, да изнајде поприкладно и ефикасно вооружување, да ја осовремени борбената обука, тактиката, оператиката и стратегијата. Со тоа на најдобар можен начин ќе даде одговор на сите важни и тековни прашања на вооружената борба и војната. Затоа изучувањето на објективните закони, на меѓусебните врски и условеноста е појава која во областа на вооружената борба е постојана задача, која во современите услови станува сè поширока и посложена.

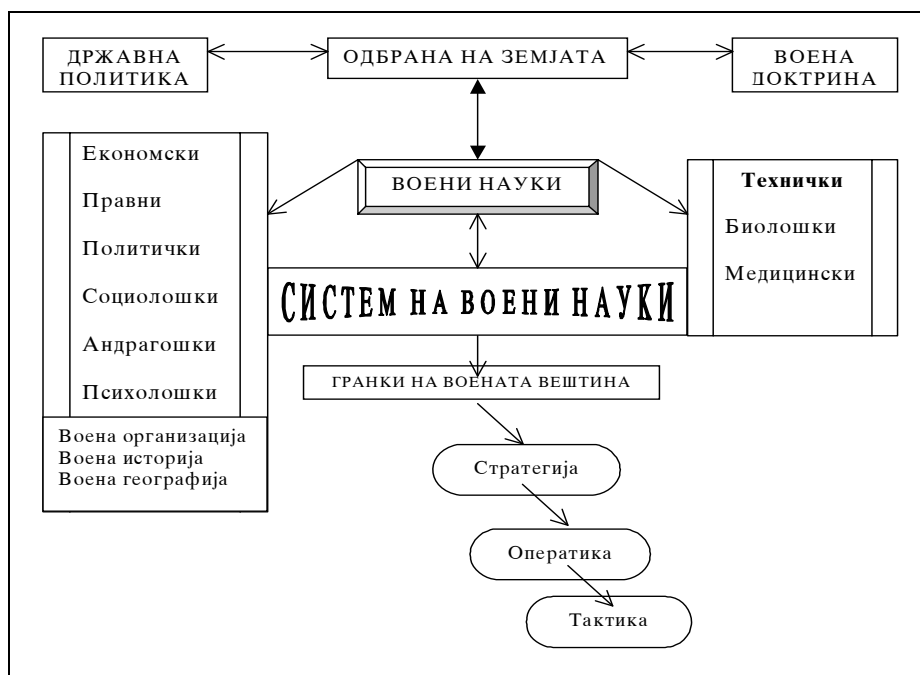
Четириот услов - можностите да се тестира во практика, тезите и резултатите до кои ќе се дојде, не е потребно посебно да се елаборира, бидејќи сето она што се однесува на останатите општествени науки, актуелно се однесува и на воената наука. Според тоа, ако за нив не претставува препрека да бидат признаени како научни дисциплини, тогаш не би требало да и пречи ни на воената теорија. Оттука, може да се изведе заклучок дека воената теорија ги исполнува основните услови да биде признаена за наука.

Воената вештина во системот на науките

Денес класификацијата на науките се изведува според разни критериуми. На денешниот степен на развој на науките општо прифатлива класификација се чини невозможна. Сепак постојат голем број валидни аргументи да се прифати класификацијата според специфичноста на предметот кој го истражуваат.

Во научната, па и во стручната јавност одамна се води расправа за научното втемелување на воените науки, како и за критериумот на нивната класификација. Во досегашните разгледувања доминира ставот дека системот на воените науки е составен од сите науки, научни дисциплини и научни теории кои ги изучуваат специфичните проблеми на подготовките и водењето на војната. Во согласност со ова, определувањето на системот на воените науки има потесно и пошироко значење. Под воена наука во потесно значање се подразбираат т.н. општи воени науки, односно стратегијата, оператиката и тактиката, а под пошироко значање се подразбираат, покрај општите воени науки, сите други воени науки кои ја изучуваат војната без оглед на која матична наука и припаѓаат.

Разгледувајќи ги системските науки се поставува прашањето дали воената наука е системска наука, и ако е така, на кој вид научни системи припаѓа. Врз основа на определувањето на објектот и предметот на истражувањата може да се констатира дека воените науки истражуваат специфични проблеми од подрачјето на воените дејности. Тоа значи дека воените науки не настанале, ниту се развивале од единствен објект на науките, туку претставуваат функционално поврзани науки и научни дисциплини за истражување на специфични проблеми во подрачјето на воените дејности. Тргувајќи од ова, воената наука мора да биде системска, поради тоа што во неа влегуваат повеќе науки, некои како самостојни, основни или помошни, а некои како приспособени или специјализирани за одредени воени цели. Како што кажавме, воената вештина е само една во низата на воени науки, но најважна, која се занимава со проучувањето на војната. Освен воената вештина, војната како општествена појава ја изучуваат и следните науки (Шема 1), кои, пак, заедно го сочинуваат системот на воени науки⁴.

Шема 1

⁴ Др. Лазовиќ Момчило, Др. Стошиќ Милинко, *Теорија рајне вештинне*, Полицијска академија, ВИЗ, Београд, 1998, стр. 2.

Значи, во современата воена литература, системот на воените науки опфаќа: воена вештина, општовоена наука, военоекономска, военотехничка научна дисциплина, военосоциолошка, военомедицинска, военобиолошка, военопсихолошка и други научни дисциплини. Основата на овој систем ја изградуваат дисциплините на воената вештина: стратегија, оператика, тактика, воена организација, раководење и командување, воена историја и воена географија. Конкретното дефинирање на системот на воени науки, подразбира науки кои претежно или суштински иницираат изучување на војната. Иако повеќе науки и научни дисциплини ја изучуваат војната, воената вештина, односно нејзините гранки: стратегијата, оператиката и тактиката тоа го прават целосно, заземајќи го централното место во системот на воените науки и претставуваат група воени науки кои изучуваат вооружената борба и водењето војна.

Останатите науки во системот на воените науки, кои ги изучуваат посебните делови за воените потреби како што се: технички, биолошки, медицински, економски, социолошки, политички, психолошки и други научни дисциплини се исто така многу значајни. Овие научни дисциплини се поврзани со воената вештина и нејзините гранки, кои, пак, се насочени кон воената доктрина, односно државната политика за одбрана на земјата.

Гранки (дисциплини) на воената вештина

Класификацијата на воената вештина како воена наука е спорна, исто како и класификацијата на воените науки. Поделбата на воената вештина на гранки, односно научни дисциплини, произлегува од раличните размери на воените и борбените дејства, големиот број категории, теореми, теории и други околности. Според Клаузевиц, воената вештина ја сочинуваат тактиката и стратегијата. Но, постојат и други постапки и активности кои се поврзани со вооружената борба, а тоа се: походи, маршеви, логорувања, логистика, кои исто така, ги изучува воената вештина, а кои не влегуваат ниту во стратегијата, ниту во тактиката.

Во научните кругови, но и во современите армии постојат две различни поделби на воената вештина. Во земјите поранешни членки на Варшавскиот договор и некои други источноевропски земји, воената вештина се дели на: тактика, оператика и стратегија. Во армиите на западните земји, односно кај членките на НАТО-пактот, воената вештина се дели на тактика и на стратегија, слично на поделбата на Клаузевиц, со тоа што на оваа поделба понекогаш и се додава логистиката како трета дисциплина на воената вештина. Разликата помеѓу овие две поделби, главно се однесува на оператиката. Во армиите на земјите членки на НАТО пактот оваа научна дисциплина ја нема, пред сè поради тоа што операцијата не се третира како самостоен облик на борбени

дејства и се задржува поделбата на Клаузевиц, иако и таа е надмината. Поради тоа некои западни современи теоретичари, согледувајќи дека оваа поделба е тесна, тактиката ја поделиле на голема и на мала, односно на ниска и на висока, а стратегијата на голема, средна и мала. Познатиот француски теоретичар и генерал Бофр го воведува и поимот оперативна стратегија. Основната цел на оперативната стратегија е тактиката да ја приспособи на потребите на стратегијата.

Покрај тоа, потешкотиите во разграничувањето на одделни дисциплини на воените науки, како и споредбите за нивното вистинско значење на тие дисциплини од страна на западните (САД и НАТО) и научниците од Истокот (Русија и некои замји од бившиот источен лагер) се неспорни. Според В.Ф. ван Екелен, руската воена доктрина е составена од општествено-политички елементи и може да се спореди со она што во САД и НАТО се нарекува политичка безбедност, додека поимот воена стратегија има исто значење кај двете страни. Но најбитните концептуални разлики помеѓу Западот и Истокот се огледаат во тоа што во САД и НАТО доктрината се подредува на стратегијата и се користи да се дефинираат принципите на силите на војувалиштето, додека кај Истокот стратегијата е подредена на доктрината⁵.

Гледано од стојалиште на содржините и целите на одделни дисциплини во системот на воените науки на САД и на НАТО од една страна и Русија и Истокот од друга страна, може да се воспостави нивна одредена компатибилност која е прикажана во Табелата бр.1

Најоредноста на дисциплините на военополитичките и воените науки⁶

САД / НАТО	РУСИЈА
Стратегија на националната безбедност Стратегиска доктрина	Воена доктрина
Воена стратегија	Воена стратегија Воена вештина
Воена доктрина	Оперативна вештина

⁵ William F. Eckelen, *The Future of NATO and Warsaw Pact Strategies*, "Adelphi Papers", No. 247, Winter 1998/90, p.43.

⁶ Др Марковиќ Тодор, Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова, ВИЗ, Београд, 2003, стр, 18.

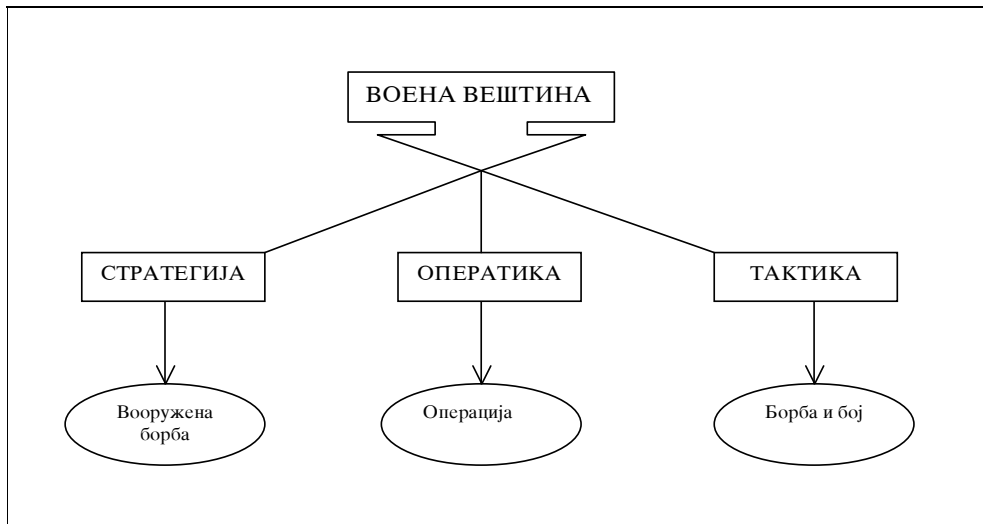
Сепак, претходно наведената класификација на воените науки во (Шема 1) се смета за целисходна поради следните причини:

Поимот воена вештина и во формална и во суштинска смисла го губи значењето. Имено, воената вештина во потполност се рedefинира во поимот воена наука. Таа е единствената наука која се занимава со суштинските проблеми на непосредните подготовки и водењето борбени дејства, односно се занимава со изучувањето на вооружената борба од аспект на учеството во непосредните подготовки и во борбите. Поимот воена вештина имплицира на вештина, а не на наука која би била интересна за цивилните науки. Поради тоа, некои ја негираат како наука. Вештината е својство на одредени субјекти (војници, офицери), а не на војната како општествена појава.

Вака организирани воените науки се ослободуваат од изолација и широко се оствараат кон другите науки во општеството. Истовремено, се создават услови сите науки да се занимаваат со проблемите на војната и на вооружената борба.

Воените институции се ослободуваат од сложените проблеми околу школувањето кадри од други военоориентирани научни дисциплини. Таквите обврски би ги преземале матичните науки во општеството, тоа значи дека воените институции би школувале кадар само за стратегија, оператика и тактика, односно кадар кој не се школува во ниту една друга институција во општеството.

Според изнесеното, воените науки и военаучните дисциплини, во основа се применети науки, со оглед на тоа дека со помош на знаењата од матичните науки ги истражуваат специфичните проблеми на воените дејности. Системот на воените науки претставува организациски, инструментално-рационален и отворен функционален научен систем на меѓусебно поврзани науки и научни дисциплини кои имаат само заедничко подрачје на истражување (специфичните проблеми на военото организирање и функционирање на воените дејности), а во сето останато повеќе се потпираат на своите матични науки. Од друга страна, постапно со тенденцијата на развојот и поврзувањето на воените науки и на военаучните дисциплини во рамките на системот на воените науки како функционален инструментален научен систем, се создаваат претпоставки за нивно прераснување во мултидисциплинарни научни системи. Денес, како најцелосна и најприфатена поделба на воената вештина е поделбата на: стратегија, оператика и тактика (Шема 2).

Шема 2⁷

Оттука, воената вештина како сложена наука се искажува преку стратегијата, оператиката и тактиката кои содржат научни, но и практични искуства. Стратегијата претежно се занимава со теориските, додека тактиката претежно се занимава со практичните проблеми на воената вештина. Оператиката ја зазема средишната позиција и во поглед на развојот на теоријата и изграденоста на воената вештина.

Воената стратегија по својот предмет на истражување е потесна од воената вештина, таа ги проучува војните и другите вооружени судири со тежиште на подготовките и изведувањето на стратегиските дејства.

Оператиката е научна дисциплина која ги изучува подготовките, организирањето и изведувањето на операции на копно, море, во воздушниот простор и вселената, или во сите амбиенти истовремено. Како научна дисциплина оператиката ги изучува сите видови операции и нивните особености, законитостите и принципите за подготовка и изведување на сите видови воени операции, проблемите на раководење и командување и логистичката поддршка на оперативно ниво, улогата и влијанието на воената техника и другите фактори на содржините и развојот на воените операции од секаков вид, како и изучување

⁷ Др. Лазовиќ Момчило, Др. Стошиќ Милинко, *Теорија рајне вештини*, Полицијска академија, ВИЗ, Београд, 1998, стр. 2.

на актуелните фактори на подготовка и изведување на операции во вооружените сили на други држави и друго.

Тактиката, како дисциплина на воената вештина претставува теорија и пракса за подготовка и изведување боеви, борби и во потесна смисла и борбени тактики и постапки. Тактиката се занимава со изучување на појавите, законитостите и принципите на вооружената борба и борбените дејства на тактичко ниво, односно на ниво на боеви на здружено-тактичките единици и борбите на основните тактички единици во сите услови на борбена ситуација на копно, море и во воздух.

Заклучок

Проблемите во воените науки, особено оние кои се однесуваат на дефинирањето, класификацијата и одредувањето на статусот на научност, спаѓаат во групата најзначајни и најсложени. Прашањето дали воената вештина е наука или вештина денес е излишно да се поставува, можеби поприфатливо е прашањето на карактеристиките во еволуцијата на науката и вештината во воена вештина. Од времето на Наполеон „високата наука“ во воената вештина денес може да се стави во доменот на вештина, а она што некогаш била вештина на борците денес и не се применува во борбата. Анализирајќи го развојот на воената вештина се доаѓа до заклучок дека воената и борбената дејност во современи услови, првенствено е научна, денес, а и во иднина во таа област не може да се смета на дарбата и способноста на војсководецот. Науните сознанија сè повеќе имаат решавачка улога во подготовките и изведувањето на борбените дејства. Вештината како индивидуална човекова способност ја изразува творечката способност за примена на знаењата и има одредено место во предметот, кој го изучува воената вештина, но нејзината позиција во современите услови на подготовка и водење на војна и вооружена борба битно се менува во однос на периодот со понизок научно-технолошки прогрес.

Оттука, дилемата која е присутна во теоријата, односно дали воената вештина е наука или вештина или и наука и вештина, имајќи ги предвид условите што треба да ги исполнува секоја наука наспроти она што е предмет на проучување на воената вештина, може да се заклучи дека воената вештина е наука. Како наука, таа има свој посебен предмет на научно истражување, применува сопствени научни методи, има посебни научни закони, резултатите можат да се проверуваат во практиката, исто така има и свои дисциплини и тоа се: стратегијата, оперативката и тактиката, кои пак имаат свои предмети на истражување.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сакан Момчило, *Војне науке*, ВИЗ, Београд, 2003.
2. Зорик Миланко, Ѓукиќ Милан, *Основи рајне вештине*, ВИЗ, Београд, 2003.
3. Др Вулета Вулетиќ, *Војна техника и војна доктрина*, ВИЗ, Београд, 2001.
4. Др. Лазовиќ Момчило, Др. Стошиќ Милинко, *Теорија рајне вештине*, Плицијска Академија, ВИЗ, Београд, 1998.
5. Мовиќ Јован, Петровиќ-Пљак Желько, *Оружје, енергија и иреќи свејски рај*, НИУ “ВОЈСКА”, Издавачка делатност, Београд, 1998.
6. Сун Цу Ву, *Вештина на војување*, Штрк, Скопје, 1996
7. Бофр, *Увод у стратешију*, ВИЗ, Београд, 1968.
8. Група на советски автори: *О советској војној науци*, Војно дело, Београд, 1966.
9. Кастекс, *Стратешијске теорије И*, Војно дело, Београд, 1960.
10. Kissinger Henry: *Нуклеарно оружје и спољна политика*, New York.
11. Ротминстров, *Историја рајне вештине I и II*, ВИЗ, Београд, 1966.
12. Лидел Харт, *Стратешија посредног настууања*, Војно дело, Београд, 1952.
13. Клаузевец, *О рају*, Војно дело, Београд, 1951.

1

*Општо-теоретски,
доктринарно-стратешки и други теми од областа на одбраната*

Вовед

Во последниот период, обидите за ширењето на концептот на безбедноста во сферата на животната средина генерираат различни пристапи и обиди за дефинирање на терминот еколошка безбедност, како во академските така и во политичките кругови. Како резултат на таквата состојба, тезите за дефинирање и концептуализирање на еколошката безбедност создаваат повеќе концепциска и политичка конфузија, отколку што промовираат добра аналитичка рамка и политички препораки. Една од причините за ваквата конфузија лежи во својствениите нејаснотии на „многу безбедносниот“ концепт на безбедноста. Традиционалните безбедносни студии имаат поглед на безбедноста како на нешто што се однесува на физичките меѓудржавни конфликти и балансот на политиката на моќ и нејзините варијанти. Меѓутоа, доколку го фокусираме вниманието повеќе на повисоките или пониските нивоа на анализа, отколку на нивото на државата-нација, тогаш референтниот објект на безбедносните студии добива многу поголема широчина и станува аморфен.

Така на пример, на индивидуално ниво, човековата безбедност не се однесува само на физичката безбедност на секоја единка од куршуми и проектили, туку и на економската благосостојба, културниот интегритет, психолошката стабилност како и човековите права. Во тој случај, државите често набљудувани како чувари на своите граѓани, можат исто така, да бидат безбедносна закана преку загрозување на човековите права или економската благосостојба. Од друга страна, доколку се осврнеме на глобалната анализа, безбедноста базирана на националниот суверенитет добива сè поголема измешаност со безбедноста базирана на глобалната меѓузависност. Заканите на глобално ниво многу ретко доаѓаат од една единствена држава, односно не од „секојдневните“ куршуми и проектили, туку на пример од финансиските шпекулации или горењето на фосилните горива.

Глобалната безбедност како концепт произлегува од идеалистичките традиции и има тенденција да ја замени принудата, конфликтите и војните во меѓународниот систем за соработка, преговори и мировни процеси. Глобалната безбедност во доменот на предизвиците со нивните содржини ги надминува воените и политичките аспекти. Тоа значи дека покрај почитувањето на човековите права, економскиот просперитет и општествениот развој, глобалната безбедност ги вклучува и содржините на еколошката заштита¹.

Потребата од сериозно апсолвирање на еколошките закани произлегува од забрзаниот процес на еколошката деградација, која длабоко ја нарушува рамнотежата на природата. Во таа насока, како еколошки закани кои имаат сериозно влијание врз глобалната безбедност можеме да ги посочиме следните: климатските промени и глобалното затоплување; осиромашувањето на озонската обвивка; еколошките бегалци; безбедноста на храната; демографскиот растеж; нафтата, природниот гас и водата како природни стратегиски ресурси и извори на конфликти; воениот фактор како деструктор на животната средина; обесшумувањето; опустошувањето и

¹ Котовчевски М. (2000) *Национална безбедност на Република Македонија*. Скопје: Македонска цивилизација, стр.38-39.

дистрибуцијата и активноста на паразитите, промената на продуктивноста на храната и, веројатно, вознемирувањето на комплексните еколошки системи какви што се тропските шуми.

1.1. Климатските промени како безбедносен проблем

Кога станува збор за климатските промени како безбедносен проблем, се поставува прашањето: Што претставува референтен објект⁵ за климатска заштита? Доколку се навратиме на состојбите, односно на климатскиот режим кој се развивал во текот на деведесеттите години од минатиот век, во контекстот на Конвенцијата за климатските промени на ООН од 1992 година, потпишана на Земјиниот самит во Рио де Жанеиро, ќе забележиме дека истата била креирана како одговор на јавната и научната загриженост која датирала од осумдесеттите години на дваесеттиот век. Климатските промени се разгледувани како „степен на промена на природата“, степен кој може да биде инициран од различни параметри, меѓу кои температурата, количеството на врнежите, фреквенцијата и интензитетот на екстремните временски настани и сл. Оттука, се поставува прашањето, со кој степен на промени на климата можат да се соочат екосистемите и општествените активности, пред состојбата да прерасне во загрозувачка?

Во таа насока, главната цел на Конвенцијата за климатските промени е стабилизирање на концентрацијата на гасовите во атмосферата кои ја предизвикуваат „стаклената градина“, на ниво со кое ќе се превенира опасното антропогено вилеткување во климатскиот систем. Генерално можеме да се согласиме дека Конвенцијата се залага за обезбедување на стабилна клима или да го одржува степенот на промените под опасното ниво за човековиот и еколошкиот систем.

Според вокабуларот на меѓународните односи, климатската стабилност се согледува како колективно добро кое е потребно да биде заштитено преку колективна акција, бидејќи Конвенцијата не обезбедува стабилна клима. Односно, Конвенцијата прифаќа дека климата се менува, а државите за таквите промени несмеат да дозволат да станат „опасни“.

Заканата од климатските промени се разгледува како закана која се зголемува во содејство помеѓу човечките и еколошките системи и познатото ниво на атмосферската концентрација на гасовите кои ја предизвикуваат „стаклената градина“. Тоа подразбира дека климата не може да го достигне статусот

⁵ Терминот „референтен објект“ се однесува на субјект на безбедносниот дискурс.

Табела бр. 1	
Поставени цели според Кјото протоколот	
Држава	Процент на намалување/зголемување
Австрија	-13%
Данска	-21%
Франција	0
Грција	+25
Италија	-6.5%
Холандија	-6%
Шпанија	+15%
Велика Британија	-12.5%
Белгија	-7.5%
Финска	0
Германија	-21%
Ирска	+13%
Луксембург	-28%
Португалија	+27%
Шведска	+4
Европска унија	-8%

Извор: <http://www.ekonomist.co.yu/magazin/em251/nit/nit1.htm>

Предвидено е Протоколот да стане законски, обврзувачки акт 90 дена од потпишувањето на 55 држави чиешто емисии на јаглен диоксид изнесуваат најмалку 55% од вкупната емисија на државите од Анексот И од 1990 година. Протоколот го потпишале 141 држава, а по потпишувањето од страна на Русија во ноември 2004 година, протоколот конечно стапил на сила на 16 февруари 2005 година. Целиот процес го обременуваат два нерешени проблеми. Имено, како прв се потенцира непотпишувањето на САД, а вториот е прашањето на Кина и Индија, кои како земји во развој, немаат обврска да го почитуваат Протоколот. Евентуалното прифаќање на Протоколот од страна на САД би значело значително смалување на емисијата на гасовите во однос на проектираните вредности. На пример, Протоколот би овозможил 28% под нивото моментално проектирано за 2010 година. Студијата презентирана во ноември 1998 година на тркалезната маса на бизнис клубот, чии членки се: Ексон, Генерал Моторс и Чејс Менхетен Банката, проценува дека со прифаќање на Кјото протоколот, домашниот бруто производ на САД би се намалил за 1.2% од предвиденото за 2020 година или за 60 милиони долари годишно. Вториот проблем е Кина која има сериозна улога во реализирањето на целиот проект од причина што е класификувана како земја во развој со енормна популација и која во најскоро време може да го достигне, па и надмине економското зна-

за мигрирање е предизвикана од еколошки фактори. Вуд укажува на корисната двозначност на префиксот „еко“ како составен дел на терминот, алудирајќи на еколошките и економските фактори. Тој објаснува дека миграциите имаат елементи на еколошката и на економската димензија и јасна дистинкција помеѓу нив е невозможна. Оваа идеја го потенцира фактот дека еколошките фактори предизвикуваат миграции и мигрантите ја прекројуваат и менуваат животната средина⁷.

Како и да е, дефиницијата од 1951 година е ограничена и не ги опфаќа сите категории луѓе на кои им е потребна помош.

На крајот од 2000 година, според УНХЦР, имало 12,1 милион официјални бегалци во светски рамки. Бројот на лицата кои се раселени поради конфликти не е точно познат, но се претпоставува дека тој изнесува некаде околу 25 милиони. Додека за традиционалните бегалци постои меѓународна институција која покажува грижа за нив-УНЦХР, за еколошките бегалци не постои такво меѓународно тело. Како посебен куриозитет, постојат милиони луѓе кои се раселени како резултат на реализирањето на одредени проекти како што се изградбата на брани, аеродроми, градски конгломерати и индустриски комплекси. Според, Светската банка околу 10 милиони луѓе се раселени според наведените основи секоја година или 200 милиони од 1980 до 90-те години. Исто така, и за овие лица не постои посебен заштитнички режим.

Сите наведени аргументи укажуваат на потребата за проширување на дефиницијата и бегалскиот режим. Но, тоа наидува на одбивност кај одредени држави кои попрво би спровеле одредени рестрикции во дефиницијата, отколку што би биле склони кон нејзино подобрување и проширување.

Еколошките бегалци претставуваат еден нов феномен во глобалната арена. Тоа се луѓето коишто не можат повеќе да имаат сигурен, доволен приход за живот во нивните татковини како резултат на суши, ерозија на земјиштето, опустошување, уништување на шумите и други проблеми кои произлегуваат од животната средина, заедно со проблемите кои се манифестираат од притисоците на демографската експлозија и длабоката сиромаштија. Чувството на немоќ, овие луѓе ги тера да бараат алтернативни засолништа и живеалишта, иако таквата солуција е окарактеризирана со големи ризици.

Во 1995 година бројот на еколошките бегалци изнесувал најмалку 25 милиони, споредено со 27 милиони традиционални бегалци (луѓе кои бегаат од политички угнетувања, религиски прогони и етнички проблеми). Бројот на еколошките бегалци до 2010 година може да се дуплира. Уште повеќе,

⁷ Castles S. (2001) Preparing for peace – Environmental Change and Forced Migration достапен на http://www.preparingforpeace.org/castles_environmental (посетен на 13.12.2005 година)

не можат да се стават во категоријата бегалци. Помеѓу нив постои т.н. „сива зона“ каде што едната категорија понекогаш има интенција да се спои со другата. На крај, како врв на сите овие суб-проблеми е недостатокот на официјалното признание од страна на владите и од меѓународните агенции, дека воопшто постои проблем со еколошките бегалци.

Колкав број на еколошки бегалци можат реално да се предвидат во иднина или колку луѓе ќе станат ранливи од еколошките проблеми што би ги присилите да мигрираат? Според Норман Мајерс (*Norman Myers*) направени се следните пресметки и како крајна цел во неговите пресметки е земена 2010 година. Населението во земјите во развој е замислено да расте од 1995 година за една милијарда. Вкупниот број во Суб-Сахарска Африка ќе се зголеми за повеќе од 250 милиони, а на Индискиот субконтинент за 380 милиони. Бројот на луѓето кои се наоѓаат во апсолутна сиромаштија е предвиден да се зголеми од 1,3 на 1,6 милијарди. Бројката од 135 милиони луѓе погодени од силни суши може да се зголеми на 180 милиони. Популациите на земјите кои имаат недостиг од доволни количини на вода се очекува да се зголемат од 550 милиони на повеќе од една милијарда. Имајќи ги предвид трендовите на еколошката деградација, ширењето на сиромаштијата и демографската експлозија, тие укажуваат на можноста од нови 25 милиони еколошки бегалци до 2010 година.

Странските имигранти, колку и да е тоа неоправдано, секогаш претставуваат добра почва за јавна огорченост. Загрозувајќи ја социјалната кохезија и националниот идентитет, бегалците можат да станат оправдување за етничките тензии и граѓанските немири, па дури и политичките преврати. Речиси една третина од развиените земји преземаат чекори за ограничување на приливот на имигрантите од земјите во развој.

Како основни препораки во креирањето на политиката за редукција на потребите од мигрирање се посочуваат активностите за обезбедување прифатлив приход за издржување. Најпрво, потребно е да се прошират пристапите кон бегалците генерално, со цел инкорпорирање на еколошките бегалци. Односно, надминување на состојбата на игнорирање на еколошките бегалци само заради тоа што нема утврдени институционални стандарди за справување со нив. Второ, треба да се прошири и продлабочи разбирањето за еколошките бегалци, преку воочување на корените на проблемот, не единствено преку еколошките причини туку и проблемите кои доаѓаат од безбедносниот комплекс.

Значаен сегмент во правилното третирање на еколошките бегалци претставува корисното насочување и прераспределбата на меѓународната помош. Годишниот буџет на Развојната програма на Обединетите нации (УНДП) како главен извор на мултилатералната помош не е ништо поголем од оној на Високиот комесаријата за бегалци при ООН (1.3 милијарди долари

помош и повторно градење на куќи после одредени катастрофи. Вообичаено, природните катастрофи (вулканските ерупции и земјотресите) водат кон привремени раселувања. По земјотресот во градот Кобе во Јапонија, 300.000 луѓе биле раселени, но по три месеци нивниот број се намалил на 50.000. Од друга страна, на Филипините како последица од ерупцијата на вулканот Пинатубо, раселените лица неколку години потоа живееле во привремени кампови и населби. Истражувањата укажуваат дека силните, ефикасни држави можат да се справат со еколошките проблеми многу подобро отколку слабите и корумпирани држави. Што значи дека клучниот проблем не е во самите еколошки промени туку во способноста на државите да се справуваат со нив.

Корејката Шин-вха Ли (*Shin-wha Lee*) истражувајќи го еколошко-безбедносниот некус, создава модел на причинители на еколошките бегалци. Нејзиниот модел укажува на комплексноста на интеракцијата помеѓу еколошките фактори, катастрофите предизвикани од човекот, владините фактори (како неактивност, неспособност и корумпираност) и меѓународните фактори. Во своите истражувања авторката ги анализираше Бангладеш и Северна Кореја. Бангладеш со својата исклучително густо населена популација и изложеноста на циклоните и поплавите се издвојува како добар пример за еколошките раселувања. Како главен фактор за присилни миграции, Ли ја потенцира неактивноста на бангладешката влада во корелација со политичките конфликти, проектите за изградба на брани, етничката поделеност и сл. Во случајот Северна Кореја, Ли го истражувала гладувањето и дошла до слични заклучоци. Имено, во средината на 90-те години од минатиот век Северна Кореја била зафатена од неочекувани поплави и суши, меѓутоа главната одговорност за гладувањето ја посочува кон државната примарно-воена политика и неефикасната централно водена економија. Уште повеќе, меѓународната помош во храна станала „политички пинг-понг“. Односно, режимските власти настојувале помошта да ја искористат и претворот во солидна преговарачка позиција во меѓународните односи, дури и храната да ја искористат за воени цели. Од друга страна, земјите донатори на помошта се обиделе да ја искористат помошта во храна како средство за остварување на политичките цели со стопирање на развојните програми за нуклераното оружје и да иницираат разговори со Јужна Кореја. Во меѓувреме Севернокорејците умирале од изгладнетост или барале можност за бегство во Кина, каде што наидуваале на студен прием.

Во овие случаи проблеми се примарно политички и социјални, а не еколошки, бидејќи проблемот не бил во недостатокот на вкупното снабдување со храна, туку во кршењето на индивидуалните права за храната. Оттука, генерално може да се каже дека цврстото застанување зад терминот еколошки бегалци може да биде залажувачко. Еколошките фактори на раселувањето во зависност од ситуацијата се тесно поврзани со економските, социјалните и

на ненасилни еколошки и демографски безбедносни проблеми, кои се разрешуваат преку преговори или арбитражи. Примери за тоа, претставуваат преговорите за правата на речните води помеѓу Индија и Бангладеш, Израел и Јордан и Унгарија и Словачка¹¹.

Генерално, можеме да заклучиме дека не е сосема евидентна потврдата дека еколошките фактори се причинители на големи и насилни конфликти кои продуцираат големи бранови на присилни мигранти. Другите фактори, како што се политичката подвоеност, етничкиот ривалитет и економските интереси, се многу позначајни како причинители на насилство и војни. И покрај тоа, не смеат да се запостават еколошките проблеми туку треба да се подразберат како дел од многуте пошироки процеси на општествените промени.

2.3. „Трансмиграси“

Веќе со години наназад, експертите за миграции покажуваат голем интерес за индонезискиот проект „Трансмиграси“, дизајниран за ослободување од популацискиот притисок во густо населените, Јава, Бали и Мадуро преку охрабрување на фамилиите да се преселат во ретко населените надворешни острови, како што се Суматра, Калимантан и Западна Папуа. Проектот се набљудува како најголем светски проект за демографски инженеринг. Индонезиските петтогодишни планови се состоеле во обидите да се раселат голем број луѓе и тоа: 250.000 фамилии од 1974/79 година; 500.000 фамилии од 1979/83 година и 750.000 фамилии од 1983/88 година. Овие цели не биле во целост реализирани, поради недостаток на институционални капацитети, но и покрај тоа голем број луѓе биле преместувани. Во меѓувреме се случувале многу спонтани мигранти, кои се обидуваале да ги искористат предностите на инфраструктурните и економските можности отворени со официјалниот проект „Трансмиграси“. Самиот проект е интересен поради неговите економски и демографски консеквенци. Нови аспекти се појавуваат во годините на нестабилноста во Индонезија по колапсот на режимот на Сухарто во 1998 година. Имено, доаѓа до појава на насилни конфликти помеѓу домородните групи и доселениците од внатрешните острови. Оваа појава била исклучително манифестирана на островот Калимантан, каде што племето Дајки ги нападнале предоминантните трансмигранти Мадуреси. Стотици лица биле убиени и илјадници Мадурешки фамилии ги напуштиле своите села и биле евакуирани од владата. Причините за појавата на конфликтот се фокусирани на етнич-

¹¹ Goldstone J.A. (2001) "Demography, Environment and Security: An Overview". In *Demography and National Security*. (eds.) Weiner, M. Russel, S. New York, Oxford: Berghahn.

приватните партиципенти се посебни но не и неповрзани.

Адаптацијата претставува значаен дел од општествениот одговор на глобалните климатски промени. Планираната адаптација често се интерпретира како резултат на промислените политички одлуки во делот на јавните институции, базирани на сознанијата за тоа кој услови се менливи или веќе променети и која активност е потребна за минимизирање на загубите. Автономната адаптација пошироко се интерпретира повеќе како иницијативи од приватниот сектор отколку од владите, вообичаено насочени кон пазарните промени или промените во благосостојбата и како резултат на актуелните или предвидените климатски промени.

Примерите кои ги посочивме во делот за еколошките бегалци сосема евидентно покажуваат дека причините за конфликти и присилните миграции се доста комплексни, но истовремено се потенцира значењето на еколошките фактори за конфликтот.

Генерално гледано, проблемот со еколошките бегалци ветува дека ќе биде рангиран како една од најистакнатите човекови кризи на современото живеење. Временски гледано, проблемот е набљудуван како периферна грижа. Како резултат на еколошките проблеми, проблемот со еколошките бегалци генерира мноштво проблеми од политичка, социјална и економска природа. Како таков проблем може многу лесно да генерира и да стане причина за немири и конфронтации кои водат кон конфликти и насилства. Главниот проблем сè уште претставува официјалната потврда и препознавањето на еколошките бегалци. Ваквата состојба го позиционира политичкиот одговор длабоко на дното од политичката агенда.

ЛИТЕРАТУРА:

- Wilby L.R. Perry L.W.G.** (2006) "Climate change, biodiversity and the urban environment: a critical review based on London, UK" in: *Progres in Physical Geography* 30, i pp. 73-98;
- Townsend M.** (2002) "Environmental Refugees" in: *Ecologist* Vol.32, Issue 6.
- Roper T.** (1996) "The new Refugees - Environmental Exodus" in: *Geodate* Vol. 9, Issue 4.
- Myers N.** (1993) "Environmental Refugees in a Global Warmed World" in: *Bioscience* Vol.43, Issue 11.
- Goldstone J.A.** (2001) "Demography, Environment and Security: An Overview". In *Demography and National Security*. (eds.) Weiner, M. Russel, S. New York, Oxford: Berghahn.
- Black R.** (2001) "Environmental Refugees: Myth or Reality". *UNHCR Working Papers* (34).
- Myers N. Kent, J.** (1995) *Environmental Exodus: An Emergent Crisis in the Global Arena*. Washington D.C.: The Climate Institute.;
- Myers N. Kent, J.** (2001) *Food and Hunger in Sub-Saharan Africa*. *The Environmentalist* 21:41-69.
- Castles S.** (2001) *Preparing for peace – Environmental Change and Forced Migration* [dostapen na http://www.preparingforpeace.org/castles_environmental](http://www.preparingforpeace.org/castles_environmental).
- Striple J.** "Climate change as a security issue" in: Page, E. Redclift, M. (eds.) (2002) *Human Security and Environment. International Comparisons*. Cheltenham, UK. Northampton, USA: Edward Elgar Publishing.
- Climate Change 2001: Working Group II: Impacts, Adaptation and Vulnerability**, [dostapen na http://www.grida.no/climate/ipcc_tar/wg2/645.htm](http://www.grida.no/climate/ipcc_tar/wg2/645.htm).
- Котовчевски М.** (2000) *Национална безбедносѝ на Република Македонија*. Скопје: Македонска цивилизација.
- Милески Т.** (2006) *Еколошка безбедносѝ*. Скопје: Филозофски факултет.

ORGANIZATION OF THE SPECIAL UNITS IN ACCORDANCE WITH THE DOCTRINE ON DEALING WITH THE MODERN SECURITY THREATS

Abstract: The beginning of the 21 century, regarding the security events in the world has announced that the treat of conventional conflicts and war between the countries is going to be less and less present. Fear of possible nuclear or third world war has been replaiced with the reasonable fear of the enormous rise of threats of asymmetric origin, which gain the characteristics of global threats of the world peace.

In this text there is a representation of some of the basic postulates of the modern security determenations of the leading countries in the NATO Alliance regarding the modern security threats. Furthermore, modern types and definitions of the doctrine on particular warfare are set so that the model of up-to-date organized special forces can be observed and presented briefly.

The aim of this work is to demonstrate that in the modern constellation of the international security events, the successfully organized special units, within the collective security systems, as well as within separate countries, are still the only efficient and relevant answer for handling the modern types of security threats.

The Republic of Macedonia, too, as a country-aspirant for membership in the collective security systems and as a country that follows the security changes on national as well as on regional and global level, must possess a modern national security strategy, which will include a well-organized doctrine and above all, war tactics for efficient dealing with the unconventional threats. The first assumption of the well-organized doctrine is the organization of specially organized and trained special forces for particular performances for the need in the county as well as for participation in the special missions underspices of the international organizations and unions.

Key words: security, strategy, doctrine, organization special forces.

Вовед

Секој современ систем за национална безбедност и одбрана во рамките на својата структура задолжително вклучува и организирање на специјални сили, кои се најефикасниот и најсоодветниот одговор на најголемиот број современи безбедносни закани и ризици. Значи, не постои држава во светот која не формира специјални единици. Какви единици ќе формира, од кои причини, во колкав број и со каква организација, е прашање кое секоја држава го решава според своите можности и потреби, но и од побарувањата на колективното членство, доколку е членка на колективни системи за безбедност.

Многу фактори се одредувачки за тоа каква организација на специјалните единици ќе направи една држава. Формирањето на специјалните единици, на пример, зависи од тоа колкава е територијата на државата, какво е нејзиното окружување,

индоктринирање, психолошки притисоци, пропаганда, расна и верска нетрпеливост, поттикнување граѓанска војна и погроми, бруталност, репресии и слично...

Сите овие придружни и предвестувачки елементи на војната, во дваесеттиот век се воздигнуваат како средство и цел сами по себе. Овие дејства стануваат одредувачки фактори на воениот исход. Самата војна не е повеќе решавачки фактор на политичката цел. Стратегија на новото време е да се постигне иста цел со помалку видливи воени средства. На сцената стапува стратегијата на специјалното војување. Таа стратегија, теориски вообличена и разработена во педесеттите години на дваесеттиот век на Универзитетот во Илиноис во Соединетите Американски Држави како „настојување да се поткопуваат комунистичките режими на сите можни начини и со сите можни средства“², веднаш ја прифаќаат и понатака ја доработуваат американските стратегии и администрацијата, не отстапувајќи од нејзината примена до денешни дни, а во тоа ги следат и сите останати светски држави.

Во седумдесеттите години на изминатото столетие специјалното војување е доста присутен облик на конфронтација, во вид на политичка, економска, субверзивна и разузнавачко-пропагандна активност што ја презема една или повеќе држави против друга држава и посебно против терористичките групи, кои во овој период изразуваат особено распространета и успешна активност во секое катче од нашата планета. Тоа е период на големи терористички акции, но и на државни преврати, соборени режими, многубројни вооружени акции и слично. Специјалното војување се разгорува со сиот дијапазон на своите орудија. Значи, уште кон средината на дваесеттиот век современите облици на војување веќе имаат изградено своја солидна доктрина.

Анализирајќи го развојот на доктринарните и стратегиски определби на САД во повоениот период се издвојуваат неколку проминентни определби присутни во речиси сите официјално прокламирани доктрини и стратегии на САД. Од Стратегијата за масовна нуклеарна одбрана до Стратегијата за хоризонтално ширење, па сè до најновата најновата стратегија за употреба на „превентивен удар“ (preemptive strike), посебно создадена за справување со тероризмот во глобални рамки, евидентна е определбата дека САД ги брани и застапува своите национални интереси и надвор од територијата на својата држава. Во контекст на ова, интересно е да се забележи дека интересите на САД се честопати содржани и во внатрешната политика на друга држава,

² М. Михајловиќ, С. Арсиќ “Специјалне снаге света, Београд, 2003, стр. 8.

Дејствувањето може да биде тајно, (се кријат и акцијата и државата), прикриено (акцијата не се крие, но се крие идентитетот на државата цел на акцијата) и отворено кога не се кријат ниту постапките ниту идентитетот на државата кон која се насочени.

Под судири со низок интензитет се подразбира широк спектар на невооружени и вооружени дејства. Како невооружени дејства се сметаат сите активности од разузнавачка, психолошка, воена, политичка и економска дејност и притисоци, а вооружените дејства и притисоци ги опфаќаат сите видови терористички дејствувања, бунтовничко-превратничката дејност и ударите од дистанца. Во американската база Ленгли, во 1986 година, во рамките на КоВ и ВВ на САД се развива Центар за судири со низок интензитет каде се проучува интервидовското ангажирање на силите во такви судири, се согледува нивната улога и начинот на остварувањето на инфраструктурата. Со распаѓањето на СССР и Варшавскиот договор, САД создаваат нова групација од елитни сили наменети за употреба во судирите со низок интензитет, кои ги нарекоа „сили за одговор на кризи“.

Доктрината на судирите со низок интензитет која го обележуваше вториот период на дваесеттиот век ќе остане да биде актуелна и во дваесет и првиот век со нужни проширувања и промени.

Оваа доктрина се состои во примена на тактика на удари од мали размери и брзо повлекување. Значи, таа претпочита невидливо војување, војување преку мирољубиви потфати и примена на морално прифатлива тактика против непријателот, чија тактика нема морални ниту етички ограничувања.

Суштината на доктрината на судирите со низок интензитет е во комбинирањето на специјалните дејства, директно настапување и директна воена интервенција со ограничени цели и со примена на т.н. готови сили. Судирите со низок интензитет се проектирани како ограничени воено-политички судири за дејство на ограничен географски простор, во земји со нестабилна внатрешна структура и внатрешни кризи. Ова подразбира селективна употреба на невоени, паравоени, параполициски и воени облици на сила и можност за употреба на дејство од дистанца.⁵

За остварување на доктрината на судирите со низок интензитет неминовна е организираност на сили за специјални дејства.

Судирите со низок интензитет подразбираат различни дејства на пониско ниво, тоа е политичка и воена борба надвор од конвенционалното војување,

⁵ Котовчевски М.: *Национална безбедност на Република Македонија*, Трет дел, Македонска цивилизација, Скопје, 2000, стр. 80

Во цивилно-воените операции се вклучени хуманитарните и мировните операции, борбата против пренос на дрога и оружје и слично.

Логистичките операции се состојат од давање поддршка и помош на сојузничките и сопствените сили, а информатичките се во доменот на информатичката поддршка и оневозможување итн.

За денешните глобални настани најзначајни се таканаречените специјални операции, кои ги опфаќаат сите видови противтерористички активности, во кои се вклучени и противгерилските акции, како и дејствијата против бунтовниците и религиозните фанатици.

Специјалните операции се воени операции водени од специјално обучени, опремени и организирани сили против сите видови закани наведени во Стратегијата. Тоа се акции од посебна стратегиска потреба.

За поразување на терористичките организации и спречување на нивното дејствување предвидени се сите инструменти на моќ. За остварување на таквата стратегија, доколку се издвојат настрана дипломатските и политички средства на одвраќање, поразување и уништување на тероризмот, очигледна е потребата за организирање на посебно обучени и организирани единици, кои честопати и надвор од официјалната политика на САД се во состојба секавично и ефикасно да интервенираат во кое било време и кое било место каде што, според процената на стручњаците, е потребна таква интервенција за која званичните сили не се обучени и овластени. Специјалните сили се тие кои се ангажираат за извршување на специјалните операции. Овие сили имаат широк спектар на дејства, меѓу кои се: борбени дејства со директно ангажирање во судирот, извидувачко-разузнавачки дејства, психолошко-пропагандни дејства, обука на други герилски сили, смирување или поттикнување нестабилност, одбрана на пријателски режими или промена на недемократскиот режим и слично. Исто така, тука спаѓаат и противтерористичките акции и борбата со герилците, но и учеството во хуманитарните акции.

Во врска со борбата против тероризмот како најзагрозувачки фактор на светскиот мир, Соединетите Американски Држави креираа најнова и сеопфатна стратегија за уништување на тероризмот, таканаречената 3Д Стратегија.

И оваа стратегија е конципирана за одбрана на виталните вредности на Американците и дома и во странство. Новата американска стратегија застапува доста агресивен пристап, особено кон заканите од асиметричен вид. Според степенот на приоритет при справување со безбедносните закани, оваа стратегија акцентот го става врз безбедносните закани кои доаѓаат од земјите отпаднички. Како помала опасност се претставени регионалните закани и државите со освојувачки претензии. Според Стратегијата, во иднина сè помалку

Организација на сили за специјални операции

Во рамките на американската безбедносна политика и доктрина, специјалните сили се сили кои ги планираат, предводат и поддржуваат специјалните операции. Улогата и организацијата на специјалните сили е секогаш во непосредна корелација со стратегијата за национална безбедност и политиката и секоја промена во стратегијата и политиката има директни импликации на мисиите на специјалните сили. Всушност, промената на политиката може да ја одолжи или оневозможи мисијата. Армијата ги организира, обучува, опремува и подготвува специјалните сили за изведување пет основни мисии : неконвенционална војна, директни акции, помош на странски земји, специјално извидување и контратероризам. Контратероризмот е основна мисија само за специјални единици посебно формирани, обучени и опремени за такви дејства. Мисиите на специјалните единици се динамични бидејќи се директно предизвикани од воено-политичките влијанија.

Според приоритетот на мисијата се определува и видот на специјалната единица.⁹

За успешно изведување на специјална операција мора да се исполнат неколку од основните принципи креирани токму за специјалните операции. Тие принципи според американската доктрина на силите за специјални операции се: директни дејства (DA), контратероризам, (CBT) , одбрана на пријателски земји (FID), неконвенционална војна (UW), специјално извидување (SR), психолошки операции (PSYOP), цивилни работи (CA), информациски операции (IO) и контрапролиферација на оружје за масовно уништување(CP).

Силите за специјални операции се посебно организирани, обучени и опремени токму за исполнување на овие девет принципи на специјалните операции.¹⁰

Доколку се следат принципите за организирање на специјалните сили на САД и на Велика Британија како најрепрезентативни членки на НАТО, кои најчесто се и земји кои нудат инструкторска помош за сите прашања поврзани со формирањето на специјални сили во партнерските земи и земјите аспиранти за членство, прво што паѓа во очи е дека нивната организација е екстремно флексибилна и повеќефункционална.

Во рамките на Армијата на САД сите специјални сили се групирани како СФ групи.(Special Forces Group) СФ групата има формална организација и органски елементи.. Нивната основна мисија е да ги планираат, преземаат и

⁹ Doctrine for Special Forces Operational FM 31-20 , US Army, Washington, 1990, Ch3, pg 1

¹⁰ Doctrine for Special Forces Operations, FM 31-20, US Army, Washington, 1990, CH 1, pg 6

определени и врзани, на пример со некој оружен систем, (тенковска посада) или на едноставна борбена функција (стрелечки вод). Припадниците на тимот се генерално подготвени и усовршени за една специјалност, но не во функционална смисла. Секој припадник практикува повеќефункционален пристап за време на планирањето и извршувањето на мисијата. Тимот од специјални сили е универзален оперативен елемент кој се состои единствено од припадници на специјалните сили и е раководен, исто така, од припадник на специјалните сили. Во американската армија постои посебна табела за организација и опремување на тимовите од специјалните сили т.н.МТОЕ табела. Според неа можна е организација на тимови од поединци, или комбинација од армиски организирани тимови за специфични мисии, во броен состав од двајца до јачина на чета.

Секоја специјална единица има потреба од логистичка (сервисна) поддршка, која најчесто е во вид на разузнавачка, транспортна, (воздухопловна), за пребарување, извлекување или спасување од непријателски терен. Некои специјални единици во својата организација го вклучуваат и целосното заднинско обезбедување, а други пак, се потпираат на единиците за оваа намена од регуларниот состав.

Организација на специјалните сили на Република Македонија по стандардите на НАТО-алијансата

Со реорганизацијата на Армијата на Република Македонија, според стандардите на НАТО, уште во текот на 2003 година, дотогашната Единица за специјални намени започна со сопствена реорганизација според НАТО стандардите и се реформираше како Баталјон за специјални намени составен од команда, командна чета и три чети за специјални операции.

Уште во 1998 година во Единицата за специјална намена на АРМ е воспоставена организација во тимови, што е стандардно за потребите на повеќето светски специјални единици од ваков вид. Македонските „Волци“ беа организирани во тимови од по дванаесет члена. Првите припадници од оваа единица кои беа испратени во Мисијата во Ирак, беа организирани во тимови од по осум члена.

Еден тим во целосен состав се состои од командир, заменик-командир, тим специјалисти, специјалист за разузнавање, двајца специјалисти за оружје, двајца специјалисти за минско-експлозивни средства, двајца специјалисти за врски и двајца медицинари.

Организациско-формациски, сегашниот Одред за специјална намена има бригадна структура и е составен од командант, команда и штаб, командна чета, баталјон за специјална намена, ренџерски баталјон, чета за обезбедување и чета за поддршка.

за изведување пет основни мисии : неконвенционална војна, директни акции, помош на странски земји, специјално извидување и контратероризам. Контратероризмот е основна мисија само за специјални единици посебно формирани, обучени и опремени за такви дејства. Мисите на специјалните единици се динамични бидејќи се директно предизвикани од воено-политичките влијанија.

Според приоритетот на мисијата се определува и видот на специјалната единица.¹²

Специјалните единици извршуваат исклучително важни задачи и се инкорпорирани во сите видови на вооружените сили или дури и се издвојуваат како засебна компонента надвор од родовите и видовите на современите армии.

Доктрината на употребата на специјалните единици, нивната организација, обука и тактика се одвиваат според нестандартни критериуми. По правило, овие единици се најелитниот и најмистериозниот елемент на секоја модерна армија. Со оглед дека и во нашата армија е согледана потребата од бројно помала, но професионално и технички современа армија, што е и еден од предусловите за влез во НАТО, се работи на тоа да се создаде армија која ќе може да одговори на сите предизвици на новото време. Тоа значи дека местото и улогата на специјалните единици во системот за национална безбедност се нагласени и дека тие се оние професионалци на кои им припаѓа иднината.

ЛИТЕРАТУРА

- Арсик Станислав и Михајловиќ Михајло, Специјалне снаге света, НИЦ “Војска” Београд, 2003
 Бабановски Иван, ЦИА, (Covert i Action), Млад борец, Скопје 1989
 Гоцевски Трајан, Колективната безбедност и одбраната на Република Македонија “Просвета” Куманово 1993
 Гоцевски Трајан, Современи тенденции во одбраната, Македонска ризница Куманово 2000
 Гоцевски Трајан, Митревска Марина, Кризен менаџмент, Македонска ризница Куманово 2001
 Doctrine for Special Forces Operations, FM 31-20, US Army, Washington, 1990
 Димишковски Слободан, Војна, војска и политика, НИП “Глобус”, 1984
 Димишковски Слободан, Основи на националната одбрана на Р. Македонија. Глобус, Скопје 1996
 Elite Warriors: 300 years of America’s best Fighting tTroops, Lance Q Zedric, 1996
 Elite Forces, Richard M. Bennet, Virgin Books LTD London , 2003
 Котовчевски Митко, Интегрална безбедност, “Македонска ризница” 2000
 Котовчевски Митко, Борба против тероризмот, Македонска цивилизација 2004, Скопје

¹²Doctrine for Special Forces Operational FM 31-20 , US Army, Washington, 1990, Ch3, pg 1

2

*Геополитички, геостратејски, военополитички
и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната*

Вовед

Актуелната безбедносна и политичка состојба во светот како целина е драстично променета во однос на минатото. Сведоци сме на сè поголеми, пообемни и посоефатни промени на средината која не окружува и во која живееме. Овие промени, кои се предизвикани, покрај другото, и од брзиот техничко-технолошки развој во последните неколку децении, се видливи на секое поле од човековото живеење. Овој техничко-технолошки развој, како и мноштво други фактори предизвикуваат поместување и промени во политичко-економските системи на суверените држави и меѓународната заедница, а последично на тоа - и во нивните вооружени сили и одбранбени системи. Овие промени се неопходни во секое поле и во сите сегменти на овие организации.

Еден од елементите кои ја сочинуваат структурата на воените организации и безбедносни системи е и одделот задолжен за цивилно-воена соработка-CIMIC.

Доколку воените единици бидат прифатени од цивилната средина како пријателски сили, од неа можат да извлечат непроценлива полза од различен вид. Од правилното вршење на работите од делокругот на цивилно-воената соработка во многу ќе зависи и самото извршување на мисијата. Ова се однесува како на ситуации кога мултинационални сили дејствуваат надвор од границите на своите матични држави, така и на мисиите на воените сили во домашни (национални) услови.

Проблемот на цивилно-воената соработка е доста комплексен и суптилен и покрај тоа што понекогаш му се припишува споредна улога, и истата се смета за помалку важна во однос на некои други прашања, кои исто така треба адекватно да бидат третирани во структурирањето и реформирањето на безбедносните системи (како што е логистиката, на пример).

1. НАТО

Од формирањето на НАТО, основната улога на сојузничките сили е да се гарантира безбедносниот и територијалниот интегритет на земјите - членки. Задачата за гарантирање на безбедноста преку одвраќање и колективна одбрана останува фундаментална обврска, но по завршувањето на Студената војна, улогата и организацијата на силите на НАТО претрпеа значителни промени, со цел да се приспособат на безбедносната средина која еволуира и за промовирање на воена соработка со земјите-партнери. За време на Студената војна одбранбеното планирање на НАТО најмногу се занимаваше со одржувањето на капацитетите потребни за одбрана од можна агресија... Евроатлантската област, иако помалку конфронтирачка, исто така стана посложена, а се појавија и многу други предизвици надвор од Европа, вклучувајќи го и распаѓањето на државите, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и нивните средства за примена, како тероризмот. Оваа нова безбедносна агенда стана јасна на почетокот на деведесеттите години на XX век... ¹

¹ NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION, Public Diplomacy Division, 2004, *NATO Transformed*, Brussels, 12

координација и соработка помеѓу Командата на НАТО и цивилното население, вклучувајќи ги и националните и локалните власти. Ова подразбира и воспоставување врски, соработка и координација со меѓународни, национални и невладини организации и агенции.³

Евопрската унија (ЕУ) се служи со дефиницијата на СИМС, која многу наликува на дефиницијата со која се служи НАТО: „Цивилно-воената соработка (СИМС) е координација и соработка во поддршка на мисијата, меѓу компонентите на ЕУ, водството за операции на кризен менаџмент и цивилните фактори (надвор од ЕУ), вклучувајќи го националното население и локалните власти, како и меѓународните, националните и невладините организации и агенции“.⁴

Најголемата разлика со доктрината на НАТО се наоѓа во фактот што ЕУ вклучува дополнителна функција, односно “Civil and military co-ordination” - СМСО (цивилно-воена координација). СМСО ја вклучува соработката меѓу сите фактори (внатрешни) на ЕУ.⁵

3. Историјат и генеза на формирањето на СИМС

Барањето на корените на режимот на кој се потпираат цивилно-воените односи во либералните демократии денес, нè наведува на неколку патеки. Основен извор се записите и историските видувања на војниците, политичарите и некои други, кои ја оформија иднината на цивилно-воените односи со нивните одлуки и однесувања и нивните заеднички искуства. Сегашната состојба на цивилно-воените односи во повеќето либерални демократии може да се согледа и низ долги периоди низ историјата на овие либерални демократии низ одлуките на големите водачи во време на мир, криза или состојба на војна.

Големо влијание врз цивилно-воените односи во либералните демократии доаѓа и од страна на Соединетите Американски Држави. Основачите на американскиот Устав имале повеќе идеи во врска со вооружените сили. Тие особено му посветиле внимание на подведувањето на вооружените сили под цивилна контрола. Исто така, посветено е особено внимание на заштитата на заедницата од произволното користење на војската од страна на цивилната власт.

На Вашингтонскиот самит во април 1999 година сојузниците од НАТО одобрија стратегија за подготвување на Алијансата за безбедносните

³ Доктрина на НАТО цивилно-воена соработка (СИМС) - АЈР-9, 4

⁴ Белгиска доктрина за цивилно-воена соработка (СИМС), 1-1

⁵ Исто

дејствување. CIMIC дава поддршка на командантот на НАТО силите во постигнување на претходно наведеното.

4. Цел, улога, намена и задачи на CIMIC

Денес CIMIC станува еден од потенцијално најдрагоцените фактори на мирот и стабилноста. Одржувањето и зајакнувањето на мирот и стабилноста ќе биде далеку потешко без значајните придонесувања на CIMIC кон остварувањето на безбедноста, политиката и социјалните програми. Само заради оваа причина, CIMIC заслужува да биде познат; познат не само по тоа што е, што може да биде и што нуди.

Знаењето, способностите и искуството од минатото, во планирањето на CIMIC, како и пројавените и воочне се одржуваат (на регионално, национално, општинско и локално ниво). Функцијата на поврзување е во основата на сите CIMIC активности. Имено, поврзувањето е неопходно за давање „Support to the Civil Environment“ – SCE (поддршка на цивилната околина) и за „Support to The Forces“ – STF (поддршка на вооружените сили).

Целта на CIMIC е да воспостави и одржува целосна соработка со цивилното население и институциите во рамките на зоната на операции на командантот, за создавање цивилно-воени услови кои му нудат најголеми можни морални, материјални и тактички предности. Од друга страна, ова претставува попречување на таквите предности за еден вистински или потенцијален непријател. Долгорочна намена на CIMIC е да создаде и одржува услови кои ќе помогнат во постигнување на трајно решение за кризата.¹⁰

CIMIC е задолжителен посредник со цивилните власти и мора да се земе предвид при поддршката на воената опција во операции предвидени со Член 5 од CDO и за оние кои не се содржани во него.¹¹

Општо, намената на CIMIC е да помогне во создавањето на постојани услови во поддршка на постигнување трајно разрешување на кризата. За таа цел, персоналот на CIMIC презема одредени активности, како што се: учество во заедничко планирање на стратегиско и оперативно ниво со соодветни цивилни тела; врши постојана проценка на локалната цивилна средина; остварува и одржува врски со цивилните тела на сите нивоа; го надгледува спроведувањето на активности поврзани со цивилни работи од страна на воените сили; врши одредени работи со кои придонесува кон навремен и полесен трансфер на цивилните одговорности од воените на соодветните цивилни власти; работи со персоналот од други оддели во сите фази и аспекти

¹⁰ Исто

¹¹ Ујайсйиво за цивилно-воена соработка - CIMIC на КФОР

одреден број параметри се менуваат во правец на нормализација или кога планираната финална состојба (end state) ќе биде постигната. Параметрите кои ја определуваат оваа состојба, како и начинот за нивно мерење или толкување, веќе треба да бидат определени во текот на фазата на планирање и потоа треба постојано да се врши нивна процена. Често ќе биде неопходно да се утврди посебен план - „exit strategy“ за постоперативната фаза.¹⁶

Во текот на оваа фаза, најважните задачи на СИМС се: 1) подготовка за прераспоредување на силите; 2) поддршка на финалната состојба; 3) прилагодување или финализација на заклучените договори за прераспоредување; 4) вложување напори повлекувањето да има минимално влијание врз цивилното население; 5) добивање максимална поддршка од цивилното население за безбедно и уредно прераспоредување, и б) пренос на надлежностите од воените на цивилните власти.¹⁷

Разновидноста на мисиите во надлежност на НАТО и нивниот обем и изменетите начини на дејствување на НАТО-алијансата, претставуваат и причина за разновидноста, начинот и обемот на дејствување на СИМС во изведувањето на своите мисии.

4.1. СИМС и политичките институции

Политички институции во една држава се оние институции, кои во свои раце ја држат најголемата политичка моќ и влијание и имаат можности и услови таа моќ и тоа свое влијание да ги спроведат на територијата на државата. Јасно е дека во врска со општествената структура на моќта во една држава се законодавната и извршната власт. Законодавната власт (собранието) е надлежно за донесување на законски акти, кои важат на целата територија на државата, додека извршната власт (која обично се нарекува влада во земјите со либерално-демократско уредување) ја поседуваат моќта и средствата за спроведување на овие закони.¹⁸

Една од суштинските функции на СИМС е остварувањето на цивилно-воените врски. Воспоставувањето на врски и механизми за заедничко планирање на НАТО на политичко ниво е предуслов за успех. Врските со цивилните власти и организации, покрај другото, се олеснети и со соодветна политика на јавно информирање.¹⁹

¹⁶ Исто, 17

¹⁷ Ујайсџиво за цивилно-воена соработка СИМС на КФОР

¹⁸ Podunavac, Milan, 1982, *Politička kultura i politički odnosi*, Beograd, 197

¹⁹ Доктрина на НАТО цивилно-воена соработка (СИМС) – АЈР-9, 6

4.2. СИМС и политичката култура

Културата, општо, ги опфаќа потрајните и подлабоки ориентации на луѓето спрема појавите во светот кои ги опкружуваат. Ориентациите во себе вклучуваат три елементи: *когнитивни елементи (сџознание)* - знаења за објектот на ориентацијата; *верувања (афекции)* - чувство за објектот; и *вреднување* - судови и мислења за објектот.²²

Под поимот политичка култура се подразбираат ставовите, верувањата и вредностите што се наоѓаат во основата на некој политички систем. Политичката култура опфаќа потрајни и подлабоки човекови политички ориентации, односно неговиот став кон политиката и политичките прашања. Политичката култура е модел на индивидуални ставови и ориентации што ги споделуваат луѓето во едно општество, а кои се однесуваат на политиката. Се изразува преку убедувањата, вредностите и симболите кои се однесуваат на субјектите (политичките партии, владата, уставот итн.)²³

Во една земја можеме да зборуваме за разлики во ставовите, вредностите, начинот на живот, помеѓу граѓаните во зависност од нивната возраст, пол, раса, етничка, религиска и друга припадност. Тоа се одредени регионални, етнички или други групи, кои имаат свои посебни вредности, ставови и верувања, и истите се нарекуваат *субкултури*. Тоа значи дека е можно сите граѓани на една земја да имаат, во принцип, исти (слични) уверувања, вредности, ставови за глобалните прашања од политичкиот живот, од што заклучуваме дека имаат иста политичка култура, но дека, во зависност од возраста и религијата, на пример, сепак можат да се идентификуваат различни гледања на политиката и политичките случувања.²⁴

Секое комплексно општество е составено од повеќе субкултури. Индивидуалните членови многу често функционираат во повеќе субкултури и тие поминуваат низ различни субкултури во текот на својот животен циклус. Цртите на субкултурата често излегуваат од неа и се прифаќаат од други субкултури, втиснувајќи се постепено во матрицата на културата.²⁵

СИМС мора да се базира на издржана сензитивност кон цивилните обичаи на живот. Оваа сензитивност е од фундаментално значење за сите мисии. Во политички чувствителна средина непромисленото прекршување на локалниот

²² Климовски, д-р Саво, 1997, *Уставен и политички систем*, Скопје: Просветно дело, 974

²³ Христовска, д-р Лидија, *Наука за политичката, Хрестоматија*, Институт за социолошки И политичко-правни истражувања, Скопје

²⁴ Христовска, д-р Лидија, *Наука за политичката, Хрестоматија*, Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања

²⁵ Ташева, Марија, 2003 *Социологија*, Скопје, 2-ри Август - Штип, 65

Михник, Лешек Колаковски...), како со општествен модел што треба да се спротивстави на тоталитарната држава која ја беше укинала секоја автономија на посебните сфери и поединечните субјекти и ги беше подредила на политичката и идеолошката регулација. Денес, цивилното општество е составен дел на секоја програма за демократизација затоа што само демократска држава може да создаде демократско цивилно општество, а само демократско цивилно општество пак, може да ја одржува демократската држава. Цивилниот елемент („граѓанската култура“, меѓусебната доверба и солидарност) што ја овозможува демократската политика може да се научи само во мрежите на асоцијациите; демократската држава треба да ги негува грубо рамноправните и широко дисперзивни способности што ги одржуваат мрежите.²⁹

Цивилното општество претставува агрегатен поим со кој се означуваат мноштвото општествени комуникации и социјални врски, социјални институции и општествени вредности, во кои како главен актер секогаш се јавува граѓанинот. Оттука, цивилното општество наједноставно се објаснува како сфера во која постои широко распространета мрежа од професионални или аматерски асоцијации, спортски клубови, работни групи од секаков вид, невладини организации итн., кои се одредуваат како колективни актери на цивилното општество, а преку кои граѓаните го култивираат чувството за солидарност и партиципативност во целината на меѓусебните односи.³⁰

СИМС треба да ѝ дава поддршка на цивилната средина, цивилното општество во ЈОА. Поддршката на цивилната средина покрива широк спектар на СИМС активности. Тоа е поддршка која се дава на цивилната средина во согласност со воената мисија на НАТО. Обично тоа не е поддршка под директива на цивилните власти. Оваа поддршка може да вклучува многу воени ресурси: информации, персонал, материјал, опрема, комуникации, објекти, експертиза или обука. Обично се случува да биде потребно да се создадат услови неопходни за исполнување на воената мисија а, од одредени причини, соодветните власти и агенции да не бидат во состојба да ги иведат своите задачи. Одлуки за обемноста, времетраењето и големината на поддршката се донесуваат на највисоко можно ниво, земајќи предвид одредени политички, воени и цивилни фактори.³¹

Заради успешно извршување на функцијата на цивилно-воената соработка, единиците на НАТО во зоната на мисијата воспоставуваат и Центар за воено-цивилна соработка.

²⁹ Исто

³⁰ Климовски, д-р Саво, 1997, *Уставен и политички систем*, Скопје: Просветно дело, 701

³¹ *Докурина на НАТО цивилно-воена соработка (СИМС) – АЈР-9*, 6

Денес на локалната самоуправа се гледа како на едно од темелните демократски достигнувања и како на елемент на демократскиот политички систем. Идејната основа на Европската повелба за локалната самоуправа всушност претставува идеалот за демократијата воопшто, а посебно ставот дека демократијата најдоследно и најпотполно се остварува во локалните заедници.³⁵

Жителите на локалната самоуправа трајно или привремено се поврзани и живеат во заедници, кои не мора секогаш да споделуваат исти вредности и видувања на околниот свет. На пример, во склоп на локалната заедница може да постојат различни етнички, верски, културни и други заедници.

Особено е важно СИМС-персоналот да биде запознаен со состојбата на локалните заедници, како на пример етничката, културната, верската или друга припадност на жителите од поедини единици на локалната самоуправа, степенот на измешаност на овие различни заедници, како и нивниот меѓусебен однос (дали постои хармонија во меѓусебните односи, или постојат конфликти); а исто така СИМС треба да ги познава и надлежностите на единиците на локалната самоуправа.

Важноста од постоењето на цивилно-воената соработка на НАТО единиците со цивилната средина во која овие дејствуваат може да се забележи и од документите, односно упатствата за работа на единиците и командите на НАТО.

На пример: „Воено-цивилната соработка ќе врши поддршка на командата на мисијата на КФОР за спроведување на мировните процеси, во согласност со резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на ОН, ќе му асистира на УНМИК при воспоставувањето на внатрешната (локална) администрација на Косово и максимално ќе ја зголемува способноста на Меѓународните и невладините организации за воспоставување на услови за...“³⁶

СИМС игра важна улога низ спектарот на конфликтот. Таа може да помогне да се воспостави стабилна средина во рамките на која мисијата може полесно да се изведе. Силите можат да бидат зависни, барем делумно, од цивилните институции и од населението во врска со прибирањето ресурси и информации и да се потпира на цивилните власти во остварувањето на безбедност во одредени области. Може да се случи да не се добие целосна слобода за дејствување и движење без соработка со овие цивилни власти. Едноставно, основањето и одржувањето добри односи со локалното население

³⁵ Council of Europe, 1985, *European charter of local self-government*, Strasbourg, article 3, (Internet 07.03.2006 ãäëà: <https://members.sivesnik.com.mk/>)

³⁶ Упатство за цивилно-воена соработка СИМС на КФОР, 10

Цивилно-воената соработка ветува дека во XXI век ќе има проширен спектар на активности. СИМИС веројатно ќе ги има главната улога врз конечниот исход на современиот светски тренд на самоопределување. Овој тренд е поттикнат од страна на универзалниот консензус за демократијата како најдобра форма на управување на државите, и е охрабрен од страна на поединци и нации со долга историја на лоши чувства дека тие се лошо третираны од страна на нивната матична држава и влада. Денес постојат близу 2400 нации кои не живеат во свои држави, а нешто повеќе од 200 суверени држави. Овие нации не створиле свои држави, а сакаат да бидат слободни, независни и суверени. Колку од нив ќе го остварат овој свој стремеж може само да се претпостави. Тоа, дали овие нации ќе се потрудат ова свое „историско право“ да го остварат и дали притоа ќе користат мирољубиви средства и методи или не, ќе влијае на воено-цивилните односи и на цивилно-воената соработка.

Доколку не постои способност и желба за промовирање и продуцирање на прогресивна цивилно-воена соработка во годините кои надоаѓаат, иднината ќе биде сè потешка. Доколку персоналот на СИМИС е добро извежбан и обучен, ќе се намали бројот на жртвите, страдањата, штетите и задоцнувањата при заздравувањето од кризни состојби.

Со оглед на емпириските сознанија во врска со мисиите на воените сили во последните неколку години, лесно може да се заклучи дека цивилно-воената соработка може да одигра мошне важна улога во ефикасното извршување на воените мисии, доколку ѝ се најде вистинското место во воените структури и доколку правовремено се сфати нејзиното непроценливо значење за истите.

Во Армијата на Република Македонија, сè уште не ѝ се придава потребното внимание на цивилно-воената соработка. Меѓутоа, правилното сфаќање на продобивките од обезбедувањето персонал за цивилно-воена соработка во структурата на АРМ и правилната имплементација на овој сегмент од воените организации е од големо значење за АРМ, бидејќи постои голема веројатност дека во иднина нашата Армија ќе биде ангажирана во изведување на мисии во сè посложени услови, каде персоналот на СИМИС ќе има многу важна улога.

Потребно е пообемно и попродлабочено истражување на оваа проблематика, со што секако би се расветлиле позитивните влијанија и придобивки од постоењето и дејствувањето на персоналот за цивилно-воена соработка во иднина.

ЛИТЕРАТУРА:

1. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION, Public Diplomacy Division, 2004, *NATO Transformed*, Brussels;
2. Доктрина на НАТО цивилно-воена соработка (СИМИС) – АЈР-9;
3. Белџиска доктрина за цивилно-воена соработка (СИМИС);
4. NATO office and information and Press, 2001, *NATO Handbook*, Brussels;
5. Упатство за цивилно-воена соработка - СИМИС на КФОР;
6. Podunavac, Milan, 1982, *Politička kultura i politički odnosi*, Beograd;
7. Klaus von Beyme, 1975, *Suvremene političke teorije*, Zagreb;
8. Климовски, д-р Саво, 1997, *Уставиен и политички систем*, Скопје: Просветно дело;

2

*Геополитички, геостратежиски, военополитички
и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната*

ИНТЕГРАЦИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ЗАЕДНИЧКАТА НАДВОРЕШНА И БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Стојан СЛАВЕСКИ

Дирекција за безбедност на класифицирани информации - Скопје

Апстракт: Со добивањето на статусот „кандидат за членство“ во Европската унија, на Република Македонија широм ѝ се отвораат вратите за членство. Кога ќе започнеме со преговорите за членство и колку долго тие ќе траат во многу ќе зависи од нашата подготвеност да ги исполниме критериумите од Копенхаген. Едно од подрачјата, кое е многу важно за нашето асоцирање во ЕУ, е подготвеноста на Република Македонија да биде дел од Заедничката надворешна и безбедносна политика на Унијата. Во овој труд ќе се осврнеме на нејзините зачетоци, институционалната рамка, нејзините инструменти и механизми, односот на Унијата кон Западен Балкан и на обврските кои ѝ претстојат на Република Македонија на ова поле.

Клучни зборови: безбедност, политика, одбрана

INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA IN THE COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Abstract: By obtaining the “membership candidate” status in the European Union, the Republic of Macedonia finds itself in front of the doors wide opened to membership. When we will start the membership negotiations and how long they will last, it will depend on our readiness to meet the Copenhagen criteria. One of the areas that are very important for our association in the EU is the readiness of the Republic of Macedonia to be a part of the Common Foreign and Security Policy of the Union. This paper will address its beginnings, the institutional framework, its instruments and mechanisms, the attitude of the Union towards the Western Balkans and the imminent responsibilities of the Republic of Macedonia in this area.

Key words: security, policy, defence

Вовед

Со потпишувањето на договорите од Рим и од Париз, земјите потписнички се фокусираа на економските аспекти, односно создавањето на заедничкиот пазар, иако беа актуелни и идеите за соработка на полето на меѓународната политика. Рамката за политичкиот развој на Унијата во периодот помеѓу 1970 и 1990 година беше формално наречена Европска политичка соработка (European Political Cooperation - EPC). Оваа рамка им овозможуваше на членките да зборуваат во ист глас за неколку проблеми, меѓутоа, истата покажа неефикасност за време на Заливската војна и во поранешна Југославија во почетокот на деведесеттите.

1. Зачетоците на Заедничката надворешна и безбедносна политика

Неефикасноста на полето на Европската политичка соработка ги натера членките на ЕУ да го рedefинираат нивниот концепт во Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) на Самитот во Маастрихт. Во членот 4.1 од Договорот, се нагласува дека *заедничката надворешна и безбедносна политика* на Унијата „ќе ги вклучува сите прашања поврзани со нејзината безбедност, вклучувајќи ја и евентуалната рамка за заедничката европска одбранбена политика, која со време може да доведе до заедничка одбрана“. Ставајќи ги заедно, *заедничката одбранбена политика* (Common Defense Policy - CDP) и *заедничката одбрана* (Common Defense - CD) со заедничката надворешна и безбедносна политика, Договорот јасно дава до знаење дека *економско-комерцијалната и политичко-дипломатската* димензија на Унијата треба да биде дополнета со *одбранбената* димензија, и во догледно време, со соодветни одбранбени инструменти.

Воспоставувањето на заедничката надворешна и безбедносна политика, која е институционална рамка за консултација и заземање заеднички позиции и заедничка акција, дефинирана со *Договорот од Маастрихт*, која стапи во сила во 1993 година. Тоа претставуваше значаен и квалитативен чекор напред во развивањето на односите во Унијата. Главните цели на ЗНБП, како што е запишано во Договорот се однесуваат на: обезбедување на заедничките вредности и на фундаменталните интереси и независност на Унијата; зајакнување на безбедноста на Унијата и на нејзините земји-членки на сите начини; чување на мирот и зајакнување на меѓународната безбедност; унапредување на меѓународната соработка и развивање и зацврстување на демократијата, владеењето на правото и почитување на човековите права и фундаменталните слободи. Со влегувањето на Договорот во сила, ЕУ како таква се обиде нејзиниот глас да се чуе и на меѓународната сцена, искажувајќи ја својата позиција за вооружените конфликти, човековите права и другите проблеми што се поврзуваат со фундаменталните принципи и заеднички вредности што се основите на кои таа се темели и се обврзува дека ќе ги брани.

Во заклучокот на Меѓувладината конференција на ЕУ, што се одржа во текот на 1996 и на 1997 година, шефовите на држави и влади донесоа нов *Договор од Амстердам*, на 17 јуни во 1997 година, кој стапи на сила на 1 мај во 1999 година. Со овој договор, шефовите на држави и влади на Европската унија се согласија на ревизија на договорот од Мастрихт што се однесува на заедничката надворешна и безбедносна политика на Унијата. Позначајните промени во Договорот од Амстердам, поврзани со спроведувањето на заедничката надворешна и безбедносна политика, се однесуваат на следното: генералниот секретар на Европскиот совет ја презема функцијата на Висок претставник на заедничката надворешна и безбедносна политика; воспоставени се структури за политичко планирање и рано предупредување, што ќе му бидат одговорни на Генералниот секретар и хуманитарните акции, спасувањето, задачите во врска со чувањето и градењето на мирот, како и оние за воените сили што се користат во управувањето со кризите се, исто така, дел од ревидираниот Договор. Особено значајна беше одлуката да се назначи Висок претставник на ЗНБП, што претставуваше новост што требаше да ги зајакне капацитетите и профилот на европската надворешна политика.¹

Последниот *Договор од Ница*, кој стапи на сила на 1 февруари 2003 година, содржи нови одредби што се однесуваат на зајакнување на заедничката надворешна и безбедносна политика. Договорот од Ница содржи концепт за засилена соработка помеѓу неколку држави-членки: кога целите на Унијата не се поддржани од страна на сите држави-членки, тогаш им се овозможува на оние држави-членки кои, тоа го сакаат (треба да бидат најмалку осум) да можат да воспостават засилена соработка. На полето на ЗНБП, оваа соработка може да се однесува на спроведувањето заедничка акција или градење заедничка позиција, или, пак, тоа може да биде безбедносна или одбранбена иницијатива што ќе придонесе за јакнење на капацитетите на кризниот менаџмент.

Заедничката надворешна и безбедносна политика на Унијата не се имплементира на ист начин како и останатите политики на Унијата (на пример, земјоделската, политиката за животната средина, транспортот и политиката на истражувања). Поради сензитивноста на природата на прашањата што влијаат на меѓународните односи, Договорот природно им дава големо значење на државите членки и на телата на Европската унија во кои тие партиципираат директно. Заедничката надворешна и безбедносна политика мора да биде коегзистентна со другите политики и процедурите за донесување одлуки да

¹ Поставувањето на господинот Хавиер Солана, поранешен генерален секретар на НАТО, на таа позиција ја потврди определбата на Европејците за поефективна, покохерентна и повидлива надворешна политика.

бидат ефикасни. Процедурата за донесување одлуки во Европската унија на полето на надворешната и на безбедносната политика е во основа меѓувладина. Европскиот совет ги дефинира генералните водечки правци за ЗНБП, и освен одредени одлуки за реализација на заеднички акции, сите останати одлуки донесени од Советот на министрите се донесуваат едногласно.²

2. Институционална рамка на ЗНБП

Заедничката надворешна и безбедносна политика е дел од постојната институционална рамка која веќе постои во рамките на Унијата. Меѓутоа, балансот на силата помеѓу Советот, Парламентот и Комисијата е различен. Од оваа точка на гледиште, имплементирањето на ЗНБП е значително поразлично од имплементирањето на другите политики на Унијата. На пример, Комисијата е целосно поврзана со ЗНБП, меѓутоа нема ексклузивно право да предлага иницијативи. Тие доаѓаат главно од претседавачот, државите-членки или од високиот претставник. Претседавачот го консултира Европскиот парламент за фундаменталните правци во развојот на ЗНБП и го информира за тоа како таа се развива.

Европскиот совет зазема позиции на највисоко ниво во однос на заедничката надворешна и безбедносна политика и во него се детерминираат политичките принципи и генералните насоки, вклучувајќи ги и оние што се поврзани со прашања од одбранбената сфера. Европскиот совет одлучува едногласно за заедничките стратегии што се имплементираат од страна на Унијата за прашања за кои државите членки имаат важни заеднички интереси.

Советот на ЕУ ги донесува потребните одлуки во врска со формулацијата и имплементацијата на ЗНБП врз основа на генералните насоки или заедничките стратегии усвоени од страна на Европскиот совет. Оттука, тој усвојува заеднички позиции и презема заеднички акции и донесува одлуки во врска со овие прашања. Советот е одговорен да обезбеди акцијата на Унијата да биде заедничка, коегзистентна и ефикасна.

Политичкиот и безбедносен комитет ја следи меѓународната ситуација, придонесува за формулирање на политиката со презентирање свои мислења пред Советот, на негово барање или самоиницијативно, и го

² Како дел од континуираниот процес на развивање ефикасна ЗНБП, Европската унија воспостави процедура за избор на специјален дипломатски претставник за извршување специфични задачи како претставник на Унијата. Оваа процедура, на пример, беше искористена за назначување специјални претставници на Европската унија за Босна и Херцеговина, регионот на Големите Езера во Африка, за Средниот Исток, за Македонија, за Авганистан и за Пактот за стабилност за Југоисточна Европа.

надгледува имплементирањето на договорените политики. Во случај на кризи, Политичкиот и безбедносен комитет игра централна улога во дефинирањето на одговорот на Унијата на постојната криза. Тој е одговорен за политичката контрола и давањето стратегиски насоки за сите воени операции. Неговата работа ја поддржува, и му доставува препораки, Воениот комитет со помош на Воениот штаб.

Воениот комитет е одговорен за воените насоки на сите воени активности во рамките на ЕУ. Тој е составен од шефовите на воените мисии на земјите-членки во Брисел. Претседавач на Воениот комитет е генерал со четири ѕвезди, избран од петнаесетте шефови на мисиите и поставен од страна на Советот за период од три години.

Секои шест месеци државите членки на ЕУ го преземаат *Претседателството* со Унијата и за време на нивниот мандат претседаваат со Европскиот совет, со Советот на ЕУ и со потчинетите тела одговорни за поднесување предлози. Претседавачот ја претставува Унијата за прашања поврзани со ЗНБП преку водењето политички дијалог со трети земји. Тој е одговорен за имплементирање на одлуките поврзани со ЗНБП. На претседавачот му асистираат генералниот секретар на Советот/високиот претставник на ЗНБП во асоцијација со европскиот комесар. На претседавачот може да му асистира и државата-членка што треба да биде следен претседавач.

Високиот претставник му помага на Советот во формулирањето и во имплементирањето на политичките одлуки и таму каде што е потребно дејствува во име на Советот. На барање на претседавачот, исто така, може да води дијалог со трети страни.

Генералниот директорат за надворешни работи покрива три подрачја: надворешните економски односи; прашања од доменот на ЗНБП и „воено-политичката“ структура за безбедносната и одбранбена политика. Директоратот е одговорен за подготовката, учеството во политичкиот дијалог и остварувањето на работните односи помеѓу Унијата и меѓународните организации (ОН, ОБСЕ, НАТО и СЕ) во делот од неговите компетенции.

„Единицата за политичко планирање и рано предупредување“, воспоставена со Амстердамскиот договор, му е потчинета на високиот претставник. Главни задачи на ова тело се: мониторинг и анализа на случувањата во сферите релевантни на ЗНБП; обезбедување процени за интересите на Унијата и идентификување на подрачјата на кои ЗНБП треба да се фокусира во иднина; обезбедување благовремени процени и рано предупредување за настаните и состојбите што можат да имаат значајни реперкусии, вклучувајќи ги потенцијалните кризи и изготвување барање на Советот или на Претседавачот или на сопствена иницијатива, аргументирани анализи како придонес во формулирањето на политиката на Советот.

Воениот штаб на ЕУ е составен од воени експерти од државите членки и за својата работа му одговара на Високиот претставник. Штабот има задача да обезбеди информации за рано предупредување, процена на ситуацијата и стратегиско планирање за операции од кризниот менаџмент, вклучувајќи го идентификувањето на национални и на мултинационални европски сили и имплементирање на одлуките донесени од страна на воениот комитет.

Европската комисија учествува во активностите од доменот на ЗНБП со цел да осигура нејзина коегзистентност со надворешните економски односи и развојот на соработката, односно доделувањето на хуманитарната помош. Тоа се подрачја на кои Комисијата игра водечка улога.

Државите-членки, согласно Договорот, треба да ја поддржуваат надворешната и безбедносна политика активно и безрезервно во духот на лојалноста и заедничката солидарност. Секоја држава членка може да го постави на дневен ред пред Советот кое било прашање од доменот на ЗНБП и да поднесе свои иницијативи во врска со тоа.

3. Инструменти на ЗНБП

Договорот за Унијата ѝ дава на ЗНБП неколку инструменти: заеднички позиции, заеднички акции, одлуки и заклучување меѓународни договори. Понатаму, заедничките стратегии вклучуваат и управување со ресурсите на инструментите на ЗНБП. Декларациите и контактите со трети земји, исто така, се значајна дипломатска алатка на ЗНБП. Оттука, ЗНБП користи одредени специфични инструменти што немаат правна основа, како што се „директивите“ или „регулациите“, што се користат во другите политики на Унијата.

Заедничките стратегии ги донесува Европскиот совет, на препораки од Советот, во области каде што државите-членки имаат особен интерес. Секоја стратегија ги специфицира своите цели, траењето и ресурсите што мора да бидат обезбедени од државите членки и од Унијата. Советот ги имплементира донесените стратегии усвојувајќи заеднички акции и заеднички позиции со квалификувано мнозинство (ова не се применува за прашањата со воени и одбранбени импликации, каде што одлуките секогаш се донесуваат едногласно). Ако членка на Советот сака да се спротивстави на некоја од овие одлуки поради посебни причини од нејзината национална политика, Советот ќе го постави прашањето пред Европскиот совет, кој тогаш ќе го реши прашањето врз основа на консензус.

Советот може да усвои *заеднички позиции*, дефинирајќи го приодот на ЕУ кон одреден географски регион или одредено тематско прашање, vis-à-vis трети земји или некоја меѓународна конференција, на пример. Државите-

членки тогаш треба да обезбедат нивните национални политики да се во согласност со заедничката позиција.

Советот усвојува *заеднички акции* во одредени ситуации во кои државите-членки се обврзани на одредена оперативна акција. Секоја акција ги специфицира своите цели, содржина, значењето што го има за Унијата, условите што се потребни за нејзината имплементација и, ако е потребно, нејзиното траење.

Во контекст на ЗНБП, Советот може, исто така, да усвојува *одлуки*, на кои, како и заедничките позиции и заедничките акции, се обврзани земјите-членки.

Таму каде што е потребно *склучување договори* со една или со повеќе држави или меѓународни организации во сферата на ЗНБП, Советот може да го авторизира претседавачот да влезе во преговори. За време на преговорите, на претседавачот му асистира високиот претставник и/или Комисијата. Договорите ги склучува Советот, врз основа на консензус, на препорака од претседавачот.

Со *декларациите* јавно се објавува позицијата, барањето или очекувањата на Европската унија во однос на трета земја или меѓународен проблем. Овој флексибилен инструмент овозможува да се реагира брзо на неочекувани инциденти во одреден дел од светот и веднаш да се презентира гледиштето на Унијата. Тие се познати како „Декларација на Европската унија“ за прашања за кои се состанува Советот да усвои заедничка позиција за одреден меѓународен проблем и „Декларација на претседавачот во име на Европската унија“, кога Советот не се состанал.

Контактите со трети земји се реализираат главно преку состаноците на „*полиитичкиот дијалог*“ и „*демаршиите*“. Европската унија одржува политички дијалог со голем број земји или групи земји за прашања од меѓународната политика. Вакви состаноци, преку 200 секоја година, се одржуваат на сите нивоа: шефови на држави или влади, министри, политички директори, високи официјални лица и експерти. Европската унија може да им биде претставена од страна на претседавачот (помогнат од Високиот претставник за ЗНБП), или самостојно од Високиот претставник на барање на Претседавачот, или од страна на Тројката (претседавачот помогнат од Високиот претставник за ЗНБП и Комисијата и, каде што е потребно, следниот Претседавач), или (во ограничен број случаи) од делегати на државите членки и претставници на Комисијата. Демаршите, што се со тајна содржина, се преземаат во однос на трети земји од страна на Претседавачот или на Тројката, во име на Европската унија. Генерално, нивната цел е да се решат одредени прашања со државата, поврзани со човековите права, демократијата или преземање некоја хуманитарна акција.

Согласно Договорот од Ница, Европскиот совет ќе одлучи за заедничката стратегија што ќе ја реализира Европската унија во подрачјата каде што државите-членки имаат многу важни и заеднички интереси. Европскиот совет ќе биде реализатор на заедничката акција и ќе ги усогласува заедничките позиции. Овие одлуки ќе се донесуваат со квалификувано мнозинство, меѓутоа, исто така, на државите-членки им се овозможува да заземат позиција на „конструктивно неучество“. Тоа значи дека државите-членки може да не учествуваат во донесувањето на одлуката, меѓутоа, тие немаат право да ја спречат акцијата на останатите членки. Постои и можност, ако се одлучува за многу важни прашања што се однесуваат на националната политика на државите членки, тие да можат да ја блокираат одлуката донесена со квалификувано мнозинство, оставајќи им можност на останатите држави членки да се жалат пред Европскиот совет, што треба повторно да го разгледа прашањето и да одлучи едногласно.

4. Регионалниот приод на Унијата кон Западен Балкан

Прва иницијатива на ЕУ, чија цел беше да ја стабилизира Југоисточна Европа, беше *Ројамонскиот процес* (Roumont Process), лансиран во декември 1996 година за време на француското претседавање со ЕУ со основна цел за поддршка на имплементацијата на Дејтонскиот мировен договор. Тој се фокусираше на промоцијата на регионални проекти на полето на цивилното општество, културата и човековите права. Подоцна, по промоворањето на Пактот за стабилност за Југоисточна Европа, Ројамонскиот процес се трансформира во место кадешто се разгледуваат меѓупарламентарните односи во рамките на Пактот.

Неколку месеци по промовирањето на Ројамонскиот процес, во април 1997 година, Унијата го усвои „регионалниот приод“, воспоставувајќи политички и економски услови за развој на билатералните односи со земјите од Западен Балкан. Условите вклучуваа почитување на демократските принципи, човековите права, владеење на правото, заштита на малцинствата, реформи за пазарна економија и регионална соработка.

Дури во 1999 година, за прв пат, Европскиот совет ја најави перспективата на Балканот за интеграција во ЕУ. Потоа на Самитот во Фиера, во јуни 2000 година, Европскиот совет ја охрабри соработката помеѓу државите од регионот такашто регионот како целина треба да постигне поголема економска и политичка стабилност и да се надминат конфликтите кои го оптоварува многу долго за потоа да се интегрира во Унијата. Охрабрувањето на регионалната соработка е значајна димензија на политиката на Унијата кон регионот. Таа беше поддржана политички и финансиски, преку донациите и долгорочните стратегии како што се Пактот за стабилност (Stability Pact-SP), Процесот за

стабилизација и асоцијација (Stabilisation and Association Process -SAP) и КАРДС програмата (Community Assistance for Regional Development Strategy - CARDS).

Процесот за стабилизација и асоцијација воспостави нова форма на договорни односи, Договори за стабилизација и асоцијација, за земјите од таканаречениот Западен Балкан. Главните елементи на овој процес беа предложени од страна на Комисијата во мај 1999 година. На самитот во Загреб, одржан на 24 ноември 2000 година, во Финалната декларација се даде целиот спектар на услови и цели на Процесот. Тој ги поддржува земјите од Западен Балкан во нивниот развој и подготовка за нивното идно членство во ЕУ во комбинација на три главни инструменти: договори за стабилизација и асоцијација, трговски мерки и значителна финансиска помош.³

Регионалната соработка останува во средиштето на Процесот. Таа е клучен индикатор за подготвеноста на земјите од Западен Балкан да се интегрираат во Унијата. Годишните извештаи за процесот на стабилизација и асоцијација се клучен инструмент преку кој се цени подготвеноста на земјите од Западен Балкан на нивниот пат кон Унијата. Во нив се сумира прогресот направен за референтниот период за секоја земја поединечно, се набљудува развојот на регионалната соработка и, исто така, се анализира влијанието на инструментите од процесот за стабилизација и асоцијација.

Во мај 2003 година, во документот на Комисијата насловен како „Западен Балкан и европската интеграција”, се предлага да се зајакне политиката на Унијата кон регионот со елементи земени од процесот на проширување со нагласена цел за членство во ЕУ на државите од Западен Балкан. Самитот помеѓу ЕУ (вклучувајќи ги и кандидатите за членство) и државите од Западен Балкан, кој се одржа во близината на Солун во јуни 2003 година, им даде надеж на земјите од регионот за нивната европска перспектива. На Самитот се промовира *Европскиот партнерство* за државите од Западен Балкан, кое ги назначува поединечно за секоја држава краткорочните и среднорочни приоритети. За возврат државите се обврзаа за поголема меѓусебна соработка за клучните прашања, вклучувајќи ја борбата против организираниот криминал и корупцијата, развојот на поробусна регионална инфраструктурна мрежа и либеризирање на трговските режими.

По пораката што ја прими Унијата со неуспешните референдуми за Уставот во Холандија и Франција, кога делумна вина за одбивањето е фрлена врз досегашното проширување, Комисијата на ЕУ изготви нова *Стратегија*

³ Dimitar Bechev, *Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans*, Paper prepared for the LSE European Foreign Policy conference, 2-3 June 2004.

за проширувањето.⁴ Оваа Стратегија⁵ се операционализира преку извештајот на Европската комисија за регионот насловен како „Западен Балкан на патот кон ЕУ: консолидирање на стабилноста и зголемување на просперитетот“.⁶ Во извештајот на земјите од регионот им се препорачува да усвојат заеднички регионален договор за слободна трговија и целосно да ги спроведат реформите во јавната администрација. Регионалната трговска интеграција предвидува склучување еден регионален договор за слободна трговија меѓу Албанија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора и Македонија, еден вид „балканска ЦЕФТА“, наместо досегашните меѓусебни договори за слободна трговија.

Европската унија обезбедува значителна финансиска и техничка помош за земјите од Западен Балкан. За да ја поедностави процедурата за помошта која е наменета за овие земји, Европската комисија, на 10 мај 2000 година, ги замени постојните програми за помош (како што беа програмите ФАРЕ и Обнова) со *КАРДС* програмата како единствен инструмент наменет за помош, реконструкција, развој и стабилизација. Главна цел на оваа програма е да ги поддржи во реформите петте држави во Процесот за стабилизација и асоцијација. Почитување на демократските принципи, владеештето на правото, човековите и малцински права и фундаментални слободи се предуслови за користење на фондовите од оваа програма. Во ЕУ се размислува за воведување на нов механизам за финансирање наречен Претпристапен инструмент (Instrument for Pre-Accession - IPA). Овој инструмент ќе биде наменет за земјите од Процесот за стабилизација и асоцијација, но ќе прави разлика помеѓу „потенцијалните кандидати“ и „кандидатите за членство“. Во секој случај земјите од Процесот ќе треба да научат како да ги користат механизмите на овој нов инструмент.

Обидите на ЕУ да ја промовира стабилноста и регионалната соработка имаа само ограничен успех. ЕУ имаше само делумен успех во користењето на своите економски и политички капацитети во намерата да ги охрабри домашните реформи. На тој начин, ЕУ веројатно направи помал прогрес од

⁴ Пребрзото проширување со десет нови земји и ветувањето за преговори за членство дадени на Турција, комбинирани со недоволната информираност на граѓаните на ЕУ за таа област, доведоа до пад на поддршката за понатамошни проширувања. Новата Стратегија на Комисијата се темели на три елементи: консолидирање на определбата на ЕУ за проширување; примена на фер, но ригорозна условност за земјите-аспиранти и објаснување на проширувањето на европските граѓани. Во Стратегијата се ветува дека ќе се продолжи со проширувањето, кое отсекогаш било дел од европскиот проект, но во иднина ЕУ ќе биде внимателна при приемот на нови членки.

⁵ COM (2005) 561, 9 November 2005, Brussels.

⁶ COM (2006) 27 final, 27 January 2006, Brussels.

НАТО во надминувањето на билатералниот карактер на нејзините односи со земјите од Западен Балкан и охрабрувањето на мултилатералната, регионална форма на соработка. Еден од начините на промовирање на ваква соработка е предлогот за воспоставување на „зона за слободна трговија“ за земјите од Западен Балкан која може да биде основа за да се промовира мултилатералната и трансгранична соработка во областите на економскиот развој, инфраструктурата, транспортот, екологијата и превенција на криминалот. На воено-политичко ниво, поголемо значење треба да им биде дадено на начините со кои новата „заедничка европска одбрана“ може да ја промовира регионалната соработка во Западен Балкан преку вклучување на аспирантите во разни едукативни програми на Унијата.

Се чувствува потребата од здружување на напорите на земјите од Западен Балкан во нивниот обид да станат дел од европското семејство.⁷ Во спротивно, на целиот регион му се заканува да остане надвор од Унијата на подолг период. Има дури и размислувања во некои европски земји дека земјите од Западен Балкан треба да останат надвор од ЕУ. Овие мислења можат да станат дури и повлијателни доколку се продлабочи кризата во Унијата. Поради тоа, земјите од Западен Балкан треба да настапуваат заедно, без оглед на тоа што секоја од нив ќе се интегрира во согласност со својот сопствен развој.

5. Република Македонија и ЗНБП

Како одговор на апликацијата на Република Македонија за членство во ЕУ, во Мислењето од Комисијата, кое го добивме на 9 ноември минатата година, детаљно и избалансирано, на 142 страни, се изнесуваат македонските достигнувања и се даваат препораки во однос на исполнувањето на Копенхагенските критериуми.⁸ Овие критериуми беа донесени на Самитот на ЕУ во Копенхаген, во 1993 година, кога земјите-членки се договорија за условите кои треба да ги исполнат потенцијалните кандидати ако сакаат да станат членки на Унијата. Тие се познати како политички критериум, економски критериум и критериум според кој се цени способноста на земјата да ги преземе обврските од членството.

Досегашното искуство од проширувањата потврди дека политичките критериуми се поврзани не само со формалните аспекти на различните политички и демократски институции (парламентот, извршната власт и судството туку и со нивното функционирање и применување на различните

⁷ Judy Batt, *Engagement in the Balkans - from fragmentation to integration*, EUISS No 17, January 2006.

⁸ Analytical Report for the Opinion on the application from the Republic of Macedonia for EU membership, COM (2005) final, 9 November 2005, Brussels

права и слободи во праксата. Во исполнувањето на *политичкиот критериум*, во Мислењето на Комисијата се заклучува дека Република Македонија е функционална демократија, со стабилни институции, дека генерално се гарантира владеењето на правото и се почитуваат фундаменталните права. Понатаму се истакнува дека земјата ги исполнува обврските од Спогодбата за стабилизација и асоцијација на задоволителен начин. Се заклучува дека со исполнувањето на обврските од Охридскиот договор значително се придонело за подобрување на политичката и безбедносна состојба во земјата. Исто така, се поздравува заложбата на земјата во однос на регионалната соработка. Но, од нашата држава се бара да вложи дополнителни напори, особено во изборниот процес, полициските реформи, реформите во правосудството и борбата против корупцијата. Во однос на политичкиот критериум генерално се заклучува дека земјата е на добар пат ги исполни обврските од Процесот за стабилизација и асоцијација.

Економскиот критериум за членство во Унијата се состои од два елемента: постоење на функционална пазарна економија и капацитет за справување со притиокот од конкуренцијата и пазарните сили во рамките на Унијата. Во однос на економскиот критериум, во Мислењето се заклучува дека Република Македонија преземала значајни чекори кон воспоставувањето на пазарната економија. Меѓутоа, исто така, се наведува дека на среден рок државата нема да биде во можност да се соочи со притисокот од конкуренцијата и пазарот на трудот во рамките на Унијата. На крајот се додава дека ако државата доследно ги спроведува започнатите економски реформи таа ќе може да ги исполни овие обврски во иднина.

Од аспект на третиот критериум, искуствата од проширувањето покажуваат дека за задоволувањето на овој критериум треба да се преземе многу повеќе отколку само едноставно да се преслика законодавството на ЕУ во својот правен поредок. *За способноста на Република Македонија да ги преземе обврските од членството*, вклучувајќи ги и обврските од политичката, економска и монетарна унија се заклучува дека на среден рок државата ќе биде во состојба да одговори на повеќето обврски од членството. Се констатира дека се вложуваат значителни напори за усогласување на македонското законодавство со она на Унијата, меѓутоа се забележува дека тие процеси треба да се забрзаат значително ако се сака на среден рок да се задоволат бараните критериуми. Ова особено се однесува на легислативата за слободното движење на стоки, законот за интелектуалната сопственост, слободниот пазар и финансиската контрола. Додека за делот кој се однесува на заштитата на животната средина се заклучува дека државата може, на подолг рок, да ги задоволи бараните

критериуми, само ако го зголеми инвестирањето во оваа област. Во овој трет дел, во поглавјето број 31, е сместена и анализата за исполнување на обврските на РМ кои произлегуваат од Заедничката надворешна и безбедносна политика на Унијата.

Во делот од Мислењето од Комисијата кое се однесува на исполнувањето на обврските од ЗНБП се констатира дека од идните земји-членки се очекува да бидат способни да водат политички дијалог во рамките на ЗНБП, да се придружуваат кон ЕУ-изјавите, да учествуваат во ЕУ-дејствијата и да ги применуваат договорените санкции и рестриктивни мерки. Од земјите-кандидати се бара постепено да се усогласат со изјавите на ЕУ, како и да ги применуваат санкциите и рестриктивните мерки кога и каде тоа од нив ќе биде побарано.

По стапувањето на сила на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, се востановија Советот за стабилизација и асоцијација и Комитетот за стабилизација и асоцијација и во рамките на овие тела се води обмен политички дијалог помеѓу РМ и ЕУ. Намерата на РМ е да продолжи со своето активно учество во процесот на придружување кон заедничките позиции, декларации и изјави на ЕУ во врска со актуелни меѓународни прашања, било врз основа на добиена покана од ЕУ, било унилатерално. Исто така, РМ ќе продолжи да биде активен учесник во мултилатералниот политички дијалог со ЕУ, кој се одвива во различни формации на министерско и експертско ниво, заедно со останатите четири земји од процесот за стабилизација и асоцијација, во рамките на Политичкиот форум ЕУ-Западен Балкан.

Унијата, како што е предвидено во „Солунската агенда за Западен Балкан“, редовно ја поканува РМ да се придружи кон одредени демарши, декларации и заеднички ставово на ЕУ. РМ тоа и го правеше во последните две години и, општо земено, ги има направено првите чекори за нивната практична примена. Во таа смисла во тек се активности за започнување постапка за донесување на Закон за меѓународни рестриктивни мерки, за што се користи механизмот ТАИЕХ (The Technical Assistance Information Exchange Instrument - ТАИЕХ) за обезбедување експертска помош од ЕУ. Се планира законот да биде донесен во првата половина на 2006 година.

Во однос на Меѓународниот кривичен суд (МКС) се констатира дека Република Македонија го има ратификувано Римскиот статут во 2002 година, но се забелжува дека во јуни 2003 година таа потпиша билатерален договор со САД, во врска со предавање на одредени лица на МКС, што не е во согласност со ставот на ЕУ. Од македонска страна се објаснува дека таа целосно ја поддржува работата на МКС и дека при склучувањето на договорот со САД се земени предвид „Водечките принципи на ЕУ за случување аранжмани меѓу држава членка на Римскиот статут на МКС и САД за условите за предавање

лица на Судот“. Во согласност со Водечките принципи, Договорот со САД е склучен на нереципрочна основа, односно се применува само за државјани на САД, која не е потписник на Римскиот статут, односно не се применува за државјани на Република Македонија. Сепак, РМ се обврза дека како среднорочен приоритет, до 2010 година, целосно ќе се усогласи со Водечките принципи на ЕУ.

Во ноември 2004 година, РМ усвои одлука за еднострано прифаќање на принципите и критериумите на Кодексот за однесување на ЕУ за извоз на оружје. Исто така, РМ донесе одлука за усвојување на заедничкиот став на ЕУ од 2003 година за контрола на посредувањето на трговијата со оружје, по што следеше, одлука за усвојување на програмата на ЕУ за спречување и борба против незаконското тргување со конвенцијално оружје. Таа има склучено договор со Меѓународната агенција за атомска енергија во врска со механизмите за следење на усогласеноста со меѓународните обврски за некористење на нуклеарни програми за развој на нуклеарно оружје. Понатаму, се констатира во Мислењето, таа е потписничка на Хашкиот кодекс на однесување против ширењето на балстички проектили, а се придржува кон изјавата на ЕУ за Контролираниот режим на технологијата за проектили.

Сепак, од Република Македонија се очекува да го прилагоди своето законодавство и да го зајакне спроведување на законите и да се подигнат одговорностите при внатрешните контроли. Тоа е потребно за целосно спроведување на меѓународните спогодби за неширење на нуклеарното и хемиското и биолошкото оружје и “релевантните ЕУ стандарди”, вклучувајќи ги оние што се однесуваат на трговијата како со мало оружје, така и со лесно оружје и со производи за двојна употреба. За да одговори на овие барања РМ веќе презема активности за прилагодување на законодавството, кое во текот на 2006 година треба да се усогласи и, исто така, да ги зајакне институциите кои го контролираат спроведувањето на законот.

Во однос на административните капацитети на РМ, во Мислењето од Комисијата се истакнува потребата од од воспоставување на неопходните функции и механизми во рамките на Министерството за надворешни работи (МНР) на РМ, со цел успешно да соработува со структурите на ЕУ во рамките на ЗНБП. За исполнување на оваа обврска МНР го подготвува донесувањето на Законот за надворешни работи, нова систематизација на работните места, како и кадровско и техничко зајакнување на Министерството.

Како дел од Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ е Европската безбедносна и одбранбена политика (ЕБОП). Во Мислењето на Комисијата за Република Македонија се поздравува нејзината подготвеност и желба да ги поддржи, да учествува и да дава придонес во операциите за справување со воени и цивилни кризи во рамките на ЕБОП. Меѓутоа, се

констатира дека за тие потреби треба да се алоцираат соодветни ресурси.

Во таа насока РМ континуирано ги надградува и сопствените воени капацитети, а со цел во процесот на пристапување кон ЕУ да биде подготвена за учество во операции за справување со кризи предводени од ЕУ. РМ спроведува сеопфатна реформа на безбедносниот и одбранбениот систем, согласно Националната концепција за безбедност и одбрана и Стратегискиот одбранбен преглед. Целиот процес се очекува да заврши до крајот на 2007 година. На тој начин, РМ се подготвува за активен придонес во спроведувањето на ЕБОП. Најавено учество, во средината на оваа година, со два хеликоптера и соодветна посада, во воената мисија на ЕУ ЕУФОР “Алтеа” им дава кредибилитет на македонските напори за активен придонес во развојот на Европската безбедносна и одбранбена политика.

Наместо заклучок

Европската Комисија во своето мислење констатира дека надворешната и безбедносна политика на Република Македонија до сега се движи во добра насока и се очекува дека државата може да ги исполни обврските во рамките на ЗНБП среднорочно, доколку ги преземе неопходните правни и административни мерки и ги направи неопходните прилагодувања. Во секој случај, можеме да заклучиме дека на среден рок, дури и пократко, можеме целосно да ги исполниме обврските од делот на ЗНБП, но треба да бидеме свесни дека тоа е само една од 33 глави посветени на критериумот според кој се цени способноста на земјата да ги преземе обврските од членството. А тука секако треба да се додадат и политичките и економските критериуми кои заедно го чинат “светото тројство” од Копенхаген. Работа има многу, но ние сакаме да бидеме полноправна членка на ЕУ што поскоро, зар не.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dimitar Bechev, *Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans*, Paper prepared for the LSE European Foreign Policy conference, 2-3 June 2004.
2. Judy Batt, *Engagement in the Balkans - from fragmentation to integration*, EUISS No 17, January 2006.
3. COM (2005) 557, 9 November 2005, Brussels.
4. COM (2005) 561, 9 November 2005, Brussels.
5. Analytical Report for the Opinion on the application from the Republic of Macedonia for EU membership, COM (2005) final, 9 November 2005, Brussels.
6. COM (2006) 27 final, 27 January 2006, Brussels.

ПРОЕКЦИИ НА ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО СОГЛАСНОСТ СО НАТО СТАНДАРДИТЕ

Синиша ДАСКАЛОВСКИ

Филозофски факултет, Катедра за дефендологија

Апстракт: Во овој труд е направен обид врз база на анализираниот материјал за димензионирањето на вооружените сили на земјите-членки на НАТО во периодот од завршувањето на Студената војна па до денес, да се определат големини кои ќе корелираат на потребите и можностите на Република Македонија за обликување на нејзините вооружени сили. При тоа, се појде од стратешкиот определба на Република Македонија за интеграција во евроатлантските структури. Исто така, се појде од сознанието за проектирањето на вооружената сила на земјите-членки на НАТО, и особено на земјите примени во Алијансата во постуденовиот период. Се појде и од состојбите со проектирањето на вооружените сили во Република Македонија. Воената организација¹ за секоја во тој контекст, и за нашата земја претставува државна институција „par excellence“ на која треба да ѝ се посвети значајно внимание, ова особено, во периодот на конституцијата на државата како самостојна и суверена, всушност, како што е случајот и со нашата земја. Навистина, тоа и се случи и што е значајно за нашето испражување, определбата за интеграција со евроатлантските структури се дефинира како стратешка определба прифатена на сите нивоа и од сите политички партии во Република Македонија.

Клучни зборови: вооружени сили, НАТО проекции, нови услови, активни вооружени сили, резервен состав, популација.

¹ Поимот воена организација се сретнува и под името армија, регуларна армија, кадровска армија или стоечка војска, редовна војска, во енциклопедија Британика, само војска, а во Лондонскиот институт за стратешки истражувања The Military Balance „Total Armed Forces“-целокупни-вкупно вооружени сили.

PROJECTIONS OF THE ARMED FORCES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA IN ACCORDANCE WITH NATO

Abstract: *In this paper an effort has been made on the basis of the analyzed material for dimensioning the armed forces of the member states of NATO, from the period after the end of the Cold War up to present, to determine sizes which will correspond to the needs and possibilities of the Republic of Macedonia for integration in the Euro Atlantic structures where the starting point. The projection of the armed forces of the member states of NATO was also taken into consideration and especially of the countries accepted by NATO in the colder period. The capabilities for projection of the armed forces of the Republic of Macedonia was also a starting point.*

The military organization for each one in that respect and for our country means a state institution par excellence which needs a significant attention, and this specially, in the period of the constituting of the state as an independent and sovereign one. In fact that is the case with our country. It really happened and what is important for our research, the determination for integration with the Euro Atlantic structures is defined as strategic determination accepted on every level and by all political parties in the Republic of Macedonia.

Key words: *armed forces, NATO projections, new conditions, active, reserves, population.*

Република Македонија и воената организација

Димензионирањето на воената организација на Република Македонија од почетокот на конституција како самостојна и независна држава па до денес, условно може да се анализира од два аспекти. Првиот аспект, димензионирањето на воената организација низ призмата на официјалните државни институции и вториот аспект, од аголот на науката.

Државните институции, пред сè Министерството за одбрана е изворот од кој се дистрибуираат податоци за вооружените сили како во земјата така и во странство. Во странство, Лондонскиот интернационален институт за стратемски истражувања „The Military Balance”, секоја година издава Годишник со анализи и податоци за воените сили и одбранбените трошоци на повеќе од 160 земји², меѓу кои и за нашата земја. Така, во Годишникот на ИИСС од 1992-93, Република Македонија е преставена како држава со вооружена сила составена од активен дел кој брои 20.000 лица и резервен состав од 80.000 лица или вкупно 100.000 лица.³ Споредбено, во истиот период и според истиот извор, на пример со Данска, која е членка на НАТО со бруто домашен производ од

² Во The Military Balance 1992-1993 анализирани се 160 земји а во The Military Balance 2004-2005 анализирани се 168 земји.

³ The IISS, The Military Balance 1992-1993, London, 1992, p.79.

130 милијарди САД долари, одбранбен буџет од 2.59 милијарди САД долари и население кое брои 5.075.600 лица, има вооружена сила која вкупно брои 101.700 лица. Евидентни се големите разлики во однос на квантумот на вооружената сила, која кај Република Македонија е далеку поголема и тоа не само во однос на населението, бидејќи зафаќа поголем број, туку и во однос на другите параметри кои значајно влијаат брз димензионирањето на истата. Тоа укажува на една друга состојба, односно влијание на други фактори, различни од оние кои ја детерминираат големината на вооружените сили на земјите-членки на Алијансата. Сепак, од оваа временска дистанца треба да бидеме реални и да кажеме дека тоа е почеток на конституцијата на една демократска, самостојна и суверена држава со свои и нови вооружени сили чија изградба во почетокот, но и нешто покасно не можела лесно да се ослободи од рецидивите на минатото. Дека е тоа така ќе потврди истиот извор, но за 1997-1998 година, во која вкупно, вооружената сила на Република Македонија броела 115.400 припадници⁴ од кои на активниот дел отпаѓало 15.400 и 100.000 на резервниот состав. Така, наместо да се намалува квантумот на вооружената сила, како што е случајот со најголем дел од земјите-членки на Алијансата, тој ќе се наголемува. И сè така до крајот на последната деценија од XX век, кога според Military Balance 1999-2000, вкупно, вооружената сила на Република Македонија брои 118.000 лица од кои 16.000 активен дел и 102.000 резервен состав.⁵ Се разбира ваквиот однос во процесот на изградбата на вооружените сили на Република Македонија, од страна на Алијансата ќе биде оценет како неповолен и неприфатлив за што недвосмислено говорат реакциите, односно забелешките за предимензионираноста на македонската војска. Значајно намалување на резервниот состав е прикажано во истиот извор од 2002-2003 година и тоа изнесува 60.000 лица, додека активниот дел ќе се намали до 12.3000 лица или вкупно вооружената сила на Република Македонија ќе изнесува 72.300 лица.⁶ И конечно, според Годишникот на Лондонскиот интернационален институт за стратемиски истражувања „The Military Balance 2004-2005“, како активни се прикажани 10.890 и резервен состав 21.000 или вкупно 31.890 припадници на вооружените сили.⁷ Со тоа се оформува целината на податоци за Република Македонија во годишникот на Лондонскиот институт за стратемиски истражувања, која може да се стави во функција на истражувачкиот процес.

⁴ The IISS The Military Balance 1997-1998. London, 1997, p.89.

⁵ The IISS, The Military Balance 1999-2000, London, 1999, p.93.

⁶ The IISS, The Military Balance 2002-2003, London, 2002, p.76.

⁷ The IISS, The Military Balance 2004-2005, London, 2004, p.89.

Меѓутоа, мала забуна можат да направат истите тие податоци објавени во Републиката од истиот извор, а се со различни вредности од оние дадени во Лондоскиот интернационален институт. Така на пример, во Белата книга за одбрана на Република Македонија, стои дека 22.592 лица се припадници на мирновремениот состав, а 100.000 лица на воениот состав.⁸ Споредбено со податоците во Лондонскиот институт произлегува дека резервниот состав е прикажан исто, додека кај активната вооружена сила има разлика која изнесува 7.192 лица, што во случајот не може да се занемари. Евидентно е сè поголемото влијание на екстерните фактори, но не во толкава мера како интерните, во кои се присутни рецидивите од минатото. Дека е тоа така недвосмислено укажува Стратегијата за одбрана на Република Македонија. Во Стратегијата за одбрана на Република Македонија од септември 1998 година, за активниот дел се планирани од 14.000 до 16.000 лица, а за резервниот состав сили со јачина на корпус.⁹ Стратегијата за одбрана е издадена во истата година како и Белата книга за одбрана на Република Македонија, а сепак се со значајни разлики. Заедничко им е предимензионираноста на вооружените сили, но секако поприфатлива и поблиску до НАТО стандардите е втората опција. Понатаму, во Акциониот план за членство во НАТО 1999-2000 се предвидува мирновремениот состав од околу 22.000 да се намали на 16.000 или помалку, а военновремениот состав од 120.000 да се намали на 60.000 до 70.000 лица.¹⁰ Како новина се издвојува квантумот од 120.000 припадници на военновремениот состав кој не е прикажан како податок во Лондонскиот институт за стратески истаржувања, а за кој се предвидува намалување од 60.000 до 70.000 лица, што е еквивалент на еден корпус во земјите на НАТО, а кој може да брои од 60.000 до 80.000 припадници. Уште позначајни намалувања на вооружената сила ќе најави министерот за одбрана на Република Македонија, проф.д-р Владо Бучковски во 2003 година, и тоа за активниот дел од постојните 12.500 на 8.000 припадници и исто толку во резервниот состав до 2007 година.¹¹ Ова практично значи изедначување на квантумот на активната вооружена сила и резервниот состав, што според авторот на овој труд е добра ориентација. И во однос на димензионирањето е прифатливо, посебно за оваа година, кога најголем дел

⁸ Бела книга за одбрана на Република Македонија, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, август 1998 година, стр.77.

⁹ Стратегија за одбрана на Република Македонија, претседател на Република Македонија, Скопје, септември 1998 година, стр.18.

¹⁰ Види пошироко во: Акционен план за членство во НАТО 1999-2000, Министерство за одбрана на Република Македонија 1999 година, Скопје 1999.

¹¹ Види во : „Дневник“ под наслов, АРМ ќе има 8,000 војници, 30.12.2003.

од земјите на НАТО имаат зафаќање на активната вооружена сила од населението 0,4 %. Меѓутоа, ова како да не било доволно, веќе во наредната-2004 година, Владата ќе усвои пакет на закони за АРМ во кои од „досегашните 39.000 во иднина се предвидува 8.000 припадници на активниот состав и 5.000 припадници на резервниот состав.¹² И на крајот во Годишната национална програма за членство во НАТО 2004-2005 година како активни се проектирани 7.686 и резервен состав 4.851 или вкупно 12.537 припадници на вооружените сили на Република Македонија,¹³ што е за десет и повеќе пати помала вооружена сила во однос на квантумот кој беше определен се до крајот на деведесеттите години од минатитот век. Евидентно е дека разликите се многу големи, за овој релативно краток временски период, во кој се оформува сознанието дека определбата за голема армија е под влијание на интерниот фактор со рецедиви од минатото. Од друга страна, драстичното намалување на квантумот и тоа посебно на резервниот состав највероватно е под влијание на надворешниот фактор, кој е глорифициран. Така, од една е отидено во друга крајност, се чини втората нешто поблага кога се споредува со земјите-членки на НАТО. Сепак, не треба да се занемари влијанието на интерните фактори кои значајно влијаат врз проектирањето на вооружените сили, бидејќи може неповолно да се рефлектира врз остварувањето на функцијата на воениот систем и тоа посебно во услови кога тој сè уште не е во состав на НАТО-воениот систем. Врз основа на сето ова, се оформува сознанието дека постои неусогласеност на податоците во Лондонскиот интернационален институт за стратески истражувања и публикациите и документите на државните институции. Сепак, направен е голем исчекор кон приближувањето на стандардите на НАТО, особено во почетокот на новиот милениум, што не беше случај со периодот до тогаш. Денес се поставува прашањето дали било потребно да помине една деценија за да се приближиме кон стандардите на НАТО, а во врска со квантитативното и квалитативното структурирање на воената организација на Република Македонија. Како значаен за овој одговор ќе го издвоиме Првиот научниот симпозиум за одбрана, одржан во Охрид 1996 година. Имено, од авторот на овој труд беше презентираан модел на воената организација со оптимални можности за одбрана на Република Македонија и тоа со професионален, постојан и оспособен состав на вооружената сила, најмодерно организиран и подвижен, со цивилна контрола и деполитизиран

¹² Види во : „Дневник“ 11.05.2004.

¹³ Види пошироко во : Списание „Одбрана“ Годишна национална програма за членство во НАТО 2004-2005, ноември 2004, стр.4.

состав, со минимум најсовремени офанзивни средства во рамките на потребите за одбрана на Републиката и максимум одбранбени, современи борбени средства за спротивставување на агресорот и заштита на територијалниот интегритет и независноста на Републиката. Приоритет во изградбата на вооружените сили е даден на дефанзивните борбени средства и системи, а пополнувањето со офанзивни борбени средства да е согласно CFE (Conventional Armed Forces in Europe) договорот. Во однос на издвојувањата за одбранбениот буџет е определен квантум од 148 милиони САД долари, а во однос на големината на вооружените сили, активен дел со 14.780 лица и резервен состав од 60.000 лица со можности за намалување согласно намалувањето кај земјите-членки на НАТО. За релациите помеѓу активната вооружена сила и резервниот состав се препорачува следење и примена на случајот со Велика Британија и некои други идентични или слични на неа земји.¹⁴ Споредбено, моделот значајно се разликува во приодот на изградбата на вооружените сили на Републиката. Разликите се особено големи во однос на димензионирањето на резервниот состав и во однос на издвојувањата за одбранбениот буџет. Со некои од проекциите за обликување на вооружените сили предвидени во моделот презентирани 1996 година во Охрид, официјалните министерства и други државни институции и органи ќе најдат заедничко дури на почетокот на новиот милениум. Ова се мисли пред сè на димензионирањето на активната вооружена сила и резервниот состав. А во однос на издвојувањата за буџетот за одбрана дури во 2005 година. Сето ова го оформува сознанието за неусогласеност, несоработка и слаба координација помеѓу државните институции и науката и образованието.

Во 2002 година, авторот на овој труд ги издвојува Белгија и Данска како добар пример за обликувањето на резервниот состав на Република Македонија, и тоа со 1,5 % зафаќање од населението.¹⁵ Поконкретно, тоа за Република Македонија би значело проекција од 30.000 резервен состав, сепак ова од аспект како земја членка на НАТО. Меѓутоа, Република Македонија, всушност како и секоја друга земја има посебности, пред сè внатрешни, но и надворешни. Тоа заедно наметнува поинаков пристап и конструкција на резервен состав од 54.000 лица, што исто така е во рамките на некои од земјите-членки на НАТО. За активните вооружени сили следи исто така намалување кое ќе достигне до 14.000 лица, со препорака да се намалува, како и кај земјите-

¹⁴ Види повеќе во : Даскаловски С, „Моделот на воената организација со оптимални можности за одбрана на Република Македонија,, труд на Првиот научен симпозиум за „Одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија,, Охрид, 1996 година.

¹⁵ Види повеќе во : Списанието „Одбрана“ септември 2002, стр.8-10.

членки на НАТО.¹⁶ Во 2004 година авторот на овој труд ќе предложи проекција од 10.000 активна вооружена сила и исто толкав резервен состав,¹⁷ што е на позициите, односно препораките од 1996 година. И конечно во 2005 година проектира активна вооружена сила од 8.000 припадници и 10.000 припадници на резервниот состав, како димензии кои ги практикуваат најголем дел од земјите членки на Алијансата¹⁸ и како потреба на Република Македонија непосредно пред да биде поканета за преговори за членство во НАТО. Доколку се држиме до препораките за изедначување на активниот дел со резервниот состав, тогаш е можна и опцијата од вкупно 16,000 припадници на вооружените сили, и тука се можни мали корекции на резервниот состав. Но не би требеле да одиме на проекција од 12.537 лица како во Акциониот план за членство на Републиката од 2004-2005 година, бидејќи овој квантум на воена организација не е својствен ни за земји од НАТО кои немале и немаат безбедносни проблеми од таков карактер како што е случајот со нашата земја. Ова се разбира и од аспект на новите безбедносни предизвици и ризици со кои може да се соочи Република Македонија. Исто така, од аспект на воената организација, со 16.000 војска се исполнуваат НАТО стандардите за формирање на една дивизија, што не е случај со проекцијата на АПЧ на Република Македонија за 2004-05 година. За Република Македонија е значајно да ги задоволи стандардите на НАТО. Но, истовремено е многу значајно да не оди во крајности кои би можеле неповолно да влијаат врз остварување на безбедносно-одбранбената функција на земјата. Ова особено во услови на внатрешни загрозување и во услови кога таа сè уште не е членка на НАТО. Та дури и да е примена се препорачува да не ги следи примерите на земји-членки, кои се со минимални зафаќања на воената организација од населението, туку да проектира воена сила како што е случајот со најголем дел од земјите-членки на НАТО. Се разбира дека ова може да се набљудува и анализира и од друг аспект, да речеме ако се стават во функција економскиот или некој друг фактор, но за тоа во некоја друга пригода, односно труд. Во случајот се чини дека предложената проекција на вооружените сили е најповолна. Дека е тоа така ќе го поткрепиме и со анализата што следи, а се однесува на земјите-членки на НАТО.

¹⁶ Види повеќе во : Списанието: „Одбрана“ февруари 2003, стр.15.

¹⁷ Види повеќе во : Списанието: „Одбрана“ јули 2004, стр.14 и 15.

¹⁸ Види Табела-1 и Табела-2.

НАТО-ПРЕКЦИИ НА ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ

Активни вооружени сили

Анализата на димензионирањето на воената организација на земјите-членки на Алијансата го опфаќа периодот од 1992-93 до 2004-05 година. Користени се податоци од Лондонскиот интернационален институт за стратемски истражувања „The Military Balance“, врз основа на кои се пресметани процентуални зафаќања на вооружената сила од населението. Направени се и други обиди, со различни променливи, но ниту една друга не ги даде резултатите како што е случајот со населението. Така, според посочениот извор-Годишникот за 1992-93, се воочува дека големината на активните вооружени сили се движи од максималните 1,6% зафаќање од населението на Грција до минималните 0,2% зафаќање од населението на Луксембург. Условно, овие две земји заедно со Турција, Исланд и Канада, формираат група на земји-членки на НАТО со екстремно ниски или високи зафаќања на активните вооружени сили од населението, кое во значајна мерка може да ја отежне определбата на Република Македонија за димензионирањето на своите вооружени сили. Ова најповеќе поради фактот што би требало да се определи за војска и тоа димензионирана од 4.000 до 32.000 лица. Евидентно е дека станува збор за големи разлики, што укажува на влијанието на повеќе фактори со различно влијание. Од друга страна пак, преостанатите 11 членки на НАТО формираат втора група на земји кои можат да исполат поволно влијание врз димензионирањето на вооружените сили на Република Македонија, и тоа најголем дел, пет земји зафаќаат 0,5%, три земји зафаќаат 0,6%, две земји зафаќаат 0,7% и една земја зафаќа 0,8% од населението.¹⁹ Определбата на Република Македонија за 20.000 војска ја подведува со 1% зафаќање од населението во екстремната група на НАТО земји и тоа оние кои се со максимални зафаќања, што не и одговара и ќе биде неприфатливо за НАТО. Мала забуна може да направат големите војски на Грција и Турција кои се толерираат од НАТО најповеќе поради нивните интереси и барања кои се од безбедносна природа, а во врска со безбедносните ризици и предизвици со кои тие се оптоварени во подолг временски период. На идентичен начин се анализирани и наредните години се до 1999-2000 година кога НАТО ќе брои сега веќе 19 земји. Трите нови земји според зафаќањата на активната вооружена сила од населението се сврстуваат во втората група во која пет земји се со 0,5%, четири земји се со 0,4%, една со 0,3% и уште една со 0,7%

¹⁹ Види Табела-1

зафаќање од населението. Поконкретно, тоа за Република Македонија значи да се определи помеѓу 6.000 и 14.000 припадници на вооружените сили, а таа ќе се определи за 22.000 или 1,1% од населението, што ќе се покаже како неприфатливо за НАТО. Трендот на намалување на големините на вооружените сили на НАТО земјите продолжува и во 2002-03 година. Така во втората група, сега веќе сочинета од 14 земји, осум од нив ќе оформат зафаќање кое ќе изнесува 0,4% од населението, три земји со по 0,3%, две земји со 0,5% и една со 0,6% од населението. Во првата група останува како екстремна со разлики кои се движат од минималните 0,2% зафаќања од населението кај Канада и Луксембург до максималните 0,8% кај Турција и 1,7% кај Грција. Република Македонија со 12.300 припадници на вооружените сили за прв пат може да се сврста во првата група земји-членки на НАТО. Со тоа и со најавата за понатамошно намалување на димензиите на активната вооружена сила Републиката ќе се вброи во земјите аспиранти за интеграција со НАТО со задоволувачки и прифатливи димензии на активната вооружена сила. И според најновите анализи на податоци на Лондонскиот интернационален институт за стратегиски истражувања *The Military Balance 2004-2005*, пресметаните процентуални зафаќања од населението изнесуваат: седум земји со 0,4%, пет земји со 0,3%, една земја со 0,5% и една со 0,6% од населението. Во првата група остануваат две земји со по 0,2% зафаќања од населението, една земја со 0,7% и Грција со 1,6% од населението. Република Македонија со проектираните 8.000 припадници на активната вооружена сила сега веќе го следи трендот на димензионирањето на најголем дел од земјите членки на НАТО. Како значајно за овој дел е и приклучувањето на уште седум земји кон Алијансата од кои најголем дел, четири зафаќаат по 0,4% од популацијата една 0,6%, една 0,3 и една 0,2% од населението. Во однос на формирањето на групите се оформува и сознанието дека прагот на втората група се намалува и се повеќе се приближува до 0,3% зафаќање од населението. Така, се помалку 0,2% зафаќање ќе може да се одржи во екстремната група. Присатно е и сознанието дека корпусот на податоци за димензионирањето на активната вооружена сила сè уште кај земјите на Алијансата се осовременува и нијансира.

Резервен состав

Врз основа на податоците земени од истиот извор - *The Military Balance 1994-95*,²⁰ како и во случајот со активните вооружени сили, пресметани се процентуалните зафаќања од населението, а за резервниот состав и тие

²⁰ Види : Табела - 2.

изнесуваат од минималните 0,4 % В.Британија до максималните 6,5% Норвешка. Тоа практично за Република Македонија би значело да се определат за квантум помеѓу 8.000 и 130.000 припадници на резервниот состав, што укажува на големите разлики, односно големиот број на фактори со различно влијание. Тоа секако дека ја усложнува постапката за определување на оптималната големина на резервниот состав. Меѓутоа, со понатамошната анализа на земјите членки на Алијансата се утврди дека, две земји имаат по 0,4% и две земји по 0,8%, преостанатите девет земји имаат различни зафаќања од населението. Условно може да се формираат две групи и тоа една со десет земји кои зафаќаат од 0,4% до 2% од населението и втората таканаречена екстремна група со вкупно три земји кои зафаќаат од 2-2% до 6,5% од населението. Според определбите на официјалните државни институции Македонија ќе се најде во екстремната група и тоа на врвот. Во 1999-2000 година резервниот состав на анализираниите 13 земји-членки на Алијансата зафаќа од 0,1 до 5,3% од населението,²¹ што преставува намалување како на долниот така и на горниот праг во однос на предходно анализираниот. Всушност намалувањето на резервниот состав го следи општиот трен на намалување на квантумот на вооружените сили. Различно од активните вооружени сили е групирањето на повеќе земји со ист процент на зафаќање од населението. Македонија со прикажаните 120.000 лица, пресметано во проценти ќе зафати 0,6% од населението. Сепак, се издвојува намерата за намалување на квантумот на резервниот состав од 60.000 до 70.000 лица, во блиска иднина. Да се потсетиме шеесет илјадниот резервен состав беше определен од авторот на овој труд на споменатиот научен симпозиум во Охрид 1996 година. За разлика од предходните два случаи во 2004-2005 година ќе дојде до поголемо групирање на земјите членки на Алијансата кои ќе имаат идентично зафаќање на резервниот состав од населението. Имено, две држави се издвојуваат со 0,1%, други две со 0,2% и три земји што е различно од претходно анализираните два случаи со 0,4% зафаќање од населението. Сите други анализирани земји членки на Алијансата до 4,8% се со различни зафаќања на резервниот состав од населението. Во однос на групите, се гледа дека од трите сега се две земји со процентуални зафаќања над 2%. И горниот праг е намален и сега тој изнесува 4,8%. Во целина од 0,1% до 4,8% значи за Република Македонија определба која би можела да ги земе предвид зафаќањата во НАТО, кои се движеле од минималните 2.000 припадници на резервниот состав до максималните 96.000 лица. Според прикажаното во

²¹ Исто.

Лондонскиот институт за стратегиски истражувања за 2004-2005 година, Македонија има 21.000 резервен состав или што одговара на 1% зафаќање од населението, а според прикажаното во АПЧ за 2004-2005 година со 4.851 зафаќа 0,2% од населението.

Анализата на резервниот состав во периодот од 1994-95 до 2004-2005 година покажа дека со исклучок на Португалија, кај сите други земји има намалување на квантумот. Кај некои земји како Белгија, Франција и Италија, намалувањето е драстично. Покрај тоа се воочува и тоа дека постои голема разлика помеѓу минималното и максималното зафаќање на резервниот состав од населението, како и мошне малиот број земји кои зафаќаат ист процент од населението. Тоа дополнително ја отежнува определбата на оптималниот минимум на резервниот состав, што е мошне значајно за земјите кои бараат начин да го определат и не само за нив. Сепак, се оформува сознанието дека може да се формираат две групи земји и тоа едната со зафаќања од 0,1% до 1,2% од населението и втората од 2,0% до 4,8% од населението. Се препорачува Република Македонија да проектира резервен состав во рамките на првата група и тоа во најмала рака група на земји кои зафаќаат ист процент, во случајот 0,4%, или 8.000 припадници на резервниот состав.

Согледувања, сознанија и заклучоци

Брз основа на анализираниот материјал можат да се извлечат повеќе сознанија, заклучоци и согледувања од кои како позначајни се издвојуваат следниве:

1. Република Македонија во еден релативно долг временски период правеше обиди да ја димензионира војската како што е случајот со најголемиот дел од земјите членки на НАТО, и тоа многу поконкретно и поблиску во периодот по 2000-та, отколку во предходниот период. Ова најповеќе поради определувачкото влијание на интерните фактори исполнети со рецидиви од минатиот систем во периодот до 2000-та година, а потоа определувачкото влијание на екстерните фактори, пред сè НАТО. Тоа не значи дека и во едниот и другиот период немало влијание на други фактори, но тие по обем и содржина не ја детрминираат определбата за димензионирањето на воената организација.

2. Во однос на активната вооружена сила се оформува сознанието дека таа конечно со 0,4% зафаќање од населението се изедначува со најголем дел од земјите членки на НАТО, што не беше случај до тогаш. Сепак, и во услови кога Републиката се определила за највисок квантум на активна вооружена сила, не излегла од рамките на земјите-членки на НАТО. Во случајот се мисли на екстремната група земји-членки на НАТО во која што влегуваат, на пример Грција и Турција.

3. Во однос на резервниот состав се оформува сознанието дека со определбата за квантум кој зафаќа 0,2% од населението, Републиката станува дел од таканаречената екстремна група со минимални зафаќања од населението. Тоа се

разбира има поволности од економски аспект, но не и од одбранбено безбедносен бидејќи, пред сè е нормно е намален квантумот на резервниот состав, Исто така, нарушен е и принципот, односно заложбата за изедначување на квантумот на активната вооружена сила со резервниот состав, како и принципот за прифаќање на квантум за кој се определите најголем дел од земјите-членки на НАТО. Покрај сето ова присутно е и сознанието дека кај резервниот состав максималниот квантум е многу поголем во однос на активната вооружена сила.

4. Евидентно е дека и во рамките на Алијансата процесот на определувањето на оптималните димензии на активниот и резервниот состав не завршил, односно дека корпусот на податоци меѓу кои и квантумот на активната вооружена сила и резервниот состав сè уште ги осовременува и нијансира. Ова, како генерално сознание, но, поконкретно, се воочува дека е направен поголем продор кај активната вооружена сила во смисла на приближување и изнаоѓање оптимален квантум за повеќе држави. Така се формира сознанието дека најголем дел од земјите го определуваат оптималниот квантум на активната вооружена сила која ќе зафаќа 0,4% од населението со тенденција на благо намалување кон 0,3% од населението. Се формира и сознанието дека вака формираната големина на активната вооружена сила ја следат земјите кои беа аспиранти и кои станаа членки на Алијансата во периодот по завршувањето на Студената војна. Исто така, се оформува сознанието дека се формираат две групи земји од кои едната опфаќа 21 земја со, би рекол, стандардни зафаќања на активата од населението со доминантни 0,4% и втората таканаречена екстремна група составена од пет земји односно четири без Исланд со зафаќања кои се движат од 0,2 (Канада и Луксембург) до 0,7% Турција и 1,6% од населението Грција. За Грција има информации дека претстои намалување на квантумот на вооружените сили.

5. Во однос на резервниот состав присутно е сознанието дека идентично како и кај активната вооружена сила корпусот на податоци за квантумот се осовременува и нијансира. Сепак, за разлика од активниот дел кај резервниот состав разликите помеѓу оптималниот минимум и максимум се поголеми и се движат од 0,1 до 4,8% од населението. Има мало, односно незначително групирање на земји со исто зафаќање од населението, (три со 0,4%), што укажува на присуство на повеќе фактори со различно влијание, отколку што е случајот со активниот дел. Како значајно се издвојува и сознанието дека и тука има континуирано намалување на квантумот на резервниот состав. Исто така, има најави дека трендот на намалување на резервниот состав ќе продолжи и понатаму и тоа особено кај земјите со екстремни големини, како на пример, Грција. Како значајно се издвојува и сознанието дека сè повеќе земји-членки на НАТО вршат приближување на квантумот на активната вооружена сила и резервниот состав, па дури и формирање на квантум на резервниот состав помал од оној на активната вооружена сила.

6. Конечно, се оформува и сознанието дека Републиката треба да опстојува на стратегиските определби за интеграција со евроатланските одбранбено-безбедносни структури, применувајќи го и унапредувајќи го моделот на воената организација со оптимални можности за одбрана од агресија. Исто така, се препорачува оптимално сплотување на образованието и науката со државните одбранбени институции и

органи. Во однос на квантитативното структурирање на вооружените сили на Република Македонија се препорачуваат проекции со зафаќање од 0,4% од населението во двата случаи.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Британика Енциклопедиски Речник (Книга 2), Топер, МПМ, 2005.
2. The Military Balance 1992-1993, London, 1992 : The IISS.
3. The Military Balance 1997-1998, London, 1997 : The IISS.
4. The Military Balance 1999-2000, London, 1999 : The IISS.
5. The Military Balance 2002-2003, London, 2002 : The IISS.
6. The Military Balance 2004-2005, London, 2004 : The IISS.
7. Бела книга за одбрана на Република Македонија, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, август 1998 година.
8. Стратегија за одбрана на Република Македонија, претседател на Република Македонија, Скопје, 1998 година.
9. Акционен план за членство во НАТО 1999-2000, Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 1999 година.
10. Бучковски В, „АРМ ќе има само 8.000 војници“, Дневник, 30 декември 2003.
11. Б.Г. „Извештај од седница на владата на Република Македонија“, Дневник, 11 мај 2004.
12. „Годишна национална програма за членство во НАТО 2004-2005“, Одбрана, ноември 2004.
13. Даскаловски С, „Моделот на воената организација со оптимални можности за одбрана на Република Македонија“, Прв научен симпозиум за „Одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија“, одржан во Охрид 1996, Филозофски факултет-Скопје, 1998.
14. Даскаловски С, „Професионална рамка“, Одбрана, септември 2002.
15. Даскаловски С, „Модерна и професионална армија“, Одбрана, февруари 2003.
16. Даскаловски С, „НАТО големини“, Одбрана, јули 2004.

Табела-1 Односот на активната вооружена сила спрема населението за НАТО - земјите изразени во проценти

Бр	Земја	Население										Активни вооружени сили										%			
		1992/93	1999/00	2002/03	2004/05	1992/93	1999/00	2002/03	2004/05	92/93	99/00	02/03	04/05	92/93	99/00	02/03	04/05								
1	Белгија	9,856,600	10,115,000	10,300,000	10,348,000	80,700	41,750	39,260	40,800	0.8	0.4	0.4	0.4	0.8	0.4	0.4	0.4								
2	Данска	5,075,600	5,256,000	5,308,000	5,387,000	29,200	24,300	22,700	21,180	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4								
3	Франција	56,897,600	56,897,600	59,165,000	59,725,000	431,700	317,300	260,400	259,050	0.7	0.5	0.4	0.4	0.7	0.5	0.4	0.4								
4	Германија	79,753,000	82,057,000	82,000,000	85,551,000	447,000	332,800	296,000	284,500	0.5	0.4	0.4	0.3	0.5	0.4	0.4	0.3								
5	Италија	57,345,000	57,917,000	57,500,000	57,646,000	354,000	265,500	216,800	194,000	0.6	0.4	0.4	0.3	0.6	0.4	0.4	0.3								
6	Холандија	14,855,600	15,724,000	15,900,000	16,215,000	93,000	56,380	49,580	53,150	0.6	0.3	0.3	0.3	0.6	0.3	0.3	0.3								
7	Норвешка	4,125,600	4,425,000	4,500,000	4,560,000	32,700	31,000	26,600	26,600	0.7	0.7	0.6	0.6	0.7	0.7	0.6	0.6								
8	Португалија	10,618,400	9,840,000	10,000,000	10,191,000	58,300	49,700	43,600	44,900	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4								
9	Шпанија	40,307,800	39,218,600	39,000,000	41,101,000	217,000	186,500	177,950	150,700	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4								
10	В.Британија	56,696,600	58,763,000	59,500,000	59,280,000	293,500	212,400	210,450	207,630	0.5	0.4	0.3	0.3	0.5	0.4	0.3	0.3								
11	САД	251,842,600	273,133,000	285,900,000	291,044,000	1913,750	1,371,500	1,414,000	1,433,600	0.6	0.5	0.5	0.5	0.6	0.5	0.5	0.5								
12	Чешка Р.	/	10,480,000	10,300,000	10,202,000	/	58,200	49,450	45,000	/	0.5	0.5	0.4	/	0.5	0.5	0.4								
13	Унгарија	10,543,800	10,028,000	9,900,000	10,120,000	80,800	43,440	33,400	32,300	0.8	0.4	0.3	0.3	0.8	0.4	0.3	0.3								
14	Полска	38,207,000	38,854,000	38,600,000	38,195,000	296,500	240,650	163,000	141,500	0.8	0.6	0.4	0.4	0.8	0.6	0.4	0.4								
15	Белгија	9,098,000	8,400,000	7,900,000	7,824,000	107,000	80,760	68,450	51,000	1.2	1.0	0.9	0.6	1.2	1.0	0.9	0.6								
16	Естонија	1,583,000	1,445,000	1,400,000	1,350,000	2,000	4,800	5,510	4,980	0.1	0.3	0.4	0.4	0.1	0.3	0.4	0.4								
17	Летвија	2,687,000	2,450,000	2,400,000	2,321,000	2,550	5,730	5,500	4,880	0.09	0.2	0.2	0.2	0.09	0.2	0.2	0.2								
18	Литванија	3,723,000	3,700,000	3,700,000	3,454,000	7,000	12,130	13,510	13,510	0.2	0.3	0.4	0.4	0.2	0.3	0.4	0.4								
19	Романија	22,794,000	22,732,000	22,450,000	22,200,000	200,000	207,000	99,200	97,200	0.9	0.9	0.4	0.4	0.9	0.9	0.4	0.4								
20	Словачија	/	5,280,000	5,400,000	5,381,000	/	44,880	26,200	20,195	/	0.8	0.5	0.4	/	0.8	0.5	0.4								
21	Словенија	1,927,000	2,017,000	2,000,000	1,964,000	15,000	9,550	9,000	6,550	0.8	0.5	0.4	0.3	0.8	0.5	0.4	0.3								
22	Турција	58,103,600	65,161,000	67,000,000	70,712,000	560,300	673,000	514,850	514,850	1.0	1.0	0.8	0.7	1.0	1.0	0.8	0.7								
23	Луксембург	364,600	417,000	436,000	448,000	800	768	900	900	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2								
24	Исланд	259,800	280,000	283,000	285,000	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/								
25	Грција	10,209,800	10,645,000	10,603,000	10,680,000	159,300	165,670	177,600	170,800	1.6	1.5	1.7	1.6	1.6	1.5	1.7	1.6								
26	Канада	27,016,600	29,236,000	31,000,000	31,630,000	84,000	60,600	52,300	52,300	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2								

Табела-2 Односот на резервата спрема населението за НАТО- земјите
изразени во проценти

Бр.	ЗЕМЈА	НАСЕЛЕНИЕ			РЕЗЕРВА			ОДНОСОТ Н-Р %		
		1994/95	1999/00	2004/05	1994/95	1999/00	2004/05	1994/95	1999/00	2004/05
1	Белгија	10,159,000	101,115,000	10,384,000	228,000	152,000	13,750	2.2	1.5	0.1
2	Данска	5,196,600	5,256,000	5,387,000	70,000	81,200	64,900	1.3	1.5	1.2
3	Франција	57,842,400	59,165,000	59,725,000	3,39,000	419,000	100,000	0.5	0.7	0.2
4	Германија	80,974,600	82,087,000	85,551,000	447,000	344,700	358,650	0.5	0.4	0.4
5	Италија	58,134,600	57,915,000	57,646,000	584,000	72,000	63,200	1	0.1	0.1
6	Холандија	15,335,000	15,724,000	16,215,000	130,600	75,000	32,200	0.8	0.5	0.2
7	Норвешка	4,332,000	4,425,000	4,560,000	282,200	234,000	219,000	6.5	5.3	4.8
8	Португалија	10,512,400	9,874,000	10,191,000	210,000	210,930	210,930	2.0	2.1	2.0
9	Шпанија	39,736,600	39,218,000	41,101,000	498,000	447,900	328,500	1.2	1.1	0.8
10	Турција	60,641,200	65,161,000	70,712,000	952,300	378,700	378,700	1.6	0.6	0.5
11	В.Британија	58,300,200	58,763,000	59,280,000	283,450	191,000	272,550	0.4	0.3	0.4
12	САД	259,533,000	273,133,000	291,044,000	2,048,000	1,303,300	1,162,250	0.8	0.5	0.4
13	Грција	10,569,500	10,645,000	10,680,000	406,000	291,000	291,000	3.8	2.7	2.7

РЕФОРМИ НА БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО СРБИЈА

Милан МИЛОШЕВИЌ

Полициска академија, Белград

Апстракт: Суштинските реформи на разузнавачките и безбедносните институции се еден од предусловите за интеграција во европските асоцијации. Безбедносно-информативната агенција и воените разузнавачки и контраразузнавачки служби, како дел од државната управа во Србија и Државната Заедница на Србија и Црна Гора, во иднина треба да бидат насочени кон формирање на единствен безбедносно-разузнавачки систем. Во пронаоѓање на оптимални модели за остварување на овие цели неопходно е да се појде од созредување на актуелните решенија кои, поради заштитата на стратешките државни интереси, се применуваат во земјите со развиена демократија. Таквите барања налагаат редфинирање и прилагодување на организацијата на институциите, воведување на норми со демократски поредок во нивната работа, доследна дејолицизација, ефикасна контрола и почитување на правните и етичките принципи со зајакнување на професионализмот на припадниците на службите и агенциите.

Клучни зборови: реформи, Безбедносно-информативна агенција, воен безбедносно-разузнавачки систем, организација, координација и контрола, Република Србија, Државна Заедница на Србија и Црна Гора.

THE REFORMS OF SECURITY-INTELLIGENCE INSTITUTIONS IN SERBIA

Abstract: The essential reforms of intelligence and security institutions are one of a prerequisite to the integration with the European associations. Security Information Agency and military intelligence and counterintelligence services, being a part of government administration to Republic of Serbia and state union of Serbia and Montenegro, should be directed to the creation of unique and efficient security and intelligence system. The process of finding optimal models to realize these goals should necessarily start with an insight and reviewing of the existing solutions of developed democracy in order to protect strategies state interests. Such demands request a redefinition and adjustment of institutions organization, the

introduction of norms of democratic order into their work, a consequent exemption from any political influence, efficient control and abiding by the legal and ethical principles with strengthening of professionalism of the members of services and agencies.

Key words: *reforms, Security Information Agency, military security and intelligence system, organization, coordination and control, Republic of Serbia, state union of Serbia and Montenegro.*

Вовед

За безбедносно–разузнавачките структури како доминантни носители на разузнавачките и безбедносните активности на тлото на Србија, карактеристични се суштински промени и реформи, кои начелно, ја следеа трансформацијата на самото општество–од распаѓот на СФРЈ, преку создавање на СРЈ и поставување на АП КиМ под меѓународен протекторат, до конституирање на Државната Заедница Србија и Црна Гора. Притоа овие промени беа условени од општествените процеси кои се резултат на перманентното дејствување на овие органи во услови на воено опкружување, ескалација на масовен тероризам на албанските сепаратисти на Косово и Метохија (1997–1999) и на југоистокот на Србија (2000–2001), како и воздушните напади на вооружените сили, од земји членки на НАТО во текот на 1999 година.

Со ова, во прв ред е реформиран системот на државната (националната) безбедност во Република Србија, кој од самото конституирање на Сојузна Република Југославија, па сè до демократските промени од октомври 2000 година (и покасно до октомври 2002 година), го сочинуваа органи и тела на законодавната и извршната власт задолжени за контрола над работата на службата за безбедност, потоа разузнавачките и безбедносните служби на сојузно и на републичко ниво, како и посебните единици за специјални операции и антитерористички дејства. Меѓутоа, процесот на доградба и трансформација и понатаму е продолжен, практично сè до почетокот на 2006 година.

По донесување и имплементација на Уставната повелба на Државната Заедница Србија и Црна Гора, безбедноста како функција не се доверува исклучиво на државната заедница туку на државите–членки. Во состав на институциите за заштита на државната (националната) безбедност, кои се од значење за Република Србија првенствено спаѓаат: Советот за национална безбедност, Безбедносно–информативната агенција, Военобезбедносната агенција и Военоразузнавачката агенција во состав на Министерството за одбрана на СЦГ, Управата за разузнавачко–извидувачки работи, специјални и електронски дејства во состав на Генералштабот на Војската на СЦГ (Г-2), Службата за истражување и документација (СИД) и Службата за безбедност на Министерството за надворешни работи на СЦГ.

Безбедносно–разузнавачки институции во Србија до 2000 година

Установите на државната (национална) безбедност на Србија и СРЈ, во овој период, биле органи на државната безбедност на Министерството за внатрешни работи на републичко ниво (РДБ во Србија), а на сојузно ниво службата за информирање и документација во Сојузното министерство на надворешни работи, Службата за безбедност (порано Дирекција за безбедност) во истото Министерство, како и разузнавачко–безбедносните институции на Војската на Југославија (Разузнавачката управа и Управата за безбедност на Генералштабот на ВЈ). Имено, познато е дека по 1992 година, фактички (од 2001 година и формално), сојузните органи за внатрешни работи (ССУП, покасно СМУП), повеќе немаа ентитети на државна безбедност во својот состав, со исклучок на Првата управа на СМУП (за физичко обезбедување на одредени личности), која презема дел од работите за обезбедување и заштита од некогашната управа на СДБ ССУП.

Посебните единици за специјални операции и антитерористички дејства во овој период биле во состав на Војската на Југославија и републичките органи за внатрешни работи. Во рамки на Војската на Југославија дејствувале: противтерористичкиот баталјон „Соколи“ во состав на 72. специјалната бригада од Панчево и противтерористичкиот одред на воената полиција „Кобри“. Во органите за внатрешни работи функционираше Единицата за специјални операции (ЕСО) во состав на РЈБ на МВР на Србија (порано во состав на РДБ) и Специјалната антитерористичка единица (САЕ) во состав на РЈБ на МВР на Србија.¹

Самото Министерство за внатрешни работи на Република Србија, во организациска смисла, било поделено на Ресор за државна безбедност и Ресор за јавна безбедност, како и на просветно–научни институции во кои се вбројуваат Полициската академија, Високото училиште за внатрешни работи, Средното училиште за внатрешни работи и Институтот за безбедност. Истовремено, Ресорот за јавна безбедност го сочинувале 10 управи, и тоа: Управа на полицијата, Управа на криминалистичката полиција, Управа на сообраќајната полиција, Управа на пограничната полиција, Управа на протипожарната полиција, Управа за аналитика, Управа за информатика, Управа за врски, Управа за заеднички работи, Управа за работите на исхрана и сместување и Оперативен центар.

Како основна организациска единица на Министерството за внатрешни работи на Република Србија, Ресорот за државна безбедност претставувал

¹ За специјалните единици види во: Талијан, Мирослав, *Тероризам и антитерористичке снаге*, Белград, Институт за воена вештина и др., 2004, стр. 115-141 итн.

самостојна и специјализирана служба која се занимавала со заштита на безбедноста на Републиката и откривање и спречување на активностите насочени кон дестабилизирање или рушење на со Уставот утврдениот поредок. Во територијална смисла, Ресорот ја покривал целата Република преку регионалните центри на Ресорот за државна безбедност (ЦРДБ), чија организација нецелосно се поклопувала со политичката и територијалната организација на Републиката (области). ЦРДБ во својот состав имала потцентри, а на одделни подрачја се наоѓале деташирани оперативни работници.

Основни задачи на РДБ биле: контраразузнавачка работа (собирање информации и податоци за носителите на загрозувањето на безбедноста на државата, за разузнавачките активности во корист на некоја странска држава или организација), разузнавачка работа (собирање информации и податоци од значење за безбедноста, надворешно–политичките, економските и другите интереси на земјата), спречување на тероризмот и екстремизмот (собирање податоци за поттикнување, подготовка или планирање напад и попречување на инкриминираните активности на екстремистите) и контраразузнавачка заштита на државата и разузнавачките тајни (заштита на тајноста на одредени податоци и документи од делокругот на работата на државните органи која може да биде: персонална, на работните места, заштитен режим, заштита на техничките средства и физичка заштита).

На чело на РДБ се наоѓал началник на ресор, кој воедно бил и помошник на министерот за внатрешни работи. Ресорот за државна безбедност во седиштето на МВР во својот состав имал 11 управи, и тоа инструктивно–оперативни, инструктивно–аналитички и инструктивно–технички, додека управите во својот состав имале одделенија и отсеци. Управите биле формирани на реален принцип, во смисла на групирање на сродните работи. Покрај овие, РДБ имала и организациски единици задолжени за аналитика и известување, примена на оперативно–технички средства и методи, обезбедување на лица и објекти, одржување врски и криптозаштита, документација и евиденција итн. Најпосле, во РДБ во 1994 година е формирана и посебна организациска единица специјализирана за противтерористички дејства, која во почеток се именувала како Единица за антитерористичка дејства (ЕАТД), која од 1996 официјално егзистира во овој Ресор под името Единица за специјални операции (ЕСО).

Реформи на безбедносно–разузнавачкиот систем по демократските промени во Србија

Со одржување на изборите во септември и смената на власта по 5 октомври 2000 година, иницирани се темелни и далекусежни реформи во органите на државната управа, посебно во институциите за безбедност во Република Србија. Овие измени биле дел од демократската трансформација

на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем на Србија и СРЈ, кој во МВР на Република Србија започнала со формирање на Жандармеријата како мобилна полициска формација за антитерористички дејства и други сложени задачи. Имено, предвидено е во состав на оваа полициска формација да започне да дејствува Одделението за разузнавачки и контраразузнавачки работи (на тактичко ниво). Исто така, во рамки на Жандармеријата е формирана организациска подцелина, која претставува нова специјализирана антитерористичка формација со назив Противтерористичка единица (ПТЕ).

Во меѓувреме, е формирана и започнала да функционира посебна Служба за борба против организираниот криминал (до 2005 година Управата за борба против организираниот криминал–УБПОК), која помеѓу останатото, се занимава со контраразузнавачка заштита на сопствените ресурси, а имало и Одделение за посебни акции наменети за специфични безбедносни работи и задачи (Отсек за опсервирање и документација, Група за заштита на одредени категории лица). Извршени се и други организациски промени од значење за функционирање на системот за државна безбедност, односно за разузнавачките и безбедносните институции во Србија. Меѓу другото, обединети се две единици (од РДБ и од РЈБ) во единствена Хеликоптерска единица на МВР и рационализирање на нејзината работа, а идентично е постапено со двете постојни служби за обезбедување личности и објекти. Воспоставени се и функциите на Генералниот инспектор на РДБ и РЈБ.²

Конкретни промени во Ресорот за државна безбедност започнале на 25 мај 2001 година, со донесување на Уредбата за прекинување на доверливоста на досиејата водени за граѓаните на Република Србија во Службата за државна безбедност. Со Повелбата од 31 мај 2001 година, називот на овој акт е изменет во: Уредба за ставање на увид на одредени досиеја водени за граѓаните на Република Србија во Службата за државна безбедност. Со тоа е овозможено на сите граѓани на Република Србија да остварат увид во досиејата кои за нив се водени по проблематика на внатрешен непријател, односно внатрешен екстремизам и тероризам, во кој било период од основањето на СДБ до стапување на сила на Уредбата. Во средината на 2001 година е одржана конференција за печатот на РДБ, прва во историјата на таа служба.

На крајот на 2001 година, е извршена првата значајна организациска измена на РДБ. Имено, на седницата на Владата на Република Србија одржана на 15 ноември 2001, се извршени неопходните организациски промени во РДБ,

² Милошевиќ, Милан; Богдановиќ, Бранко, *Безбедносни обновљене Србије*, Београд: Службени гласник, стр. 225.

а Единицата за специјални операции како специјална антитерористичка единица е ставена под директна ингеренција на Министерството за внатрешни работи. Со тоа ЕСО е поместена од составот на Ресорот за државна безбедност и во командна смисла, преку министерот за внатрешни работи, е поврзана директно за Владата на Република Србија. Формално е изменет делокругот на работата на ЕСО, а со тоа и карактерот на оваа формација—со преориентација во спасувачка функција во корист на граѓаните и другите субјекти. По атентатот на премиерот на Србија Зоран Ѓинѓиќ и прогласување на вонредна состојба во Републиката, Единицата за специјални операции дефинитивно е расформирана со одлука на Министерството за внатрешни работи од 25 март 2003 година.

Системските промени во организацијата на функционирање на цивилните и воените органи на државната безбедност на Сојузна Република Југославија се случиле во средината на 2002 година, со донесување на Законот за служба во државната безбедност на СРЈ.³ Меѓу другото, со овој закон е прецизирано дека на ниво на сојузната држава функционираат разузнавачки и безбедносни служби чија активност е од значење за надворешните работи (Служба за истражување и документација и Служба за безбедност СМПП), како и соодветни служби, чија активност е од значење за безбедноста на земјата (Воено—разузнавачката агенција и Воено безбедносната агенција).

За реформските процеси посебно е значајно да се потенцира дека воената разузнавачка и безбедносна служба со ова биле исклучени од непосредна ингеренција на Генералштабот на БЈ, со што непосредно се подредени на цивилна контрола од страна на Сојузната влада (сега Совет на министрите на СЦГ). Според тоа, не се работеше за преименување на Воената служба за безбедност во ВБА, односно Военa разузнавачка служба (II Управа на Генералштабот) во ВОА—бидејќи е остварена суштинска промена во поглед на раководењето и контролата, а со тоа се извршиле и радикални организациско—кадровски и стручно—професионални промени.

Еволуција на механизмите на стручна координација и цивилна контрола

Како механизми за контрола и надзор над работата на разузнавачките и безбедносните служби на СРЈ до 2000 година на сојузно ниво номинално функционираше: Одбор за одбрана и безбедност, двата во Советот на Сојузното собрание, како и Комисија за контрола на службата за државна безбедност на

³ Види: *Службени листи СРЈ*, бр. 37/2002 и *Службени листи СЦГ*, бр. 83/2004.

Сојузното собрание, а во одредена мерка и Одборот за државен и правен систем на Сојузната влада. Во истиот период, идентични задолженија имале и Одборот за одбрана и безбедност на Собранието на Србија и Одборот за правен систем и државните органи на Владата на Република Србија—кои ги разгледувале нацртите на законите и другите прописи. Нивната работа била регулирана со деловникот на Советот на граѓани на Сојузното собрание од 1994 година, со деловникот на советот на граѓани на Сојузното собрание од 1995 година и со други прописи.

Во почетокот на 2002 година, е формиран Совет за државна безбедност како работно тело на Владата на Република Србија. Членовите на ова тело се претседателот и четири потпретседатели на Владата, министрите за внатрешни работи и правда, член, кој од своите редови го одредува републичката влада, началниците на РДБ и РЈБ на МВР, еден член од Началништвото на РДБ и советник на претседателот на Владата за државна безбедност. Во делокругот на работа на ова тело спаѓа утврдување на приоритетите на државната безбедност и насочување на работата на тој ресор, управување со кризни ситуации, барање мерки за спротивставување на тероризмот, како и давање согласност за употреба на ЕСО (до нејзино распуштање). Било предвидено, Советот да одлучува едногласно, со што во случај на несогласување да одлучи гласот на претседателот на Советот. Меѓутоа, ефектите на работата на ова тело не биле доволно забележени во пракса, а истото важи и за некои специфични тела за безбедносна координација на сојузно ниво (на пр. Советот за борба против тероризмот во рамки на Сојузната влада).

Поаѓајќи од тоа, а во согласност со решенијата во компаративното право—како земјите со долга демократска традиција, така и државите во непосредно окружување, кои се во процеси на транзиција и трансформација—Владата на Република Србија со посебна Одлука од 13 јануари 2006 година,⁴ формирала Совет за национална безбедност како специјализирано тело за контрола и надзор над работата на органите за национална безбедност, т.е на разузнавачките и безбедносните служби. Согласно на тоа, делокругот на работа на Советот се состои од: разгледување на состојбите во областа на заштитата на националната безбедност; разгледувања на прашања кои се однесуваат на работата на органите за внатрешни работи и безбедносните служби, нивната меѓусебна соработка и нивната соработка со другите надлежни државни органи и службите за безбедност на другите држави и меѓународни организации; предлагање мерки

⁴ Види: *Службени гласник РС*, бр.3/2006.

за унапредување на состојбите во областа на заштитата на националната безбедност, како и разгледување на предлозите на належните органи, органите за внатрешни работи и службата за безбедност, чија цел е унапредување на состојбите во областа на заштитата на националната безбедност.

Советот за национална безбедност, во согласност во текстот во Одлуката, го сочинуваат високи официјални претставници на Република Србија (претседателот на Народното собрание, претседателот на Републиката, претседателот и потпретседателот на Владата, министрите за внатрешни работи и правда) и на Државната Заедница (министрите за надворешни работи и за одбрана на Србија и на Црна Гора, началникот на Генералштабот на Војската на Србија и Црна Гора), како и раководителите на Безбедносно–информативната агенција и воените служби за безбедност и Службата за безбедност на Министерството за надворешни работи на Србија и на Црна Гора. Должноста на секретарот на Советот ја извршува Генералниот секретар на Владата, а должноста заменик на секретарот на Советот ја извршува шефот на кабинетот на претседателот на Републиката, додека стручната и административно–техничката поддршка на работата на Советот ја дава Генералниот секретаријат на Владата. Најпосле, седниците на Советот за национална безбедност ги повикуваат и го предлагаат дневниот ред, претседателот на Владата и претседателот на Републиката кои наизменично претседаваат со тие седници и наизменично ги потпишуваат заклучоците на Советот.⁵

Цивилната контрола и надзорот над Безбедносно –разузнавачките институции во Србија и Државната Заедница Србија и Црна Гора моментално ја извршуваат и други институции и тела. Така, парламентарната контрола ја извршува Одборот за одбрана и безбедност на Собранието на Државната Заедница Србија и Црна Гора, додека непосредната контрола над разузнавачките и безбедносните служби ја спроведува Комисијата за контрола на работата на службата за безбедност. Контролата од страна на извршната власт ја спроведува Советот на министрите на СЦГ, непосредно преку генералниот инспектор (кој номинално е носител на внатрешната контрола на работата на сите безбедносно–разузнавачки служби и агенции на ниво на СЦГ), а во најширока смисла и Врховниот совет за одбрана, чии членови се претседателот на државната заедница и претседателите на државите членки–Србија и Црна Гора.

⁵ Меѓутоа, овој облик на наизменично претседавање на Советот во пракса сè уште не заживеал.

Реформи на воените разузнавачко–безбедносни служби и агенции

По донесувањето на Уставната повелба на Државната Заедница Србија и Црна Гора и организациските промени во Војската на СЦГ, стекнати се услови за понатамошна трансформација на военоразузнавачките и безбедносни институции. Впрочем, и самото Министерство за одбрана во последните две години доживеа темелна реформа, прилагодувајќи ја својата уставна позиција и функционирање во новите услови во кои се наоѓа Државната Заедница Србија и Црна Гора, посебно во настојувањата да стане полноправена членка на „Партнерството за мир“ и на НАТО. Со цел овие глобални проекти и задачи успешно да се реализираат, во рамки на Министерството е извршена реорганизација, која се однесува и на Војската на СЦГ и разузнавачко–безбедносните установи кои дејствуваат под заштита на Министерството. Клучен програмско–политички документ во тој поглед претставува Стратегијата за одбрана на Државната Заедница Србија и Црна Гора од 18 ноември 2004 година.⁶

Од средината на 2004 до почетокот на 2006 година во Министерството за одбрана на Државната Заедница Србија и Црна Гора функционираше Разузнавачко–безбедносниот сектор, а организациски единици биле: Управата на военоразузнавачката агенција, Управата на военоразузнавачката агенција и одбрана (за извршување на военодипломатски функции). Истовремено, во состав на Генералштабот на Војската на СЦГ останал само дел од разузнавачко–безбедносната структура кој е неопходен во процесот на командување, а под назив Управа за разузнавачко–извидувачки работи, специјални и електронски дејства (Г-2). Истото важи и за Воената полиција, која до 2004 година била во состав на Воената служба за безбедност. Имено, во тековниот процес на реформи се извршени соодветни промени во поглед на раздвојување на контраразузнавачката од општата безбедносна функција, кои сега ги извршува Одделението за воена полиција на Генералштабот на Војската на СЦГ.

Разузнавачко–безбедносниот сектор, во рамките на Министерството за одбрана на СЦГ имал ингеренции да планира, организира и реализира содржини од разузнавачко–безбедносен домен. Согласно на тоа, Секторот работел на одредување на работите и задачите во рамките на основните разузнавачки функции, по пат на насочување на потчинетите агенции и одбраната, како и координација и остварување на соработка со државните органи и организации во врска со прашањата од сопствениот делокруг на

⁶ Спореди: Савић, Андреја; Бајагић Младен, *Безбедносни светиа: од тајности до јавности*, Београд: ВШУП, 2005, стр. 431.

работа. Исто така, ја контролирал законитоста на работата на потчинетите организациски единици, изработувал информации за потребите на надлежните државни органи на СЦГ и ја формулирал разузнавачко–безбедносната политика на МО и Војската на СЦГ. Со разузнавачко–безбедносниот сектор на Министерството за одбрана раководел началник, кој истовремено бил помошник на министерот за одбрана за разузнавачко–безбедносни работи. Меѓутоа, Советот на министрите на Србија и Црна Гора на 18 јануари 2006 година го укинал Разузнавачко–безбедносниот сектор, така што службите ВРА и ВБА, чија работа ја координирал, оттогаш стануваат директно подредени на Министерот за одбрана на СЦГ.

Воената разузнавачка агенција (ВРА) е стручен орган на Министерството за одбрана, надлежен и одговорен за военоразузнавачка активност. По официјален став, оваа агенција собира податоци и информации за сите облици на загрозување на суверенитетот и територијалниот интегритет и одбраната на Државната заедница Србија и Црна Гора, како и на самото Министерство за одбрана и Војската на СЦГ. Гледано конкретно, ВРА собира, анализира, обработува, проценува и ги доставува на користење податоците и информациите од воен, воено–политички, воено–економски и научно–технички карактер за потенцијалните и реалните опасности, активности и намери на странските земји и нивните вооружени сили, меѓународни и странски организации, групи и поединци. Таа заедно со Управата за разузнавачко–извидувачки работи, специјални и електронски дејства, на Генералштабот го сочинува военоразузнавачкиот систем на СЦГ, со тоа што во таа структура влегуваат и „организации по длабочина, разузнавачки, разузнавачко–извидувачки и извидувачки единици во оперативните и тактичките состави на војската“. Самата ВРА има четири одделенија (за собирање податоци, за анализа и процена, за кадри и логистика), и еден отсек (за внатрешна контрола).⁷

Во надлежност на Управата за разузнавачко–извидувачки работи, специјални и електронски дејства (Г-2) спаѓаат: планирање, организирање, раководење и контрола на реализацијата на разузнавачко–извидувачките и специјалните задачи, како електронски и противелектронски дејства во Војската. Управата исто така, е надлежна за изработка на системски документи, планирање, организирање, раководење и реализација на разузнавачкото обезбедување на Војската; собирање и обработка на податоците добиени со извидување; изработка и дистрибуција на

⁷ Спореди: Бела книга одбране Државне заједнице Србија и Црна Гора, Београд: Министерството одбране, 2005, стр. 79 и сл.

разузнавачките информации до заинтересираните корисници; планирање и организирање на разузнавачка и контраразузнавачка обука во Генералштабот и командите, единиците и установите на Војската; обука, борбена готовност, планирање на развојот на извидувачките единици за електронско извидување и противелектронски дејства. Најпосле, оваа Управа е одговорна и за планирање, организирање и координација на работата со ВРА и другите сродни служби.

Воената безбедносна агенција (ВБА) е задолжена за контраразузнавачка заштита на целокупниот систем на одбрана, вклучувајќи ја и ВРА. Имено, во поглед на надлежностите и задачите, пропишано е дека ВБА ја открива, следи, документира: а) разузнавачката и друга непријателска активност на странските разузнавачки служби во и кон Војската на СЦГ; б) внатрешниот и меѓународен тероризам, илегалната трговија со опасни материји, шверцот со оружје и воена опрема и субверзивни активности насочени кон Војската на СЦГ и Министерството за одбрана, и в) кривични дела против уставното уредување и безбедноста на СЦГ, против човечноста и меѓународното воено и хуманитарно право и најтешките дела со елементи на организиран криминал. Покрај тоа, ВБА извршува истражување и документирање на паравоеното организирање и илегално вооружување и контраразузнавачки ги штити командите, установите, објектите и припадниците на Министерството за одбрана; формациските места, информациите и податоците од посебно значење за одбраната на земјата; и Министерството за одбрана во меѓународни и хуманитарни операции.

Според дистинкцијата на контраразузнавачката од општата безбедносна функција, надлежноста и задачите на органите на ВБА и Воената полиција се разграничени и прецизно дефинирани, а меѓусебните односи на ВБА и Одделението за воена полиција на Генералштабот на Војската на СЦГ се регулирани со Упатството за меѓусебна соработка и обврски. Така, во областа на откривање и спречување на кривичните дела, ВБА е надлежна за најтешките дела со елементи на организиран криминал, а воената полиција за останатите облици на криминални активности. Кај заштитата на лицата и објектите, воената полиција е надлежна за физичка и техничка заштита, а ВБА за контраразузнавачка заштита, односно за собирање оперативни сознанија за можните видови и носители на загрозување, безбедносни проверки на податоците и др.

Со работата на ВБА раководи директор, кој е непосредно потчинет на министерот за одбрана на Државната заедница Србија и Црна Гора. Структурата на ВБА ја сочинуваат Управата и извршните органи–центри на ВБА во Белград, Нови Сад, Ниш, Краљево и Подгорица, потоа Центарот за оперативна–техничка поддршка и Центарот за усовршување на кадри.

Припадниците на оваа агенција имаат идентични права и должности како и органите за внатрешни работи во предкривичната постапка, освен правата за задржување лица. Тоа значи дека под условите одредени со Законикот за кривична постапка и Законот за службите на безбедност можат да извршуваат надзор над електронските комуникации и другите облици на тајно следење и набљудување на лица, да употребат оружје и други средства на принуда и сл.

Реформа на цивилните безбедносно–разузнавачки установи

Истакнато е дека со Законот за службите на безбедност на СРЈ е прецизирано постоењето на разузнавачките и безбедносните служби чија активност е од значење за надворешните работи, а тие се: Службата за истражување и документација и Службата за безбедност СМИП. Овие служби продолжиле со работа и по донесувањето на Уставната повелба на Државната Заедница Србија и Црна Гора и конституирањето на Советот на Министрите со соодветни трансформации. Треба да се напомене дека во рамките на Министерството за надворешни работи на СЦГ во текот на 2005 година започнала со работа и посебна Дирекција за борба против меѓународниот тероризам, но таа, сепак, не претставува трет разузнавачко–безбедносен ентитет во целосна смисла на зборот.

Службата за истражување и документација (СИД) е типична надворешна разузнавачка служба, што значи дека нејзините припадници немаат полициски (егzekутивни) овластувања. По природата на работите оваа служба дејствува задгранично. Задолжена е за собирање, анализирање, обработка и дистрибуција на податоците од политичка, економска и безбедносна природа кои се однесуваат на други држави, меѓународни организации, групи и поединци, а кои се од значење за водење на надворешната политика. Тоа е посебно случај со податоците кои се поврзани со меѓународниот тероризам. Покрај доставувањето, СИД е задолжена и да ги штити разузнавачките податоци од својата надлежност од неовластено откривање, менување или уништување. СИД има обврска и да поднесува извештаи за својата работа.

Службата за безбедност е задолжена за превентивна безбедносна, противприслушувачка и контраразузнавачка заштита на објектите и вработените во Министерството за надворешни работи, односно дипломатско–конзуларните претставништва и мисии на СЦГ во странство. Согласно на тоа, оваа служба: ја извршува безбедносната проверка на лица при прием на работа и при распоредување на соодветни функции во Министерството за надворешни работи; ги обезбедува и штити објектите и вработените во ова министерство од закани и загрозувања; собира и анализира информации за безбедноста на вработените и објектите на Министерството за надворешни работи во земјата и дипломатско–конзуларните

претставништва и мисии на СЦГ во странство; и доставува информации и извештаи за својата работа. Припадниците на службата имаат полициски овластувања, аналогно на припадниците на ВБА.

Споменатите разузнавачки–безбедносни служби на цивилниот сектор, чија работа е регулирана со Законот за служба на безбедноста како стручен дел од системот за безбедност кој ги извршува работите за заштита на уставниот поредок, безбедноста, суверенитетот и територијалниот интегритет, со Уставот и Законот утврдените човекови права и слободи, како и други државни интереси. Конкретно, овие служби собираат и анализираат, проценуваат и доставуваат на надлежните органи, разузнавачки и безбедносни информации и проценки. Пропишано е дека овие задачи ги реализираат во согласност со начелото на уставност и законитост, почитување на човековите права, политичка неутралност и непристрасност, професионализам и пропорционалност во примената на овластувањата. Истото важи и за Безбедносно–информативната агенција на Република Србија (БИА) која е формирана со посебен закон од 27 јули 2002 година.⁸

Со донесување на Законот за Безбедносно–информативна агенција, извршено е петто преименување, но и трета промена на статусот на републичката служба на државната (национална) безбедност. Имено, познато е дека Озна (1944–1946) била воена служба во состав на министерството на народна одбрана, дека Удба од 1946 до 1952 година е воена служба во состав на Министерството за внатрешни работи, како и дека службите СДБ од 1966 до 1992, односно РДБ од 1992 до 2002 година биле цивилни служби во состав на министерството за внатрешни работи. Наспроти тоа, од 28 октомври 2002 година БИА е цивилна служба со статус на посебна организација.

Врз основа на соодветните одредби од Законот за безбедносно–информативна агенција, Владата на Република Србија во средината на октомври 2002 година ги донесе и неопходните подзаконски акти: Уредба за дисциплинска одговорност за припадниците на БИА, Уредба за начинот на евидентирање, обработка, чување, користење, заштита и доставување на другите надлежни државни органи, информации и документи за работите од надлежност на БИА и Уредбата за службени легитимации на припадниците на БИА, а во текот на 2004 година и Уредбата за корисници на екстерни информации на Безбедносно–информативната агенција и видовите едигии.⁹ Со новиот Правилник за организација и систематизација на работните места

⁸ Види: *Службени гласник РС*, бр. 42/2002.

⁹ Види: *Службени гласник РС*, бр. 68/2002, *Службени гласник РС*, бр.82/2002 и *Службени гласник РС*, бр. 83/2004.

од 2004 година е воведена институцијата генерален инспектор, заради подобрување на внатрешната контрола на работата.

Новоформираната агенција има својство на правно лице. Таа во целина ги презема надлежностите, работите и задачите на дотогашниот Ресор за државна безбедност, вклучувајќи ги сите простории, предмети, комплетната архива и друг материјал, опрема, средства за работа и други средства кои до тогаш ги користела РДБ. При тоа БИА е формирана како посебна организација за а) заштита на безбедноста на Република Србија и откривање и спречување на активностите насочени кон поткопување или рушење на со Уставот утврдениот поредок, б) истражување, собирање, обработка и процена на безбедносно-разузнавачките информации и сознанија за безбедноста на Република Србија и информирање на надлежните државни органи за тие информации, и в) други работи одредени со Законот (соработка со органите, организациите и службите на другите земји и сл.) Поаѓајќи од тоа, делокругот на работа на оваа агенција опфаќа:

- Собирање, анализирање, обработка и оценување на податоците за дејствување на странски разузнавачки служби и поединци, групи и организации на територија на Република Србија насочени против безбедноста на земјата (контраразузнавачки работи).
- Собирање, анализирање, обработка и оценување на податоците од политичка, економска, безбедносна и воена природа, кои се однесуваат на странски држави, политички, воени и економски сојузи и организации, кои укажуваат на намерите и можностите за тајно дејствување насочено кон загрозување на безбедноста на Република Србија (разузнавачки работи).
- Спречување на активностите насочени за вршење на организиран криминал, надворешен, внатрешен и меѓународен тероризам, најтешки облици на кривични дела против човештвото и меѓународното право, како и кривични дела против со Уставот утврдениот поредок (други работи на безбедноста).

Во поглед на внатрешната структура, БИА е поделена на регионални ограноци, т.е на територијални центри (ЦБИА) и одделенија од една страна, односно централа, т.е организациски единици–управи со седиште во Агенцијата од друга страна. Конкретно, централата на БИА ја сочинуваат Контраразузнавачката управа (за спротиставување на дејствувањето на странските разузнавачки служби, тероризмот и меѓународниот организиран криминал), Разузнавачка управа (за оперативно–разузнавачки активности), Управа за аналитика, Управа за техника, Управа за заштита на државните органи, Управа за обезбедување, Управа за систем на врските и информатика,

Управа за кадровски и финансиски работи и Управа за меѓународна соработка. Во состав на БИА се и Институтот за безбедност, Образовно-истражувачкиот центар и Санитетот.

Со работата на Безбедносно–информативната агенција раководи директор кој го поставува и разрешува републичката влада. Директорот на БИА, помеѓу останатото, има должност на Народното собрание и на Владата на Република Србија да им поднесува извештај два пати годишно за работата на Агенцијата и состојбата на безбедност на Република Србија. На директорот во раководењето му помагаат неговиот заменик, помошниците и советниците. Работата на БИА е подложна на парламентарна, судска, внатрешна и финансиска контрола, како и контрола од Владата на Република Србија и контрола од јавноста. Надзорот над работата на оваа агенција го остварува првенствено Владата на Република Србија, чии насоки АЕА ги остварува преку соработка со органите, организациите и службите на другите држави и меѓународни организации. Парламентарната контрола ја извршува Одборот за одбрана и безбедност, како постојано тело на Народното собрание на Република Србија, а внатрешната контрола ја води генералниот инспектор самостојно или по налог на директорот. Внатрешната буџетска контрола ја врши главниот контролор на буџетските средства кој, како и Генералниот инспектор, за својата работа е одговорен пред директорот на БИА.

За извршување на работите од своја надлежност, БИА применува соодветни оперативни методи, мерки и активности, како и соодветни оперативно–технички средства со кои го обезбедува собирањето податоци и информации поради отстранување и спречување на активностите насочени кон поткопување или рушење на со Уставот утврдениот поредок на Србија, загрозување на безбедноста во земјата, и во врска со тоа, презема други потребни мерки и активности на основа на Законот и прописите донесени во согласност со Законот. Одлуката за применување на соодветни мерки и методи во конкретен случај, ја донесува директорот на Агенцијата или лице кое тој го овластува, т.е. заменик–директорот. За работите од својата надлежност БИА ги обработува, чува и користи собраните информации и документација, за што води соодветна евиденција и ги обезбедува, по општоприфатени безбедносни стандарди, поради заштита на нивната тајност.

Отстапување од начелото на неповредливоста на тајноста на писмата и другите средства на општење, на предлог на директорот на БИА, и одобрува со одлука на Врховниот суд на Србија, односно судијата на тој суд кој е одреден, по овие предлози да одлучува (овластен судија), и тоа во рок од 72 часа од поднесување на предлогот. Кога причините на итност тоа го бараат, а посебно во случаи на внатрешен и меѓународен тероризам, примена на оперативно–технички мерки може со своето решение да нареди директорот

на БИА, со претходно обезбедена писмена согласност од претседателот на Врховниот суд на Србија, односно овластениот судија. Во вакви ситуации, писмениот предлог за примена на соодветни мерки, директорот на БИА го доставува до Врховниот суд на Србија, за кој мора да се реши во рок од 24 часа од поднесувањето на предлогот. Оперативните работници на БИА имаат соодветни овластувања и според Законикот за кривична постапка на Република Србија.

Сосема на крајот, треба да се потсети дека во моментот на основање на БИА не било завршено издвојувањето на органите на државната безбедност од составот на Министерството за внатрешни работи на Република Србија, но се смета дека тој процес е завршен на 26 декември 2002 година со потпишување на Договорот за разграничување на имотот и средствата и уредување на меѓусебните права и обврски. Истовремено, директорот на БИА и министерот за внатрешни работи на Република Србија потпишале Упатство за задолжителните облици и начинот на остварување на соработката на БИА и МВР на Србија, како и Решение за разграничување на имотот и средствата за режимот на користење на Ресорот за државна безбедност. Со донесување на Законот за полиција на Република Србија во 2005 година, стекнати се услови за донесување на одредени договори помеѓу министерот за внатрешни работи и директорот на БИА за задолжителните облици и начинот на остварување соработка за прашањата кои се од интерес за безбедноста на луѓето и имотот, односно за безбедноста и уставниот поредок на Република Србија, а посебно во поглед на: меѓусебното известување, размена на податоци и сознанија; давање непосредна физичка, стручна, техничка и друга непосредна помош; т.е преземање на заеднички мерки и активности.¹⁰

Заклучок

Суштинските реформи на институциите на националната безбедност се еден од предусловите за интеграција во европските и трансатлантските интеграции, но истовремено треба да се стреми кон формирање на единствен ефикасен безбедносно-разузнавачки систем. Во пронаоѓање на оптимални модели за остварување на овие цели, неопходно е да се појде од согледување на актуелните решенија кои поради заштита на стратемиските државни интереси, се применуваат во земјите со развиена демократија. Тие барања налагаат редефинирање и прилагодување на организациите на институциите, воведување на нормите на демократскиот поредок во нивната работа, доследна деполитизација, ефикасна

¹⁰ Затоа види: Р. Соколовиќ; М. Стевановиќ, Коментар *Закона о полицији*, Пословни биро, Београд, 2005, стр.140.

контрола и почитување на правните и етички принципи со зајакнување на професионализмот на припадниците на службите и агенциите.

Од есенцијално значење за развојот на безбедносно–разузнавачкиот систем на Република Србија во целина претставува донесувањето на Законот за безбедносно–информативна агенција. Имено, суштината на тој закон претставува издвојување на клучните институции на државната (национална) безбедност од состав на Министерството за внатрешни работи и истовремено, нејзино поставување под цивилна контрола, односно под контролата на законодавната и извршната власт. Според тоа, посебната служба за работите на државна безбедност на Србија со ова за првпат од своето институционализирање во 1831 година, станала организација надвор од рамките на одредено министерство, т.е автономна институција врзана директно за републичката Влада.¹¹

Меѓутоа, работата на проектот за реформи на безбедносно–разузнавачките институции во Република Србија и СЦГ, не е завршен. На тоа укажуваат резултатите од јавните расправи за нацрт на новиот Закон за служба за безбедност и планираните реформи на двете воени агенции кои одат во правец за интегрирање на одделни надлежности и со самото тоа, нивно спојување во единствена разузнавачка–безбедносна служба на Министерството за одбрана–што треба да биде завршено до 2010 година. Од друга страна, познато е дека со прецизирање на положбата и доградбата на системите на овие институции во целина, во согласност со постулатите на правна држава и стабилна демократија, најважно е воспоставување на ефикасен механизам на координација и контрола, со неопходна тајност во работата на службата и цивилната контрола над нив. Големо значење во тој поглед има неодамнешното основање на Советот за национална безбедност.

Сосема на крај, треба да се потенцира дека, од аспект на остварување на човековите права и граѓански слободи од големо значење е најавата за донесувањена нов Закон за безбедносно–информативна агенција, како и Закон за досејата на службата за државна безбедност. Имено, овие стратегиски закони се со изразен реформски карактер и се во завршна фаза на изградба, а со нивното донесување процесот на трансформација на органите на државната (национална) безбедност во Србија ќе биде круцијално унапреден.

¹¹ Со Уредбата од 1831 година е воспоставена функција „тајни работи за политички работи“ во рамки на тогашната белградска полиција. Меѓутоа, поради неразвиеност на тогашните органи на државната управа и долгогодишното преплетување на полициските и воените органи и служби, цивилната разузнавачка служба во Кнежевството и Кралството Србија била со далеку помало значење од воената.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Vaud, Jacques**, *Encyclopedie du renseignement et des services secrets*, Paris: Lavauzelle, 1998.
2. *Бела књиџа одбране Државне заједнице Србија и Црна Гора*, Београд: Министерство одбране, 2005.
3. **Котовчевски**, Митко, *Современи разузнавачки служби*, Скопје: Македонска цивилизација, 2001.
4. **Милошевић**, Милан, *Систем државне безбедности*, Београд: Полицијска академија, 2001.
5. **Милошевић**, Милан; **Богдановић**, Бранко, *Безбедности обновљене Србије*, Београд: Службени гласник, 2004.
6. **Радојичић**, Дарко; **Спасић**, Ивана, „Министарства, организације и службе Савета министара државне заједнице Србија и Црна Гора“, во: *Проинфо*, Београд (октобар) 2003, стр.45–52.
7. **Савић**, Андреја; **Бајагић Младен**, *Безбедности свејта: од тајности до јавности*, Београд: ВШУП, 2005.
8. **Соколовић**, Ранко; **Стевановић**, Мирослав, *Коментар Закона о полицији*, Београд: Пословни биро, 2005.
9. **Талијан**, Мирослав, *Тероризам и антитерористичке снаге*, Београд: Институт ратне вештине и др., 2004.

Вовед

Во севкупните реформски процеси, Република Македонија презема обемни активности за реформирање на безбедносно-полицискиот и на едукативниот систем за полиција во насока на постигнување на стандардите за нејзино полноправно асоцирање во евроатланските структури.

Во согласност со насоловот и целите на трудот се обидов низ компаративна анализа и синтеза, да ги обработам и презентирам некои современи и актуелни прашања во врска со тековните реформски процеси и активности на Министерството за внатрешни работи и Полицијата, како и на современиот едукативен систем на Полицијата во Република Македонија. Поради тоа, трудот глобално е конципиран и систематизиран во два дела : 1) Структурата и реформите на полицискиот систем и 2) Процеси кон стандардизирање на едукативниот систем за полиција во Република Македонија. Имено, во делот на текстот за полицискиот систем е даден краток осврт на одредени прашања кои се однесуваат за постојната и новата организациона поставеност и функционална дејност, со одредени аспекти за процесот на реформите и визијата за дејноста на Министерството за внатрешни работи и Полицијата. Во делот на текстот за полицискиот едукативен систем, е даден краток осврт на досегашниот, а потоа се обработени прашањата кои се однесуваат на постојниот систем и визија за понатамошната полициска едукација во рамките на Полициската академија.

I. СТРУКТУРА И РЕФОРМИ НА ПОЛИЦИСКИОТ СИСТЕМ**1. Досегашна структура на полицискиот систем*****1.1. Министерството за внатрешни работи***

Според досегашната легислатива и позитивните прописи, Министерството за внатрешни работи е дефинирано како орган на државната управа во областа на внатрешните работи и безбедноста, кој во функционална смисла претставува интегрален дел и значаен сегмент од системот на националната безбедност во Република Македонија.

Надлежностите, правата, обврските и одговорностите на Министерството за внатрешни работи се определени во Законот за внатрешни работи¹ и Законот за организација и работа на органите на државната управа².

Во составот на организациската структура на Министерството за внатрешни работи како посебни органи, кои во остварувањето на

¹ Службен весник" на РМ бр.19/95, 15/97, 55/97,38/82, 13/2003

² Службен весник" на РМ бр.58/2000 и 44/2002

безбедносната дејност функционираат координирано се: **Бирото за јавна безбедност (БЈБ) и Управата за безбедност и контраразузнавање(УБК).**

а) Биро за јавна безбедност

Бирото за јавна безбедност работите на системот на јавната безбедност ги врши преку своите специјализирани оддели за: **Полиција, Гранична полицаја и Криминалистичка полицаја.**

- **Полицијата** како посебна организациска единица на Бирото за јавна безбедност, преку *Одделот за полицаја* својата функција ја остварува во областа на системот на јавната безбедност, преку следниве специјализирани **секѝори**: *Секѝор за јавен ред и мир, Секѝор за безбедност во ѝаѝниот сообраќај, Секѝор за гранични премини; Секѝор за посебни единици, Секѝор за надворешно физичко обезбедување и Единица за специјални задачи.* За непосредно извршување на полициските и други внарешни работи, за подрачјето на една или повеќе општини се формира најмалку една полициска станица.

- **Граничната полицаја** е во составот на БЈБ при Министерството за внатрешни работи. Основните функции на Граничната полиција во вршењето надзор над државната граница се состојат во: заштита на државната граница, контрола на преминувањето преку државната граница, утврдување и решавање на гранични инциденти и други повреди на државната граница, како и други работи утврдени со закон.

- **Криминалистичка полицаја** ги врши работите на спречување на вршење кривични дела, откривање и фаќање на сторители на кривични дела, криминалистичко-техничките работи, контролата на престојот и движењето на странците, инспекцискиот надзор во заштитата од пожари и експлозии, како и други работи утврдени во Законот за внатрешни работи. Во составот на Одделот за криминалистичка полиција функционираат: *Секѝор за опшѝи криминал, Секѝор за недозволена трговија со дрога; Секѝор за недозволена трговија со оружје, Секѝор за организиран криминал, Секѝор за криминалистичка техника и Секѝор за ИНТЕРПОЛ.*

Покрај наведените, во рамките на Бирото за јавна безбедност, како служби кои извршуваат работи за Одделот за полиција и Одделот за криминалистичка полиција се: *Секѝорот за анализа и истражување, Хелихотерската единица, Секѝорот за обезбедување лица и внатрешно обезбедување на објекѝи, Секѝорот за странци и имиграциони прашања, Секѝорот за зашѝита од пожари, експлозии и опасни материји, Секѝорот за одбранбени подготовки и Секѝор за оперативна извидување.*

б) Управа за безбедност и контраразузнавање

Управата за безбедност и контраразузнавање ги врши работите на системот на државната безбедност кои се однесуваат на заштита од шпионажа, тероризам, потешки форми на организиран криминал или други активности насочени кон загрозување или уривање на демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија со насилни средства.

Во рамките на Министерството за внатрешни работи, функционираат служби кои вршат работи за Бирото за јавна безбедност и за Управата за безбедност и контраразузнавање и тие се: *Сектор за анти-тероризам, Сектор за меѓународна соработка и европска интеграција, Единица за професионални стандарди, Сектор за финансии и други заеднички работи, Сектор за правни и кадровски работи, Сектор за телекомуникации, кризисоопштоста и информатика, сектор за ујравно-надзорни работи и Сектор за реинтеграција.*

Според постојната структура, Министерството за внатрешни работи, територијално е организирано на три нивоа: **централно** (седиште на МВР), **регионално** (Сектори за внатрешни работи-СВР) и **локално** (Одделенија за внатрешни работи - ОВР).

2. Реформи во Министерството за внатрешни работи и во Полицијата

Во согласност со преземените обврски што произлегуваат од Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Европската унија и нејзините земји-членки и Република Македонија во делот за правда и внатрешни работи (од април 2001 година), во тек се обемни реформи со кои ќе се интензивираат активностите за успешно остварување на процесот за интегрирање во Европската унија. Во рамките на вкупните општествени процеси на реформи и транзиција, Министерството за внатрешни работи, континуирано презема соодветни мерки и активности за реформа на полицијата како интегрален дел од тие процеси, создавајќи нова клима за побрз демократски и општествен развој. При остварувањето на тие цели, задачата за подготвувањето на предлозите за реформата на македонската полиција им беше доделена на експерти од тимот за правда и внатрешни работи на Европската комисија(ЕСЈНАТ) и проектната група од МВР. Тие, во септември 2002 година ја подготвија Нацрт-стратегијата за реформа на македонската полиција, како основа која имаше за цел подобрување на квалитетот на работење за да гарантира внатрешна безбедност и дека полицијата ќе ги достигне стандардите и најдобрата практика на Европската унија.

идентификација, пренесување на операционализирањето на надлежностите и одговорностите на организациските единици во рамките на МВР; правилно распоредување на човечките ресурси(персонал); идентификување на потребите од измени во правната регулатива; посебен третман на прашањето за борба против организираниот криминал; и дефинирање на материјално-техничките средства.

Транспарентноста во процесот на имплементација на реформите се одвиваше континуирано, преку перманентна кампања за информирање на вработените во Министерството, заради нивно запознавање и непосредно вклучување и активно партиципирање во процесот, како и информирање на пошироката јавност, преку организирање на прес-конференции, соопштенија за јавноста, брифинзи, организирање на работилници со невладиниот сектор (синдикатот), информации на WEB - страна на Министерството и слично⁵.

Реформите на Полицијата, резултатите од нив, како и натамошното усогласување на тековниот процес ќе продолжи преку Twinning- проектите. Тоа претставува повисок степен на соработка со Европската унија, во кој како Twinning партнер е избрана Сојузната Германска Република Бранденбург, ќе биде финансиран од КАРДС програмата и ќе трае две години.⁶

Во согласност со Концепцијата на стратегијата за реформи во Полицијата, Министерството за внатрешни работи (во наредниот период по донесувањето на соодветната легислатива), во организациска и функционална смисла, всушност, ќе има целосно нова физиономија. Имено, новата организациска поставеност го дефинира Министерството за внатрешни работи како *орган*, задолжен за спроведување на владината политика во сферата за внатрешни работи, а истовремено и како стратегиско и раководно тело на Полицијата, задолжено за стратегиско и концептуално планирање; за пропишување на стандардите и процедурите за постапување на Полицијата; за експертски и генерален надзор и контрола во работењето на Полицијата во насока на оценување на нивната ефикасност, ефективност и економичност во работењето. Низ таквиот приод во дефинирањето на надлежностите на Министерството, се овозможува воспоставување на соодветни механизми за институционална и граѓанска контрола во полициската работа, како и транспарентност и отчетност за полициската функција во општеството.

Притоа, превентивната(проактивната) и оперативно-откривачката

⁵ Во овој дел од особено значење е иницираниот Проект од Форумиот центар за стратегиски истражувања и документација-Скопје, на тема: "Граѓанската полиција во сервис на граѓанинот".

⁶ Види поопширно: Трпе Стојановски, Публикации на МВР: "Инфо-реформа"-1/2005; и Воислав Зафировски, "Инфо-реформа"-2 и 3/2005;

II. ПРОЦЕСИ КОН СТАНДАРДИЗИРАЊЕ НА ЕДУКАТИВНИОТ СИСТЕМ ЗА ПОЛИЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Полициското образование во Република Македонија во изминатиот период

Досегашниот процес и облици на образование и обука на полициските кадри за потребите на МВР во Република Македонија се остваруваше во Средното училиште за внатрешни работи (од 1971- 1977 година), а потоа во рамките на Центарот за образование на кадри за безбедност и општествена самозаштита (од 1977-2003 година) во Скопје.⁷ Во структурата на Центарот како посебни организациски единици за образование на одредени видови и степени на образование беа:

- *Средното училиште за внатрешни работи* функционираше во рамките на редовниот систем за средно образование (од 1971- 1995 година), каде по претходна конкурсна процедура, се образуваа кадри со четиригодишна средна стручна подготовка за потребите на Републичкиот секретаријат за внатрешни работи.

Паралелно со трансформацијата на средното насочено образование, Средното училиште за внатрешни работи се трансформира во *Средно полициско училиште* (од 1996 - 2000 година), кое функционираше во рамките на редовниот систем за средното насочено образование. По претходна конкурсна процедура, низ редовен образовен процес (за период од две години - трета и четврта) се образуваа кадри со средна стручна подготовка за Министерството за внатрешни работи.

- *Факултетот за безбедност и општествена самозаштита*, кој функционираше во периодот од 1977-1991 година, а потоа се трансформира во Факултет за безбедност од 1991-2003 година, беше во состав на Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје⁸, и

- *Сектор за перманентно образование*, ученички дом и општи служби. Перманентното образование имаше за цел континуирано стручно образование на работниците на органите за внатрешни работи (ОВР) и други органи и организации и заедници.

⁷ Види поопширно во публикацијата: ЦОКОБ - Факултет за безбедност, Скопје, 2002 година.

⁸ На Факултет за безбедност во периодот од 1977-2001 година се запишале вкупно 4.671 редовни и вонредни студенти од кои 2.291 од Република Македонија и 2.120 од поранешните југословенски републики, кои се стекнуваа со вишо и високо стручно образование. Исто така на Факултетот се организираа и последипломски студии во периодот од 1982-1996, при што магистрираше вкупно 41 и докторираше 20 кандидати.

Постојните институции за образование на кадри за потребите на МВР беа во функција на тогашниот социјалистички општествено-политички систем и вредности. Меѓутоа, во периодот по укинувањето на Средното полициско училиште 1998 година, и Факултетот за безбедност во 1995 година, подолг период настана дисконтинуитет во системот за редовните форми на полициското образование и обука.. Тоа имаше далекусежни последици, а во МВР се вработуваа лица со несоодветно полициско образование и едукација, што директно се одразуваа врз (не)ефикасноста во функционирањето на безбедносниот систем.

2. Полициска едукација и обука со помош и поддршка на ОБСЕ

Владата на Република Македонија и ОБСЕ, преку Одделот за развој на Полиција во соработка со Министерството за внатрешни работи и Центарот за образование на кадри за областа на безбедноста, го реализираа истражувањето во однос на потребата од имплементирање на современ концепт за обука на полиција ориентирана кон потребите на месното население во заедниците низ целата држава. Во рамките на реализацијата на заедничкиот концепт и програмата за обука на македонската полиција (за периодот 2002-2003), меѓународната заедница беше поканета да ја поддржи и помогне имплементацијата, посебно преку проверка, селекција и обука. Во таа насока, во организација и соработка на ОБСЕ, Министерството за внатрешни работи и Центарот за образование на кадри за областа на безбедноста во Скопје, од февруари 2002 година почна да се реализира Програмата за основна обука на Полицијата. Наставниот план и Програмата за основна обука на Полицијата беше конципиран така што со соодветни содржини ги поткрепи принципите на демократското општество и полициското работење ориентирано кон заедницата во мултиетничкото општество. Во реализацијата на наставниот процес беа вклучени стручњаци од ОБСЕ (Оддел за обука на Полицијата) и национални инструктори (од Полициската академија и МВР). По завршувањето на редовната четиримесечна теоретска обука, слушателите имаа шестмесечна практична обука на терен во полициските служби на МВР, потоа го полагаа завршниот-државен испит. После тоа се распоредуваа на служба во местата на живеење, а дел од нив беа вклучувани и во мешаните полициски патроли на терен.

Покрај редовните курсеви за основна полициска обука, во ЦОКОБ, според Програмата се реализираа и дополнителни курсеви и семинари за:

- обука на обучувачите (т.н. " Тренинг на тренерите ");
- курсеви за инструктори за теренска обука;
- семинари за примена на полициските овластувања;

- семинари за работа на компјутери и други обуки.

Целта на овие курсеви и семинари беше да ги потврди и прошири знаењата на учесниците со иновациите, како и за да ги задоволи потребите на полициското работење во демократското општество.⁹

3. Полициска академија

Паралелно со одвивањето на трансформациските процеси во сите сфери на општественото живеење и творење, во 2002 година започнаа и подготовките за конципирање и институционализирање на нов, современ модел за редовна и континуирана образовано-едукативната дејност и обука на македонската полиција, како и за други безбедносни структури и субјекти. При тоа, беше формирана посебна Работна група - комисија (составена од претставници на Факултетот за безбедност и Министерството), која врз основа на соодветни национални истражувања, меѓународни компаративни искуства, како и советодавна помош и поддршка од експерти на Европската комисија, го изготви Предлогот на концептот за формирање на Полициска академија. По сеопфатни анализи и компетентни експертиси на концептот, како и соодветни владини и собраниски процедури, од страна на Собранието на Република Македонија беше донесен Закон за основање на Полициска академија¹⁰, како високообразовна државна установа од областа на безбедноста. Со тоа се создадоа услови за вршење на институционализирана, редовна и континуирана образовна дејност и обука за полицијата, како и за други органи, установи и правни лица кои вршат дејност од областа на безбедноста и заштитата.

Глобална *цел* на Академијата е: да го унапредува, развива и проширува знаењето од полициските науки и од областа на безбедноста и да ја поттикнува примената на овие знаења во секојдневниот живот; да се поттикнува размислувањето, критичкото мислење, креативноста и развојот воопшто; како и преку организирано научно спознавање да се влијае на унапредување на практиката. При реализацијата на образовно-едукативниот процес и обуките, академијата се раководи од следниве основни принципи (начела): стручност, ефикасност и ефективност; компетентност; економичност; компатибилност со европските стандарди за едукација на полициски кадри и ЕКТС; развивање на образовен процес во согласност со Болоњската декларација.

⁹ Види поопширно: Борис Мургоски, Публикација на МВР, "Македонски Бранител"-1/2002 година.

¹⁰ Законот за Полициска академија стапи во сила на 01.06.2003 година, види, "Службен весник" на РМ, бр.40/2003 година.

Наставните програми се засноваат на научна и стручна основа како за општообразовните и стручно-професионалните подрачќа, така и за обемот и формата на полициските вешќини и тренинг-обуката на учесниците/студентите.

На Полициската академиќа се реализира високообразовна, научно-истражувачка и применета дејност, како и континуирано образование.

Прилог 1

Прилоџ 2

Наставата на Академијата се изведува на македонски јазик, а по потреба исто така, може да се изведува и на странски јазик за одделни студиски и други програми, за делови од студиски програми во кои учествуваат наставници гости од странство.

На Академијата се применуваат одредбите од Законот за високо образование и Законот за научно-истражувачката дејност, доколку не е поинаку уредено со Законот за Академијата.

Полициската академија е членка на државниот Универзитет "Св.Климент Охридски" во Битола, како и во асоцијацијата на Европски полициски колеџи.

На академијата се врши образование за стекнување на: високо образование; стручен степен - специјалист; научен степен-магистер и континуирано образование за лица со веќе стекнат степен на образование (основна обука за полицаец, специјална обука и обука за раководење - менаџмент во областа на безбедноста). Исто така, на Академијата се стекнува научен степен- доктор на науки со пријавување и одбрана на докторска дисертација од областа на безбедноста.

вид криминалитет и социопатолошки појави.

- *Полицискиот менаџмент, едукација и обука* се однесуваат за лица кои се вработени во Министерството за внатрешни работи и служи за нивно понатамошно оспособување во областа на раководењето и управувањето со полициските структури и односи. Специјалната обука и обуката за раководење во подрачјата на безбедноста (менаџмент во безбедноста) траат зависно од нивните содржини, но не повеќе од дванаесет месеци. Континуираното образование и едукација се остварува врз основа на програми што ги донесува министерот за внатрешни работи или друг барател на образовните услуги на Академијата.

Главна цел на Полициската академија во остварувањето на својата мисија за квалитетно образование, едукацијата и обуката на полициските и безбедносните кадри, низ *двоен систем на едукација* (кое подразбира учење во регуларна образовна институција со практична обука, како и учење на работно место во професионалната средина) е да се профилираат компетентни полициски и други безбедносни службеници кои ќе поседуваат соодветни знаења, вештини и способности да дејствуваат на соодветен начин во извршувањето на своите задачи, како и развивање на позитивни ставови и соодветно однесување за должностите кои ќе ги извршуваат. Низ процесот на *доживојно учење ("Lifelong Learning")* како облик на континуирано учење во текот на целиот живот, се овозможува полициските службеници континуирано да ги усовршуваат, дополнуваат, продлабочуваат и осовременуваат своите знаења и компетенции.

Поради тоа наставните програми (курикулуми) за наведените видови континуирано образование (основна, специјална и менаџмент) соодветно се дизајнирани врз основа на концептот за суштинските активности, компетенциите и доживотното учење.

Посебна цел на курсевите е студентите / кадетите да ги оспособи со знаење и да ги развие вештините за професионално и ефикасно спроведување на законот низ почитување на националните и меѓународните стандарди за човековите права, како и разбирање на демократскиот начин на извршување на полициската професија.

Во реализацијата на наставно-едукативниот процес и обуката се вклучени високостручни национални инструктори од Полициската академија и МВР, а за одделни теми и меѓународни инструктори ангажирани преку ОБСЕ.

Наставните програми и содржини се реализираа низ теоретска елаборација, практична експликација и обука со висок степен на интерактивност и соработка меѓу слушателите и инструкторите, во согласност со европските стандарди во обуката на полициските службеници и во склад со концепт "*Од учење насочено кон наставнички кон учење насочено кон студентски*".

Во поддршка на Академијата при имплементација на реформскиот процес, меѓународната заедница активно е вклучена преку Европската комисија и Европската агенција за реконструкција, кои со експертски тимови континуирано обезбедуваа соодветна помош за имплементирање на Проектот за едукација и обука на македонската полиција во согласност со стандардите на ЕУ, а паралелно во овој процес значајна е и поддршката и заедничката соработка на ОБСЕ и Минисертството за внатрешни работи. Од особено значење во понатамашниот процес на имплементација на реформите е TWINNING - Проектот кој ќе се реализира наредните две години во соработка со Твиннинг партнерот - Холандија, што, всушност, представува континуитет на претходниот проект за полициска обука кој се реализираше на Полициската академија.

Очекувањата се дека со воведувањето на новиот и современ систем на образование и едукација за кадри од областа на безбедноста, преку различни степени и форми на полициска едукација, со јасно прецизирани цели, ќе се обезбеди профил на современа полициска оспособеност и култура, со висок степен на професионалност, креативност, иницијативност, и пред се стручност и компетентност во извршувањето на безбедносните и работните задачи. Тоа е неопходност за функционирањето на правната држава, за поголема безбедност и заштита на граѓаните од сите облици на опасности и загрозувања во нивното творештво и живеење.

Во таа насока и процесот на едукација на кадрите за областа на безбедноста и Полицијата во Република Македонија¹¹, во наредниот период ќе биде *ојворен, транспарентен и динамичен процес*, кој ќе се остварува според потребите на демократското општество, усогласуван и со стандардите за полициска едукација во земјите од Европската Унија. При тоа, ќе се настојува да се постигнуваат следниве *стратешки цели*:

1. Имплементирање на националниот и полицискиот систем на едукација, обука и научно спознавање во насока со идентификуваните стандарди и нормативи во образовниот систем на земјите-членки на ЕУ.

2. Вклучување на европските и светските трендови во наставните планови и програми согласно со Болоњскиот процес и ЕКТС системот.

3. Создавање на транспарентна школа за Полицијата, како и за други кадри кои ја покриваат областа на безбедноста.

4. Остварување на соработка со сродни високообразовни и научни установи од земјата и странство, низ размена на искуства во поглед на наставните и едукативни програми, студенти, техничка, експертска и друг вид соработка и помош.

¹⁰Види пошироко кај д-р Слаѓана Тасева, Публикација на Полициската академија, "Имаме нешто да кажеме" - Визија за Полициската академија, Скопје, март, 2005 година.

Заклучок

Република Македонија е во процес на разновидни промени во сите сфери на општествено-економското и политичкото живеење и развој. Промените, како своевиден дијалектички и нужен процес, постојано се проследени со одредени проблеми за кои низ соодветни истражувања и стратешки пристапи е неопходно пронаоѓање на адекватни и ефикасни позитивни решенија. Во тие промени значаен сегмент се и интезивните процеси на реформи и во областа на безбедносниот сектор, чиј инегрален дел е и полициско-безбедносниот и образовниот систем за полицијата, во насока на достигнување на стандардите за нејзино полноправно асоцирање кон евроатланските структури.

Стратегијата за дејствувањето на *Полицијата во заедницата*, претставува сеопфатен процес на промените во Министерството за внатрешни работи во поширока смисла, односно во Полицијата во потесна смисла. а крајната цел е трансформација од традиционалниот полициски модел во современ полициски модел на дејствување на Полицијата во заедницата и на тој начин преку активно партнерство и соработка со граѓаните, да стане безбеден сервис на граѓаните .

Системот за едукација и обука на Полицијата, покрај редовната институционална обуката низ современи и соодветни наставни програми, методи и техники на почетокот на службата(иницијална или основна обука), треба низ *процесот на доживоино учење* да опфаќа и континуирани облици на обука во службата(професионалната средина), во редовни интервали, со цел одржување и иновирање на расположивите знаења. Низ развојот во работната кариера, за вршење на специјализирани работи, вклучувајќи го и раководењето, треба да постојат посебни облици на обука, во чии рамки, исто така, треба да се прошируваат знаењата за принципите на демократијата, владеењето на правото и човековите права. Во современо уредените полициски организации, каде е ориентирана и македонската полициска организација, постои обврска дека за стекнување на секое унапредување во кариерата на повисоко работно место, односно звање, потребно е претходно да се заврши посебен курс на едукација и обука, бидејќи повисоките звања и раководни функции, претпоставуваат поголема компетентност и одговорност за успех на организацијата при остварувањето на полициската дејност во локалната заедница, низ доследно почитување на човековите слободи и права како императив на полициската функција во демократското општество.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гоцевски,Т. "Образовен менаџмент", Македонска Ризница ,Куманово,2003.
2. Гоцевски, Т. "Економика на образованието", Македонска Ризница, Куманово,2004.
3. Котовчевски, М. "Интегрална безбедност", Македонска ризница ,2000.
4. Ванковска, Б. " Дилемите на безбедносниот сектор во постјугословенските општества: демократија и/или/мир?", Министерство за одбрана на Република Македонија, Современа Македонска одбрана,бр.12/2005.
5. Стојановски, Т. "Инфо-реформа"-1/2005;
6. Зафировски,В."Инфо-реформа"-2и3/2005;

7. Мургоски, Б. Публикација на МВР, "Македонски Бранител"-1/2002 година.
8. Тасева, С. Публикација на Полициската академија, "Имаме нешто да кажеме"- Визија за полициската академија, скопје, март, 2005 година.

НОРМАТИВНИ АКТИ:

1. Устав на Република Македонија,
2. Закон за внатрешни работи,
3. Реформа на македонската полиција, Скопје, февруари 2003 година,
4. Законот за Полициска академија, "Службен весник" на РМ.бр.40/2003 година.

6

Други рудрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

НЕКОИ ИДЕЈНО-ПОЛИТИЧКИ ПРАШАЊА НА ИСЛАМСКИОТ ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ И ИСЛАМСКИОТ ТЕРОРИЗАМ

М-р Фросина Ташевска-Ременски

Полициска академија-Скопје, Универзитет „Св. Климент Охридски“ -
Битола

Апстракт: Средбата на Западот со исламскиот свет беше драматична. Оваа средба честитојати преоѓаше во отворен судир, дури и долготраен конфликт помеѓу исламскиот свет и Западот. Во западната политичко-идеолошка литература за исламот, исламот е сведен на исламски фундаментализам, а се објаснува со фактот дека западните автори не знаат ништо за н.н. универзална природа на исламот. Иако фундаментализмот е постојан следбеник на исламот, овие поими во многу нешта се разликуваат. Поврзувањето на акциите на отворено насилство на н.н. исламски фундаменталистички групи со секојдневно практикуваниот ислам е сосема погрешно. Насилството е насилство, без разлика каков религиски правец ќе му се даде. Зборот „џихад“ во исламот значи „божји пат“, но најчестото се преведува како „свешта војна“. Постои верување дека „џихад“ во своето висшеско значење е искористен како причина за муслиманските освојувања, бидејќи инаку не би бил оправдан.

Клучни зборови: Исламски фундаментализам, исламски тероризам, џихад, ислам;

SOME IDEOLOGIC-POLITICAL ISSUES OF ISLAMIC FUNDAMENTALISM AND ISLAMIC TERRORISM

Abstract: The encounter of the Western world and Islam, was a dramatical one. This encounter often turned into a collision, even a long lasting conflict of both sides. The Western political and ideological literature, when speaking of islam has almost narrowed it to islam fundamentalism, which is explained by the fact, that the western authors don't know anything about the complexity of islam's nature. Islam is often identified as fundamentalism, which is it's constant companion, but these two terms differ a lot in many ways. It is wrong to bring in connection a pure act of violence by a so-called muslim fundamentalist group, with the

thoroughly lived islam, in it's habits and culture. Violence remains violence, no matter what religious determiner we may ad to it. In the Islamic religion, the word Jihad means «struggle on God's path», but it is usually translated as «the Holy War». It is likely that the concept of Jihad was used as a reason and motive for Muslim conquers as they would not be justified otherwise.

Key words: *Islamic fundamentalism, Islamic terrorism, Jihad, Islam;*

1. Исламот и исламскиот фундаментализам: корени и разлики

Дали исламот како религија, како систем на религиозни закони, обичаи и традиција кон кои се придржуваат муслиманските верници, но и како систем на одговори за смислата и значењето на човековиот живот на земјата и задачите на човекот на овој свет, подразбира поддршка на тероризмот и насилството над луѓето во име на верата и верски прикриените профани цели?

Во определувањето на местото и улогата на исламскиот фундаментализам во современите меѓународни односи и нивното влијание врз внатрешните процеси во исламскиот свет, прво треба да се определи што е тоа исламски фундаментализам и како е можно да се препознае и да се разликува од исламската религија на која се повикува.¹

Фундаментализмот претставува градење на колективен идентитет² преку идентификација на индивидуалното однесување и општествените институции со нормите кои потекнуваат од „божјиот закон“.³ Фундаменталистичките организации и движења се оние кои се обидуваат да ја избегнат дезориентацијата, типична за модерното секуларно општество и враќање кон религиозните корени.⁴ Фундаменталистите ја отфрлаат критичката реалност, демократските форми на постигнување консензус и апстрактен универзален колективен идентитет.

Пред сè, исламскиот фундаментализам е идеологија заснована врз истоимената религија, но овие два феномени не се идентични. Поточно, мора да се знае дека исламскиот фундаментализам не може да се поистоветува со исламот како таков, како и тоа дека секој облик на исламот не е истовремено и фундаменталистички.⁵

¹ PET MANDAVILLE, *Global Political Islam International Relations of the Muslim World*, 2006; i, Azza Karam, *Transnational Political Islam : Religion, Ideology and Power (Critical Studies on Islam)*, 2003;

² Пошироко за религискиот (исламски) идентитет види во: Manuel Castells, *Moæ identiteta*, Golden Marketing, Zagreb, 2002;

³ Abdel Salam Sidahmed, Anoushiravan Ehteshami, *Islamic Fundamentalism*, 1996, str.43-45;

⁴ Martin Kramer, *Islam vs. democracy. (future of Islamic fundamentalism)*, 1993, str.13;

⁵ Kim Whitehead, Mark Habeeb, *Islamic Fundamentalism (Introducing Islam)*, 2004, 24-28;

За поточно претставување на размерите на влијанието на фундаментализмот, ќе речеме дека повеќето муслимани не се фундаменталистички ориентираны. Но, од друга страна, мора да се има предвид дека исламскиот фундаментализам како идеолошки став е иманентен на исламот. Попрецизно речено, под фундаментализам се подразбира стремежот да се открие вистинската суштина на исламот, т.е. фундаментот, кој е втемелен во Куранот и во автентичната Суни-традиција на Мухамед „божјиот веровесник“ според муслиманското верување, а тоа е обврска што мора да ја чувствува секој верник.

Со оглед на убедувањето на муслиманите дека исламот како религија е предодреден да биде рецепт за комплетна организација на општеството и дека заедницата уредена според исламските принципи е супериорна над сите, логично е да се очекува тие исти верници да не можат да веруваат во вистинскиот исламски карактер на државите во кои живеат, со оглед на нивната општествено-економска положба.⁶

Ако се погледне политичката карта на светот, мора да се констатира дека целиот исламски свет е неразвиен во економска смисла на зборот. Бидејќи маса муслимани не можат да прифатат поинаков одговор на прашањето што е причина на нивната неразвиеност од оној што укажува дека сеопштата заостанатост е последица на запоставувањето на вистинскиот ислам, логично е да се очекува нивна акција за примена на вистинскиот ислам. Кога би се прифатило кое и да е друго мислење, тоа би значело негирање на божјата сеомќ, што за вистинскиот верник е незамисливо. Во таа смисла мора да се истакне дека за муслиманите, заедницата, која во Медина ја втемелил Мухамед од 622-632 година, е образец на општествената организација, па тој град-држава создаден во далечното минато се зема како идеал на општествената правдина и чистота.

Во наша смисла, *под фундаментализам се подразбира стремежот на свесно организираното и хиерархиски устроено радикално малцинство, чија цел е создавање на општество за кое тие велат дека е единствена автентична заедница на муслиманите.*

За муслиманите, правото не е само елемент на вкупното исламско учење, туку негов функционален израз.⁷ Токму од таа причина фундаменталистичкиот набој претставува придружник на исламот и во поволни улови може да се реализира како опозиција на постојниот систем, чија организација е спротивна

⁶ Пошироко за политичкиот ислам види во: Nazih N. Ayubi, *Political Islam*, 1991; и во: Francois Burgat, *Face to Face With Political Islam*, 2003;

⁷ www.fin.ba/cgi-bin/main.cgi

на шеријатскиот идеал. Општиот стремеж за враќање кон изворната супстина на исламот го нарекуваат фундаментализам, но затоа најмилитантните форми на оваа појава ги именуваат како интегризам, интегрализам, радикализам или исламизам.⁸ Во последно време последите два поими стануваат преовладувачки. На тој начин се одвојува самиот поим на фундаментализмот од исламот, воопшто.

2. Исламски фундаментализам = на исламскиот радикализам = на исламски тероризам

Идеологијата на политизираниот исламски радикализам претставува идеолошка интерпретација на Куранот и на Суна, што ја прави посебно значајна, зашто, Куранот земен доследно им дава сосема за право на фундаменатлистите, што ова движење го прави мошне силно и му овозможува мошне лесно поддршка од одделни социјални слоеви, како и релативно широка регрутациона база.⁹

Во современото поимање на облиците на радикалниот фундаментализам сè повеќе се става акцент на „верскиот (религискиот) тероризам,, *Под поимот верски тероризам се подразбира оној вид насилство зад кое стои верски инспириран мотив.*¹⁰

Се смета дека ниту една светска религија¹¹ не е имуна на поимот тероризам. Во 1980 година од 64 познати терористички организации само неколку имале верски префикс. Во 1992 година бројот на терористички организации кои имаат религиозни елементи се зголемува на единаесет. Меѓутоа, во последно време највеќе се потенцира „исламскиот тероризам,,.

Што е тоа „исламски тероризам“? Кои се „исламски терористи“? Дали тероризмот е иманентен на исламот?

Се вели дека новите терористички организации не ги врзува спонзорство за одредени држави или доминантна политичка мотивација, туку дека нивната цел е глобалното ширење на исламот во земјите во кои постојат луѓе кои припаѓаат на исламската религија.¹²

Секуларизацијата на исламското општество од гледна точка на исламот е многу опасна, бидејќи исламот не подразбира подвоеност во општеството,

⁸ Johannes J. G. Jansen, *The Dual Nature of Islamic Fundamentalism*, 1997, str.102;

⁹ Mark A., Ph.D. Gabriel, *Islam and Terrorism: What the Quran Really Teaches About Christianity, Violence and the Goals of the Islamic Jihad*, 2002;

¹⁰ Amir Taheri, *Holy terror: The inside story of Islamic terrorism*, 1987, str.87

¹¹ Види повеќе во: David S., *Holy War: The Rise of Militant Christian, Jewish and Islamic Fundamentalism*, 2001;

¹² Morgan Norval, *Triumph of Disorder: Islamic Fundamentalism, the New Face of War*, 2002, str. 44-45;

државата, семејството и поединецот, бидејќи сè е испреплетено со силни врски кои не дозволуваат парцијално поимање. Во повеќето исламски држави е изразен проблемот на секуларизација како спротивност на исламските норми.¹³ Секуларизацијата како теорија и пракса, продукт на Западот, настојува да ја одвои религијата од државата и политиката.¹⁴ На таквиот стремеж реагирал исламскиот реформист Хасан ал-Бан, кој рекол: „Ние тврдиме дека одвоеноста на религијата и политиката не е од учењето на чесниот ислам, ниту ја познаваат искрените муслимани кои ја разбираат својата религија, нејзиниот дух и учење“.¹⁵

Коментирајќи ја антитерористичката кампања на САД, Салам Рушти рекол: „Зошто зборувате дека ова е борба против тероризмот? Јасно е дека ова е борба против политичкиот ислам. Ако фундаментализмот е враќање кон корените на исламот, тогаш екстремниот фундаментализам е екстремно враќање кон корените. Се поставува логично прашање: Како може да имате вера воопшто, ако ги немате тремелите на верата? Тоа имплицира дека секој верник во основа мора да биде фундаменталист, без разлика на која религија припаѓа.“¹⁶

Може да се каже дека исламскиот фундаментализам е состојба во која постои општество засновано на исламските постулати. Меѓутоа, овие термини имаат изразито негативен карактер, па така градацијата често од од зборот фундаментализам, екстремизам, тероризам, или овие термини се претставуваат како синоними.¹⁷ Токму од таа причина, исламскиот радикализам претставува една од посепцифичните форми на констатација во современиот свет, зошто настапува против владите кои својот легитимитет го засноваат врз исламот, па работата на властите е потешка зошто опозицијата тврди дека исламот е извор на идеологијата и легитимитетот.¹⁸

¹³ Seyyed Hossein Nasr: *Tradicionalni islam u modernom svjetu*, Rijaset Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 1994, str. 68-71; а пошироко во: Olivier Roy, Carol Volk, *The Failure of Political Islam*, 1998;

¹⁴ Поопширно види во: Saleem M.M. Qureshi, *Western Dominance and Political Islam: Challenge and Response. : An article from: Pacific Affairs*, 1995;

¹⁵ Ziad Abu-Amr, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim Brotherhood and Islamic Jihad (Indiana Series in Arab and Islamic Studies)*, 1994, str.112;

¹⁶ Joel Beinin, Joe Stork, *Political Islam: Essays from Middle East Report*, 1996, str.67-69;

¹⁷ Ahmad Mawsilili, Ahmad S. Moussalli, *Moderate and Radical Islamic Fundamentalism: The Quest for Modernity, Legitimacy, and the Islamic State*, 1999;

¹⁸ NAZIH AYUBI, *Political Islam; Religion and Politics in the Arab World*, 1993;

3. Претходници на модерниот исламски фундаментализам

За претходници на модерниот исламски фундаментализам се сметаат Цемалудин Афгани (1839-1897) и Мохамед Абдуху (1848-1905). Идејата за сèопшто муслиманско братство за кое се залагал Афгани, а ја финансирал Абдул Хамид е една од најважните поставки на исламот. Неа пластично ја изразил Есад Беј: „Заедницата на муслиманите не е верска општина, таа е всушност јадро на државата во која сите верници сочинуваат една држава која ги презема јавните права, семејството, крвната одмазда, водењето војна итн. Да се биде муслиман значи заедницата на верниците да му се претпостави на братството.....“¹⁹

Врз основа на идејата на Афгани Абдул, како и неговите основачи, како и благодарјќи на поволната ситуација, подоцна доаѓа до формирање на првите модерни фундаменталистички движења.²⁰

Меѓу позначајните во тоа време се индиското „Цемаиет Ислами“ (D•ema'at-i-Islami) основано од Мевдуди (Mevlana Abdul Ala Mewdudi) и „Муслимански браќа“ (арапски: *ikhwânu l-muslimîn*) формирана 1928 година, основана од учителот од египетскиот град Исмаилија, Хасан ал Бан (Hassan al-Banna). Овие организации претставуваат фундаменталистички движења во вистинска смисла на тој збор со мошне разгранета организациска структура.²¹

Движењето „Муслимански браќа“ (Муслиманско братство), многу бргу успеа да се прошири низ целиот Египет, а потоа и во другите муслимански земји. Според основачот ал-Бан: „Братството е *salafiya* (порака), патот на Суните, *sufi* (вистина), политичка организација, атлантска организација, научна и културна унија, економски предизвик и општествена идеја...“²²

¹⁹ Esad Bej na: www.bhdani.com/arhiva/132/t310a.htm#b1; исто така пошироко во: Robert M. Jenkins, *The Islamic connection. (religious fundamentalism and terrorism) : An article from: Security Management*, 1993;

²⁰ Phillip Margulies, *The Rise Of Islamic Fundamentalism (Turning Points in World History)*, 2005, str.56;

²¹ Во својот развој Братството поминало низ 5 развојни фази:

1) 1926-1939: Братството е млада организација која се залага за општествена и морална реформа на Египет, преку образование, информација и пропаганда;

2) 1939-1948: благодарјќи на политичкиот вакуум во Египет, Братството политички се активира во 1930 година. Во 1939 година се формира како политичка група, а во текот на 1940 година, а особено по Втората светска војна во 1945 година, многу членови од Братството биле вклучени во терористички акции надвор од Египет;

3) 1948-1954: во овој период членовите на „Муслимански браќа“ соработуваат со револуционерите во 50-тите години на минатиот век;

4) 1954-1984: вонзаконско опозициско дејствување;

5) 1984-: „Муслимански браќа“ е прифатена како религиозна група, но под силна контрола на египетските власти.

²² Ziad Abu-Amr...str.137-138;

атентат на претседателот Насер. Како резултат на тоа петмина активисти на Братството биле погубени, а 4000 активисти уапсени. Илјадници се раселиле во Сирија, Саудиска Арабија, Јордан и Либан. Во текот на 1964 година уследиле уште три обиди за атентат на Насер, а како контрареакција, егзекуција на врвните лидери на Братството. Со смртта на претседателот Насер, новиот египетски претседател Анвар ас-Садат (Anwar as-Sadat), му ветил на Братството дека Шеријатот, ќе биде имплементиран како право на Египет. На 6 октомври истата година од страна на четири активисти на Братството бил извршен атентат на претседателот Анвар ас-Садат. По повод атентатот атентаторот Халид Истамбули извикал: „Ја сум Халид Истамбули, го убив фараонот и не се плашам од смртта“.²⁷

За разлика од Муслимански браќа, помал дел од фундаменталистите не се задоволени со постигнатото, ниту со мирните методи на борба, па затоа формирале многубројни организации во исламскиот свет, со цел да се уриваат владите кои се таму на власт, и создавање на исламска држава. Овие организации се карактеризираат со голема конспиративност, што го прави мошне тешко утврдувањето на нивниот број. Врз основа на следењето на извештаите од односните подрачја, може да се констатира дека овие движења се раѓаат и исчезнуваат преку ноќ. Втора карактеристика на овој вид на организации е релативната младост на членството. Трета карактеристика е нивната лаичка формација, што е посебно значајно зашто иако се религиозно движење не се клерикални, бидејќи настанале надвор од клерот. Попрецизно, многу од овие организации клерот го сметаат за свој крвен непријател и го обвинуваат свештенството за ревизија на вистинскиот ислам. Следна карактеристика е големата милитантност, која се состои во стремежот постојаната политократија да се симне од власта со света војна. Токму овие форми на фундаментализмот се нарекуваат исламистички или радикалистички заради нивните радикални потези во однос на власта.²⁸

4. Ал Џихад и идеологијата на исламскиот фундаментализам

Меѓу најкарактеристичните исламски групи спаѓаат египетските, од кои попознати се Такфир вал Хиџра (Анатема и иселување), Ал Џихад и Група воена академија. Покрај нив, во Египет и во другиот исламски свет се појавуваат нови организации од исти тип и со мошне слични цели, зашто идеологијата им се заснова, како што беше споменато, врз слична или идентична интерпретација на Куранот и Суната.

²⁷ John Esposito: *Islamska prijetnja - mit ili stvarnost*, str. 120;

²⁸ Mohammad Qutb: *Dileme oko islama*, Muslimanski izdavački centar, Zagreb, 1993, str.156;

Некои познати автори, како што е Оливие Каре, шеф на истражувачката група „Ислам и политика“ на националната фондација на политички науки на Франција, вели дека „врз основа на дејноста и идеолошките цели на исламскиот радикализам може да се смета дека постои светска фундаменталистичка интернационала“.²⁹ Тој додава, дека „тоа не значи дека некаде се формирал и организиран центар на исламизмот, туку дека дејноста на организацијата е толку слична што се добива впечаток дека е координиран од еден центар“.³⁰

Од споменатите египетски групи, најмилитантна е групата Ал Џихад (Al Jihad, арапски: *ghihad*) за која идеолошкиот манифест го напишал инженерот Абдул Салим Фарах. Припадниците на оваа организација биле најуспешни во борбата со државата.³¹ Ал Џихад (сестран напор на Божјиот пат, или преносно: света војна) е еден од главните, но не и единствен тип на вооружен судир меѓу муслиманите,„

Акцијата од страна на застапниците на Џихад против муслиманите, секогаш претставувала акција/војна против поткопувачите на заедницата-ума (арапски: *umma*, верска заедница, нација), т.е. спречување на кршењето на принципите на Шеријатот (арапски: *shari'a*). Во отсуство на централна власт, тој факт му овозможува на секој муслимански владетел да се прогласи за калиф (арапски: халифа-наследник на Мухамед, поглавар на муслиманска држава) и да објави војна на своите противници.³² Со самото тоа станува јасно колкава може да биде злоупотребата на религијата во остварување на материјалните цели.

Мислата на носителите на исламскиот препород е проткаена со борбен дух во сите варијанти. За некои исламистички движења, Џихад претставува вооружена борба, додека за други тој е дејствување преку збор, но ниту една екстремистичка организација не ја претставува борбата кон „божјиот пат“ исклучиво како мирољубива активност. Силата претставува едно од средствата на исламската акција.

5. Куранот и концептот на Џихад во него (услови и начин на однесување во Џихад)

Куранот им налага на муслиманите, кога ќе прогласат Џихад, да не се борат против оние кои изјавуваат дека исламот е нивна религија (Kur'an, IV:92)

²⁹ Ibid;

³⁰ Ibid;

³¹ John L. Esposito „Political Islam: Revolution, Radicalism, or Reform, 1997;

³² Ibid;

и да не посегнуваат по животот и имотите на оние кои се муслимански сојузници (Kur'an, IV:90).³³

На муслиманите им е речено дека можат да бидат пријатели со муслиманите кои не се бореле против нив.³⁴

Во Куранот Џихад се дефинира како: „Систем на ситие акции и џошайки на муслиманите на индивидуален и колективен план со цел јакнење на исламската религија и ширење на заедницата на верници,“³⁵

Според Куранот муслиманите треба да прават разлика меѓу Џихад и напаѓачна војна.³⁶

Постојат четири услови за исламскиот Џихад: 1) вистинска нијјеџ (турски: одлука, намера, интенција, усмена изјава); 2) да биде под раководство на имамот (арапски: imam-предводник во молитва, свештеник, поглавар на шиитска држава) и под негово знаме; 3) претходно да се извршат подготовки; 4) родителот да даде дозвола за заминување во Џихад (кога е загрозна државата, честа на муслиманите и муслиманките, или е загрозен калифитот (арапски: Хилафа-држава со која управува калиф, калифско достоинство), или кога немуслиманите се горди, а муслиманите понижени, тогаш не е потребна дозвола на родителот. Оној кој тогаш ќе го напушти џихад е грешник).³⁷

Постојат шест начини на однесување во Џихад: 1) строго чување на воените тајни; 2) неубивање жени, деца, старци и свештеници; 3) чување на заштитата што ја дал некој муслиман; 4) непалење на непријателот; 5) немасакрирање на непријателот; 6) сериозност во воените редови, подготовка за Џихад, опремување со воена опрема, должност на секој млад човек со наполнети осумнаесет години да служи една и повеќе години во воената служба, за да научи воени вештини и да биде впишан во општиот воен список.³⁸

6. Современиот исламски тероризам: исламски терористички групи

Освен споменатите египетски движења кои претставуваат зачетоци на радикалниот исламски фундаментализам, постојат и слични организации во целиот свет кои го носат епитетот на современи исламски терористички групи.

³³ Во исламот постојат два главни правци: Шиити и Сунити. Заедничко за двата правци е дека Куранот и примерите на Мухамед им се основа на верата. Разликата меѓу овие два правци се огледа во двата различни начини на размислување. Муслиманите кои изјавуваат и ги земаат делата на Мухамед како обврска, се нарекуваат Сунити. Другите, како меродавен политички и духовен Спасител го сметаат Алија (Мухамедов зет) и се нарекуваат Шиити. Според Шеријатското право, меѓу муслиманите не е дозволена војна. По смртта на Божјиот син започнал судирот меѓу следбениците на исламската религија.

³⁴ Beni Sadr, Abulhasan: *Kur'an i ljudska prava*, El – Kalem, Sarajevo, 1990.

³⁵ Jevtić, Mirosljub, 1989, *Savremeni d'ihad kao rat*, NOVA KNJIGA, Beograd, str.38;

³⁶ Ibid;

³⁷ A. J. Abraham, *Islamic Fundamentalism and the Doctrine of Jihad*, 2002;

³⁸ Ibid;

Хамас (*Islamist Resistance Movement*, полно арапско име: *harakâtu l-mujawamati l-'islâmiyya*, зборот потекнува од арапскиот збор *zeal*) е формиран во 1987 година како огранок на палестинската група на Муслиманското братство (Muslim Brotherhood). Прв лидер на Хамас е Шеикот Ахмед Јасин (Shaykh Ahmad Yassin). На 22 март 2003 година Shaykh Ahmad Yassin е убиен од израелски војници, по команда на премиерот Ариел Шарон. По неговото убиство лидерското место го зазема Абдул Азиз ал-Рантиси (Abdul Aziz al-Rantissi), но многу бргу на 17 април истата година, повторно под команда на премиерот Шарон на него е извршен атентат. Заради безбедносни причини идентитетот на новиот лидер на Хамас се држи во тајност, но од израелски владини извори тој е Махмуд ал-Захар (Mahmoud al-Zahar).³⁹

Хамас никогаш не прифатил компромис со Израел. Во член 11 од нивната Повелба тие велат дека „ниедна партија (политичка) нема право да се откаже од палестинската територија“.⁴⁰ Во член 13, Џихад го сметаат за „единствено решение за борба против Израел“ истакнувајќи дека меѓународните конференции за Израел се само „губење време и еден вид детска игра“.⁴¹

Активностите на Хамас, специјално оние од Iz-el Din al-Kasam Brigades (Izzu d-Dîni l-Qasam), извршија многу напади, вклучувајќи голем број самоубиствени бомбашки напади-против израелски цивили и воени цели, осомничени палестински соработници и ривалите на Фатах. Членовите на оваа бригада бомбашки-самоубијци сметаат дека „смртта во името на Алах е најблажено чувство...“⁴²

Израелските психолози и социолози изработиле профил на „бомбаш самоубиец“. Самите напаѓачи најчесто, спротивно на очекувањата „не се доброволци туку тие се избираат од редот на преданите студенти во фундаменталистичките обоени исламски средини. Тие често се неженети, потекнуваат од сиромашни семејства и се на возраст од 18 до 27 години. Темелната позадина за спремноста на овој чин е верскиот фанатизам, проследен со желба за освета поради смртта на некоја блиска личност...“⁴³ Муса Аби Мерзули, вториот водач на Хамас вели: „Лицето кое врши самоубиство е лице кое бега од животот, а тоа е забрането со исламот. Со саможртвувањето, лицето не бега од животот-тоа создава иднина за своите деца. Нам ни недостига

³⁹ Yonah Alexander, *Palestinian Religious Terrorism: Hamas and Islamic Jihad*, 2002, str.33;

⁴⁰ Ibid;

⁴¹ Ibid, види исто пошироко во: Samuel M. Katz, *Jihad: Islamic Fundamentalist Terrorism (Terrorist Dossiers)*, 2003;

⁴² Yonah Alexander, *Palestinian Religious Terrorism: Hamas and Islamic Jihad*, 2002, str.201;

⁴³ Ibid;

оружјето што го поседува нашиот непријател, ние немаме авиони и проектили, немаме дури ни артилерија со која би се спротивставиле на злото. Најефикасен инструмент за нанесување на штета со најмала загуба е оваа техника која се заснова на *Шахадеји*. Со таква акција саможртвуваниот стекнува право да влезе во (*Gennet*) и да се ослободи од сите маки и страдања на овој свет.,⁴⁴

Хамас на 26 јануари 2006 победи на парламентарните избори, освојувајќи 42,9% од гласовите и 76 од вкупно 132 пратенички места.

Уште една исламска екстремистичка група: **Палестински исламски Цихад**, што потекнува од милитантните палестински фундаменталисти во појасот Газа во 1970 година е низа на лабаво поврзани групи, а не некоја силно кохезиона група. Палестинскиот исламски Цихад креира исламска палестинска држава и распад на Израел преку света војна Цихад. Поради силната поддршка на Израел, САД е идентификуван како опониран непријател. Најголемата група е базирана во Сирија. Добиваат финансиска помош од Иран и делумно од Сирија.⁴⁵

Хезболах - Госјодова ѓарѓија (Hizballah), е уште една исламска екстремистичка група, но го носи епитетот и на радикална терористичка група формирана во 1969 година. Главни цели на Хезболах се: „воспоставување на Шиитска исламска влада и прогонување на западните интереси во регионот“.⁴⁶ Финансиската помош ја добива од Иран, а логистичката од Сирија. Стационарирана е во долината Бека во Либан.

Една од најпрозиваните исламски екстремистички групи, кои во својата идеологија го имаат исламскиот фундаментализам и тероризмот како средство за светата војна Цихад против Евреите и крстоносците е **Ал Каеда (Al Qaida)** на озлогласениот Осама Бин Ладен. Главните цели на Ал Каеда се: „воспоставување на исламска држава низ светот, света војна (Цихад) против Евреите и крстоносците, отстранување на западните влијанија и западното присуство во регионот, како и отфрлање на Арапскиот режим“,⁴⁷ На 11 септември 2001 година, Ал Каеда ја презема одговорноста за терористичкиот напад на САД, кога целта на нападот беше Светскиот трговски центар (WTC). Тоа беше повод САД да преземат радикални вооружени антитерористички акции во Ирак, за спречување на исламскиот фундаментализам, т.е. на екстремниот исламски тероризам. Идејниот водач на Ал Каеда, Осама Бин

⁴⁴ Ibid, пошироко исто така во, Bruce Hofmann: *Unutar terorizma*;

⁴⁵ Ibid;

⁴⁶ Ahmad Mawsilili, Ahmad S. Moussalli, *Moderate and Radical Islamic Fundamentalism: The Quest for Modernity, Legitimacy, and the Islamic State*, 1999, str.132;

⁴⁷ Ibid;

Ладен сѐ уште не е достапен за САД и коалиционите партнери во антитерористичката борба.⁴⁸

САД како главни спонзори на исламскиот тероризмот ги наведуваат државите: Иран (ги поддржува Хамас, Палестинскиот исламски Цихад и ПФЛП/КГ на Ахмад Цибрил, Хезболах, Курдската работничка партија), Ирак (продолжува да планира и спонзорира меѓународен тероризам во 1999 година, ја уништува политичката опозиција, засолниште на терористи-Абу Нидал), Сирија (засолниште и поддршка на: ПФЛП-ГК, Палестински Цихад, ПФЛП на др. Цорџ Хабаш, Хамас, Хезболах; примарна транзитна точка за оперативците кои патуваат за Либан и набавка на оружје за Хезболах), Судан (продолжува како централно засолниште за: Хезболах, Ал-Цихад, Палестински исламски Цихад, Хамас, АНО, Ал-Каеда) и Либија (Lamin Fima Basit al-Megrahi).⁴⁹

Исламот начелно е универзалистичка и експанзионистичка религија, таа не може да се помира со ограничувањето на своето поле на дејствување на одреден број земји. Секое повикување на исламизација, било директно или индиректно, подразбира и промена на надворешно-политичките принципи на исламските држави. Во тој контекст, дејноста на исламските фундаменталисти станува прашање од посебен интерес за немуслиманските држави.

Значи, очигледно е дека исламскиот фундаментализам е мошне значајна појава што треба да се проучува, зошто силата му е значителна, а со самото тоа и последиците од неговото дејство можат да бидат големи.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Morgan Norval, *Triumph of Disorder: Islamic Fundamentalism, the New Face of War*, 2002;
2. Gilles Kepel, Anthony F. Roberts, *Jihad : The Trail of Political Islam*, 2003;
3. John L. Esposito, *Political Islam: Revolution, Radicalism, or Reform*, 1997;
4. Fawaz A. Gerges, *America and Political Islam : Clash of Cultures or Clash of Interests?*, 1999;
5. Yahya, Harun: *Islam Denounces Terrorism*, Istanbul, Turkey, 2002.
6. Bassam Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, 1998;
7. Azza Karam, *Transnational Political Islam: Religion, Ideology and Power (Critical Studies on Islam)*, 2003;
8. Jevtiæ Miroљjub: *Savremeni d•ihad kao rat*, NOVA KNJIGA, Beograd, 1989.
9. A RABASA, *Political Islam in Southeast Asia -- Moderates, Radicals, and Terrorists*, 2003;

⁴⁸ Fawaz A. Gerges, *America and Political Islam : Clash of Cultures or Clash of Interests?*, 1999; Paul Brewer and David Downing, *September 11 And Radical Islamic Terrorism: September Eleven And Radical Islamic Terrorism (Terrorism in Today's World)*, 2005;

⁴⁹Ibid;

10. Sulejmanpašić, Zija: *Islamski fundamentalizam – što je to?*, KAJ, Zagreb, 1993
11. Ziad Abu-Amr, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim Brotherhood and Islamic Jihad (Indiana Series in Arab and Islamic Studies)*, 1994;
12. David S., *Holy War: The Rise of Militant Christian, Jewish and Islamic Fundamentalism*, 2001;
13. Phillip Margulies, *The Rise Of Islamic Fundamentalism (Turning Points in World History)*, 2005;
14. Ahmad Mawsilili, Ahmad S. Moussalli, *Moderate and Radical Islamic Fundamentalism: The Quest for Modernity, Legitimacy, and the Islamic State*, 1999;
15. Samuel M. Katz, *Jihad: Islamic Fundamentalist Terrorism (Terrorist Dossiers)*, 2003;
16. Amir Taheri, *Holy terror: The inside story of Islamic terrorism*, 1987;
17. Yonah Alexander, *Palestinian Religious Terrorism: Hamas and Islamic Jihad*, 2002;
18. Robert M. Jenkins, *The Islamic connection. (religious fundamentalism and terrorism) : An article from: Security Management*, 1993;
19. Robert Spencer, *The Myth of Islamic Tolerance: How Islamic Law Treats Non-Muslims*, 2005;
20. Paul Brewer and David Downing, *September 11 And Radical Islamic Terrorism: September Eleven And Radical Islamic Terrorism (Terrorism in Today's World)*, 2005;
21. J. Abraham, *Islamic Fundamentalism and the Doctrine of Jihad*, 2002;
22. Olivier Roy, Carol Volk, *The Failure of Political Islam*, 1998;
23. Barry Rubin, *Islamic Fundamentalism in Egyptian Politics*, 2002;
24. www.islambih.org/knjige/fikh/skracenazbirka18.htm
25. www.dadalos.org/Kr/Menschenrechte/Grundkurs-MR2/Materialen/glossar.htm
26. www.lexicorient.com
27. S. H. Nasr, Jane Damen McAullife, R. A. Jullandri, J.J. G. Jansen, M. Fischer, John L. Esposito, Yvonne Haddad, A. T. Welch, *Kur'an u savremenom dobu, I i II dio, "Bosanski Kulturni Centar" i "El-Kalem"*, Sarajevo 1998;
28. www.fin.ba/cgi-bin/main.cgi
29. www.bhdani.com
30. <http://www.mm.co.ba/index.html>
31. Seyyed Hossein Nasr: *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, Rijaset islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 1994.
32. Paul Lunde: *Islam, Znanje*, Zagreb, 2002.
33. David Self: *Religije svijeta, Mozaik knjiga*, Zagreb, 1998.
34. Seyyed Hossein Nasr: *Srce islama*, El-Kalem, Sarajevo, 2002.
35. Mohammad Qutb: *Dileme oko islama*, Muslimanski izdavački centar, Zagreb, 1993.
36. Manuel Castells: *Moaeidentiteta*, Golden marketing, Zagreb, 2002.

МЕЃУНАРОДНАТА БЕЗБЕДНОСНА ДИМЕНЗИЈА НА ТРГОВИЈАТА СО ДРОГА

Тања МИЛОШЕВСКА

Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии

Апстракт: Сите ние сме свесни за безмилосното влијание на недоволената трговија со дрога. Нелегалната трговија и насилството кое е поврзано со трговијата, се заканува да ги преоптовари кривичните правни системи, да го разбие здравствениот систем дури и да ги поткопа демократските политички системи.

Во изминатите години сите сигнали индицираа на заканата преиспавена од трговијата со дрога.

Трговијата со дрога не загрозува само бројни животи, туку, преку поврзаноста со штероризмот и другите меѓународни активности како што се перењето пари, корупцијата, оружјето и илегалниот пренос на нуклеарни, биолошки и хемиски материјали ја загрозува безбедноста и стабилноста на меѓународната заедница.

Трговија со дрога преиспавува проблем кој мора да се решава само со координирани акции преземени на национално, регионално и на меѓународно ниво.

Клучни зборови: трговија со дрога, безбедност, закана, криминал.

THE INTERNATIONAL SECURITY DIMENSION OF NARCOTIC TRADE

Abstract: All of are aware of the grim impact of the illicit narcotic trade. Illegal drugs and the violence associated with their trafficking, threaten to overload criminal justice systems, overwhelm health care systems, and even undermine democratic political systems.

All the signals from the past years indicate an expansion of the threat posed by narcotics trafficking.

Trafficking in drugs not only affected numerous lives, but, through links to terrorism and other transnational criminal activities such as money laundering, corruption, arms and the illegal

movement of nuclear, biological and chemical materials, threatened the security and stability of the international community.

Drug trafficking is a problem that can be addressed only through coordinated actions undertaken at national, regional and international levels.

Key words: drug trafficking, security, threat, crime.

Вовед

Глобалните проблеми се појавуваат и ги надминуваат националните граници и ги совладуваат капацитетите на индивидуалните нации-држави а националните држави сè повеќе стануваат ранливи и предмет на надворешно продирање.¹ Државите се подготвени за справување со безбедносните закани кои се излеваат од другите земји, но се помалку способни за развој на политика и инструменти за ефикасна употреба на нетрадиционалните прашања, кои не зависат од државата. Значајни проблеми може да се јават поради конфликтот помеѓу државни и недржавни „без суверенитет“ актери, како што се меѓународните терористичко–криминалните организации.² Таму постои еден важен континуитет, како и забележителна разлика, помеѓу традиционалната политика на воената безбедност и политиката на економската и социјалната меѓузависност.

Меѓународните конфликти не исчезнуваат кога надвладува меѓузависноста, туку напротив, конфликтите добиваат нова форма и се зголемуваат. Зголемената меѓузависност помеѓу нациите, особено леснотијата за меѓународните патувања и комуникации, дерегулацијата и приватизацијата на националните економии, создавање на *глобална* материјална култура преку масмедиумите кое води кон пораст на потрошувачката во цел свет за полусузни производи, заедно со глобализацијата на меѓународните финансии, го олесни развивањето на она што е вистински единствен глобален пазар (или пак барем најблаго кажано серија на меѓусебно поврзани регионални пазари), и за дозволени и за недозволени добра. Истакнатиот пораст во глобалната трговија (која е десетоструко зголемена во изминатите 20 години), направи да биде речиси неможна контролата на извозот и увозот, и така ги направи националните граници повеќе порозни со што недозволените добра, движењата и трансакциите станаа лесни за сокривање.³

Во САД секоја година нелегално се увезуваат околу 300–400 тони кокаин и исто толку марихуана. Овие количини зафаќаат мал дел од легалните купопродажни трансакции и заради тоа многу тешко се откриваат. 25–40% од кокаинот се видливи, хероинот многу полесно може да биде скриен а стапката на препознавање при пренесувањето кај хероинот достигнува до 10%. И покрај константното развивање

¹ Mansbach, W. R, Ferguson, Y.H, Lempert, D.E., “The Web of World Politics”, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1976, p.p 43.

² Williams, P., “Transnational Criminal Organizations and International Security”, Survival, 36, no.1 Spring 1994, p.p 110.

³ Jamieson, A., “Global Drug Trafficking”, Conflict Studies, 234, september 1990.

еден поширок тренд и генерализација од таа маса за поспецифични студии, во обид да се изгради макро модел за значењето на наркотиците за безбедносните студии.

Производството и трговијата со наркотици и импликациите по меѓународната безбедност

Во раните 70-ти години се појавија притисоци за поширока дефиниција на националната безбедност во академскиот свет.¹⁰ Оваа нова перспектива упати на покревање прашања, како што се нов опис на нетрадиционални безбедносни прашања и термини „глобално“ и „транснационално“ кои се позиционираа како закана за многу земји или за меѓународниот систем како целина, отколку за индивидуални држави или група држави, и кои повеќето беа лоцирани на *пограничната линија* помеѓу домашната и меѓународната политика, како што е енергијата и други необновливи ресурси, пораст на популацијата, миграција, храна, наркотици и животната средина. Ова не се само нови предизвици во пораст, кои произлегуваат од технолошкиот и научниот развој, за да се насочиме кон нив со нови размислувања и конструкции во постојните воено-стратегиски, државно-центрирани меѓународни безбедносни парадигми. Тие бараат поширока дефиниција за безбедност, и може да им се обратиме само преку мултилатерални, не-традиционални средства. Оваа нова парадигма беше само парцијално прифатена во академската заедница, и главно игнорирана во политичкиот естаблишмент (освен за признавање на економските термини и некои термини за ресурсите како компоненти на националната безбедност).¹¹

Естаблишментот на националната безбедност, особено на САД и заедницата за безбедносни студии се обидоа да формулираат нови стратегиски доктрини кои ја рефлектираат новата стратегиска реалност. Од неодамна вниманието се фокусира на серија од национални безбедносни закани, кои egzистираат многу години, но кои се сметаа за *второстепенни* по статусот, благодарение на притисокот и потребата да се обраќаме на она кое го перцепираме како на *централна* закана во меѓународната безбедност. Овој секундарен безбедносен интерес беше или поради подложеност на сфаќањето за Студената војна, или пак поради игнорирањето кое се појави благодарение на дифузниот долгогодишен карактер (спротивно на акутниот), или, пак, како практична неможност за посветување на термини кои беа мултилатерални и транснационални во поширокиот биполарен свет. Како и да е, тие сега стануваат главен фокус на Западната национална безбедносна доктрина.

¹⁰ Taylor, M. D., "The Legitimate Claims of National Security", Foreign Affairs, april 1974, p.p 577.

¹¹ Два забележителни исклучоци се US State Department i Central Intelligence Agency.

Многу од овие нови меѓународни безбедносни термини се повеќе *ѝтранснационални*, отколку *инѝтердржавни* по својата природа.

Уште повеќе, дефиницијата на националната безбедност во индустријализираните земји се прошири од тесно воена-стратегиска област и ги вклучи заштитата на виталните економски и политички интереси, чија загуба би ги загрозила фундаменталните вредности и виталноста на државата. Со задоцнување од неколку години, владиниот естаблишмент сега почна со применување на стратегиски светски поглед базиран на клучни аспекти од *меѓузависна* теорија, која ги познава значењата на транснационалните прашања, како економскиот, социјалниот и еколошкиот феномен, миграцијата, тероризмот и етничките конфликти. Владите (барем оние од Запад), веќе ја прифатија во поголем степен, дефиницијата за национална безбедност за операциски цели.¹²

Наркотиците можеби не изгледаат на прв поглед како значаен и субстиционален предмет на истражување за студентите на безбедносните студии. Дрогите се гледаат како теми за криминолозите, социолозите, социјалните работници, културо–антропологистите, на полето на политичките науки за аналитичарите на јавната политика. Користење на дрогите и нивна трговија се гледа првенствено како тема/предмет за законодавните сили, за социјална девијација, јавно здравство, но не за националната и меѓународната безбедност.

Во врска со дрогата постојат два инкриминирани видови:

1. производство и трговија (недозволени) и
2. криминалните аспекти на земањето дрога.¹³

Сепак наркотиците, или поточно контролата на наркотиците и нивната *набавка* е предмет/тема за дипломатијата и меѓународното право најмалку од времето на Опиумската војна помеѓу Велика Британија и Кина, која се водеше од 1839 до 1858. Во изминатата деценија како стратегиска доктрина се преформулираше, барем на Запад, и тоа особено по завршување на Студената војна, темата се здоби со проминентно значење. Постои зголемен интерес и грижа во развиените земји, посебно во САД и некои земји во развој за импликациите од одгледување наркотици, производство, трговија и користење наркотици за нивниот национален безбедносен интерес.

¹² Ова е особено очигледно во САД чие државно министерство создаде нов потсекретаријат за Глобални прашања со одговорност за околината, наркотиците и меѓународниот криминал.

¹³ Кривокапиќ, В., „Криминалистика–општи део“, Научна књига, Београд, 1990, стр.34

Овој труд има намера да потврди дека наркотиците, всушност, се позиционираат како закана за националната, регионалната и меѓународната безбедност. Ако безбедноста е дефинирана не само како справување со надворешни воени закани, туку и како справување со предизвици кои попречуваат ефикасно функционирање на општеството, тогаш трговијата со дрога е многу поголемо загрозување од другите работи кои традиционално се гледани како опасни закани по безбедноста. Таа внесува ризик по безбедноста и тоа на три нивоа: индивидуално, за државата и во меѓународниот систем на држави. Оваа закана е најјака за ресурсите/изворите-произведувачи држави,¹⁴ и за земји низ кои наркотиците поминуваат, одејќи го патот од производителот до корисникот т.е. *транзитни земји*¹⁵, потоа за земјите потрошувачи, но заканата постои до некое ниво за сите три типа на земји.¹⁶ Заканата е повеќе лажна одошто директна; вообичаено тоа не е закана за воените сили во земјата, туку за прерогативите/повластиците кои се интегрален дел на државотворноста.¹⁷

Речиси околу 200 милиони луѓе, или 5% од светската популација на возраст од 15-64 години, имаат употребено дрога најмалку еднаш во последните 12 месеци. Според процените, тоа се 15 милиони повеќе отколку минатите години.¹⁸

Статистичките анализи наведуваат на мисла дека целокупната потрошувачка на дрога континуирано продолжува да се распространува на глобално ниво.

Додека земјите-ресурси се стремат да ги прикажат наркотиците првенствено како проблем на земјите-корисници, трговијата со дрога има сериозни национално безбедносни импликации исто така и за нив, (некои од нив како Колумбија, Мексико, Малезија и Западните индиски земји експлицитно го препознаа овој факт и го вклучија во нивните национални безбедносни доктрини).¹⁹

¹⁴ Терминот земји-ресурси се однесува на секоја земја која одгледува и произведува наркотици.

¹⁵ Покрај главните земји-ресурси, следните држави кои во мали количини сами произведуваат наркотици се: Аргентина, Бахами, Бразил, Бугарија, Кина, Р.Чешка, Доминиканската Република, Еквадор, Египет, Етиопија, Франција, Грузија, Гана, Хаити, Хонг Конг, Унгарија, Кенија, Малезија, Холандските Антили, Нигерија, Панама, Парагвај, Романија, Сингапур, Словачка Република, Шпанија, Св.Винсент и Гренадини, Сирија, Тајван, Тајланд, Тринидад и Тобаго, Турција, Туркменистан, Узбекистан, Венецуела и Виетнам.

¹⁶ Tullis го преферира терминот нетопроизводител од нетоконзумент бидејќи, речиси, сите земји и произведуваат и конзумираат дрога: разликата е важна само во односот дали повеќе произведуваат или конзумираат или обратно. Tullis, L., "Handbook of Research of the Ellicit Drug Traffic", New York, Greenwood, 1991, p.p 15.

¹⁷ Williams, P., "Transnational Criminal Organizations and International Security", Survival, 36, no.1 spring 1994, p.p 110.

¹⁸ United Nations, Office on Drugs and Crime, World Drug Report, 2005, p.p 23.

¹⁹ Tullis, L., "Handbook of Research of the Illicit Drug Traffic", New York, Greenwood, 1991, p.p 15.

Наркотиците и политичката безбедност на земјите-ресурси

Производството и трговијата со наркотици стана битен *политички* проблем за земјите-ресурси и нивните влади, а проблем на понизок степен за владите на транзитните земји. Овие земји имаат политички, економски и социјални системи кои во поголем дел се кривки или се со оспорена легитимност. Примарна закана за овие држави е интерната закана, а не екстерната од што произлегува и фактот дека и кога би се здобиле со меѓународен легимитет, нив повторно ќе им недостасува интересен легитимитет.²⁰

Политичкиот предизвик наметнат од наркотиците би можел да се спои со други политички притисоци и да стане сериозна интерна безбедносна закана по здравјето, интегритетот па дури и натамошното постоење на овие држави. Онаму каде политичките институции се релативно јаки, трговците со наркотици се појавуваат како проблематични со разурнувачко влијание врз националниот живот. Криминалните фирми, односно здруженија растат, се множат во држави со слаби институции и дубиозен легитимитет, додека, политичкиот хаос овозможува поволно опкружување за криминални дејства. Поради оваа причина, трговците со дрога имаат повластен интерес во продолжување на одржување на слаби влади во земјите производители и транзитните земји.

Една од главните закани наметната од наркотиците за земјите-ресурси е развојот на автономната моќ и авторитет/власт на произведувачот/трговецот, која што произлегува од неполитичката финансиска и паравоена сила, паралелно на и независна од таа држава. Ова се појави благодарение на интересите на два типа на *дрога-баронии* со желба да си ја заштитат нивната индустрија, нивното живеење и нивната лична слобода и намера да ги искористат нивните удари за самовеличање или за промовирање на лична политичка агенда. Во одредени држави, како Перу, Боливија и Мексико, ние дури може и да зборуваме за две ривалски паралелни држави: едната формална, раководена од централната влада, и друга, неформална, која е нејзина сенка, но не е помалку реална и која ја раководат нарко-трговци. По случајност, моќта на дилерите ја засенува моќта на централната власт, и дилерските организации, повеќе од самата влада се тие кои ја репрезентираат ултимативната моќ во државата или барем најмалку поголем дел од државата.

²⁰ Thomas, C., "New Directions in Thinking About Security in the Third World", Booth, ed. New Thinking, p.p 266.

Оваа констатација произлегува и од фактот дека во определени специфични ситуации кога производството, преработувачката, транспортот и трговијата со дрогата ќе достигнат организиран и масовен облик во рамките на една општествена заедница, кога ќе достигнат висок степен и драматични размери на застапеност, постои голема веројатност за битно нарушување на националната безбедност, односно постои можност за битно загрозување на даденото општество.

Проблемите предизвикани од ова најголемо зло на современиот свет, според една студија на Обединетите нации, достигнаа таков степен со кој крајно е загрозувана безбедноста на некои држави.

Голям број држави во светот потклекнуваат пред насилството на „наркомафијата“, првенствено во латинскоамериканските држави, посебно кога нивните структури се вградуваат во сите сфери на општествениот систем и остваруваат значајно влијание врз виталните општествени текови.²¹

Еден начин како таа моќ се мултиплицира е преку силно видливите дејства на филантропија и цивилна одговорност, кои го промовираат имиџот на наркотрговците како едни праведни граѓани кои создаваат резервоар на добра волја и наклоност кон нив од страна на народот. Во Јамајка, Хондурас, Боливија и Камбоџа, наркотрговците спонзорираа низа проекти во јавноста, како што се клиници, училишта, водоводни проекти, развој на домаќинствата, реставрации на цркви и спортски стадиони.²²

Производителите и наркотрговците, исто така, формираа здружени групи за политички притисок. Во Боливија, селските производители на кока имаат организирано осум регионални федерации, опфаќајќи синдикати со неколку стотици членови–селани, чија примарна причина е опозиционирање на владината контрола на кока производството. Овие групи имаат силна поддршка и врски со политички моќната национална маса-членовите селани и работничките синдикати.²³ Тие постојано ги попречуваа владините анти-дрога контроли и законодавните сили преку агресивни тактики како масовни демонстрации, патни блокади, маршеви, блокада на згради и насилни судири со владиниот персонал.²⁴ Во Колумбија, како наркособовите стануваат рурални газди, така тие се зачленуваат во легитимните здруженија на фармери и сточари, кое вроди со значаен интерес и влијание врз колумбискиот политички

²¹Види пошироко во Котовчевски, М., „Национална безбедност на Република Македонија“ (втор дел), Македонска Цивилизација, Скопје, 2000, стр.218.

²² Lee, R., „Why the US Cannot Stop South American Cocaine“, Orbis, 32, no.4, fall 1988, p.p 503.

²³ Lee, R., „The Drug Trade and Developing Countries“, ODC Policy Focus, no 4, 1987, p.p 8.

²⁴ Craig, R., „Illicit Drug Traffic: Implications for South American Source Countries“, Journal of International Studies and World Affairs, 29, no.2, summer 1987, p.p 8.

сериозно да го оцрни имиџот на земјата–ресурс во меѓународната сцена.³⁰ Ова може да и наштети на земјата ресурс за добивање на странска помош, како и таа да биде изложена на попречувања (царински давачки, санкции) од страна на земји конзументи кои може во овие мерки да видат начин за израмнување со трговските и финансиски санкции за да ги примораат земјите–ресурси да следат и водат една поефикасна политика за контрола на наркотиците.

Главен безбедносен проблем за владите на земјите ресурси е порастот на софистицираното оружје, опрема за комуникација и друга помошна опрема во рацете на нарко–организациите. Голем дел од персоналот на картелите исто така се користат за современа обука, обично под раководство на платеници од Запад. Апсолутната финансиска супериорност на наркотрговците над владите се преведува како вистинска воена и материјална надмоќ.

Наркотиците и бунтовничките движења

Трговијата со дрога претставува мошне профитабилен бизнис, со кој се заработуваат големи суми пари, пари кои понатаму можат да се употребуваат за финансирање на многу валкани криминални активности, но и за финансирање на некои терористички или илегални сепаратистички организации (за снабдување со оружје, муниција, воена опрема и сл.³¹

Производството на дрога континуирано продолжува да ја зголемува светската побарувачка за кокаинот и хероинот, а трговците развиваат нови правци за пренос и методи, трговските мрежи се сè повеќе софистицирани во нивните операции. Покрај некои значајни удари нанесени со контранаркотични операции, меѓународната трговија со дрога сè уште остана опасна закана. Моќните трговци со дрога во Колумбија, Перу, Боливија и Мексико ги манипулираат политичките и правните системи во овие земји.³²

Бунтовнички групи и терористички организации се снабдеа со фондови и други приходи, главно за оружје и воена технологија преку илегални активности поврзани со дрога. Наркотрговците, бунтовничките и терористички организации дејствуваат примарно во оддалечени подрачја каде што владината контрола е слаба. Колку е пооддалечена локацијата толку е подобар теренот

³⁰ На пример, изгледа дека една од главните причини што Мексико активно водеше една независна политика во однос на искоренување на дрогата во 70-тите години беше владината грижа дека репутацијата на водечки производител на дрога ќе пречи во нивните обиди да ја оствари улогата на лидер во Карибскиот басен и третиот свет. Види Lupsha, A.P., "The Role of Drugs and Drug Trafficking in Invisable Wars", in D.J. Mabry, ed., *The Latin American Narcotics Trade and U.S. National Security*, New York: Greenwood 1989, p.p 10.

³¹ Види пошироко во Котовчевски, М., „Национална безбедност на Република Македонија“ (втор дел), Македонска Цивилизација, Скопје, 2000, стр.220.

³² http://www.odci.gov/cia/public_affairs/speeches/dci_testimony_020_597.html.

тие да се охрабрат и да соработуваат, отколку помеѓу нив да постои конфронтација.³³

За криминалните организации во Колумбија и во другите држави во тој регион е карактеристично е што тие се исклучително насилни и сурови, и се поврзани со одредени герилски групи и терористички организации, со кои често ги делат истите цели и тактика на реализација. Поради постојаните судири на конкурентните криминални организации, герилата е онаа која ефективно контролира околу 40% од државната територија. Колумбија стана земја во која владее екстремно насилство и корупција.³⁴

Под овие околности, изгледа веројатно дека синдикатите за дрога и терористичките организации ќе најдат заедничка причина. Од дваесет и четири терористички организации кои се идентификувани од страна на Владата на САД, дванаесет од нив имаат врски со меѓународната трговија на дрога.³⁵

Со снабдувањето на терористите со оружје се зголемува безбедносната закана кон владите, и владите мора да се охрабрат за контра–бунтовничка реакција, која обично е придружувана од контра–нарко–активности.³⁶

За нелегалните бизниси со дрога најкарактеристично е сценариото според кое земјата пасивно дозволува трговија во нејзините граници од едноставна причина што локалната власт е премногу слаба и корумпирана и затоа не е во можност да преземе акција за сето тоа да се спречи. За поединците кои стојат зад производството на дрога многу е важно изворната земја да е слаба, притоа тие не бараат директна поддршка за своите активности туку неспособност за нивно спречување, што не значи поддршка за култивација на дрогата. Корупцијата може да биде потребна но не и неопходна. Многу земји, денес нудат системски стабилизирана корупција, а индустријата со дрога станува меѓународно мобилизирана.

Производството и трговијата на наркотици не е прифатена само од транснационалните криминални организации или од бунтовничките движења. Наркотиците беа употребени од владите на одредени држави во одредени периоди за зајакнување на нивната надворешна политика и национално–безбедносни агенди. Такви државни спонзори на меѓународната трговија со наркотици не е модерен феномен. Колонијалната влада на Индија под Велика

³³ Steinitz, M., "Insurgents, Terrorists and the Drug Trade," *The Washington Quarterly*, 8 no.4, Fall 1985, p.p 149.

³⁴ Шкулић, М., „Организовани криминалитет“, Досије, Београд, 2003, стр. 86.

³⁵ Robertson, Lord George (NATO Secretary General), "A New Security Network for the 21 st Century", Speech at the Economist Conference, Athens, April 17, 2002.

³⁶ Wardlaw, G., "Linkages Between the illegal Drug Traffic and Terrorism", *Conflict Quarterly*, 8, no. 3, fall 1992, p.p 13.

Британија во XIX век, француската колонијална влада во Индокина во истиот период и јапонската во Манџурија во 1930-те, ја поддржувале трговијата со дрога, како средство за подмирување на трошоците на колонијалните потфати.³⁷

Модерното државно спонзорство на трговија со дрога може да има неколку цели. Тие вклучуваат корупција, субверзија или дестабилизирање на општеството преку пресметани политички војувања, финансирање на терористите и разузнавачките служби.

Во 1980-те, конзервативните интелектуалци изјавија дека го имаат документирано распространетото вклучување на СССР, источните европски сателити, Куба, Нигерија, Сирија, Северна Кореја и Виетнам во државно спонзорство на трговијата со дрога. Еден од нив, Јохан Александар, изјави дека трговијата со дрога е важен елемент во водењето на конфликтите со низок интезитет.³⁸

Бугарската влада од комунизмот служеше како главен спроводник преку официјални трговски компании, KINTEX за хероин и хашиш движејќи се од Југозападна Азија кон Европа и САД, во некои случаи, всушност, прочистувајќи и морфиум во сопствени лаборатории.³⁹ Од друга страна, 25% од хероинот во САД, беше проценето од DEA⁴⁰, дека е транспортиран од Бугарија.⁴¹ Целите на бугарската продажба на дрога, не беа, очигледно за „политичка војна“ против Западот, туку повеќе да се искористат процедурите за овозможување помош на меѓународните терористички организации, за употреба на врски со криминалците и за разузнавачки активности.⁴²

Поранешната Сандинистичка влада на Никарагва беше исто така, вклучена во трговијата со дрога. Постои значаен доказ дека Томас Борг, поранешен министер за внатрешни работи и шеф на никарагванското разузнавање и неговите помошници соработуваа со Колумбија, за Меделинскиот картел во транспортот на кокаиот до САД.⁴³ Нејасно е до кој степен овие активности ја рефлектираат државната политика, наспроти личната корупција.

³⁷ John M., Romano A., "Multinational Crime, Terrorism, Espionage, Drugs and Arms Trafficking, SAGE Studies in Crime, Law and Justice, 1992, p.p 52.

³⁸ Alexander, Y., "Narco-terrorism: Some Strategic Considerations, statement before Joint Hearing of the Senate Judiciary Foreign Relations Committees, 14 May, 1985, p.p 12.

³⁹ US Senate, National and International Threat of Narcotics Trafficking, Caucus on International Narcotics Control, 8 June 1987, p.p 35.

⁴⁰ DEA - U.S. Drug Enforcement Administration.

⁴¹ Pilon, G. J., "The Bulgarian Connection", Terrorism, 9, no. 4, 1987, p.p 365.

⁴² Lupsha, A.P., "The Role of Drugs and Drug Trafficking in Invisable Wars", in D.J. Mabry, ed., The Latin American Narcotics Trade and U.S. National Security, New York:Greenwood 1989, p.p 17.

⁴³ Tambs, A. L., "International Cooperation in Illicit Narcotics and Illegal Immigration: A Grand Illusion?", Comparative Strategy, 8, 1989, p.p 15.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Alexander, Y., "Narco-terrorism: Some Strategic Considerations, statement before Joint Hearing of the Senate Judiciary Foreign Relations Committees, 14 May, 1985.
2. Bagley, B. M., "Columbia and the War on Drugs," *Foreign Affairs*, 67, no.1, fall 1988.
3. Bureau for International Narcotics and Law, U.S. Department of State, *International Narcotics Control Strategy Report*, 1998.
4. Byman, L. D., Hoffman, B., "Trends in Outside Support for Insurgent Movements", Santa Monica, CA: RAND, 2001.
5. "Columbia Chooses Desperate Remedies for Desperate Diseases", *Jane's Intelligence Review Pointer*, 2 no.1, January 1995.
6. Craig, R., "Illicit Drug Traffic: Implications for South American Source Countries", *Journal of International Studies and World Affairs*, 29, no.2, summer 1987.
7. http://www.odci.gov/cia/public_affairs/speeches/dci_testimony_020597.html.
8. Jamieson, A., "Global Drug Trafficking", *Conflict Studies*, 234, September 1990.
9. John M., Romano A., "Multinational Crime, Terrorism, Espionage, Drugs and Arms Trafficking, SAGE Studies in Crime, Law and Justice, 1992.
10. Котовчевски, М., „Национална безбедност на Република Македонија” (втор дел), Македонска Цивилизација, Скопје, 2000.
11. Кривокапић, В., „Криминалистика–општи део“, Научна књига, Београд, 1990.
12. Lee, R., "The Drug Trade and Developing Countries", *ODC Policy Focus*, no 4, 1987.
13. Lee, R., "Why the US Cannot Stop South American Cocaine", *Orbis*, 32, no.4, fall 1988.
14. Lupsha, A.P., "The Role of Drugs and Drug Trafficking in Invisible Wars", in D.J. Mabry, ed., *The Latin American Narcotics Trade and U.S. National Security*, New York: Greenwood 1989.
15. Mansbach, W. R, Ferguson, Y.H, Lempert, D.E., "The Web of World Politics", Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1976.
16. Pilon, G. J., "The Bulgarian Connection", *Terrorism*, 9, no. 4, 1987.
17. Reuter. P., "The Limits of Drug Control", *Foreign Service Journal*, Vol.79, No.1, January 2002.
18. Robertson, Lord George (NATO Secretary General), "A New Security Network for the 21 st Century", Speech at the Economist Conference, Athens, April 17, 2002.
19. Steinitz, M., "Insurgents, Terrorists and the Drug Trade", *The Washington Quarterly*, 8 no.4, fall 1985.
20. Tambs, A. L., "International Cooperation in Illicit Narcotics and Illegal Immigration: A Grand Illusion? Comparative Strategy, 8, 1989.
21. Taylor, M. D., "The Legitimate Claims of National Security", *Foreign Affairs*, April 1974.
22. Thomas, C., "New Directions in Thinking About Security in the Third World", Booth, Ed. *New Thinking*.
23. Tullis, L., "Handbook of Research of the Illicit Drug Traffic", New York, Greenwood, 1991.
24. United Nations, Office on Drugs and Crime, *World Drug Report 2000*.
25. United Nations, Office on Drugs and Crime, *World Drug Report, 2005*.
26. US Senate, *National and International Threat of Narcotics Trafficking, Caucus on International Narcotics Control*, 8 June 1987.
27. Wardlaw, G., "Linkages Between the illegal Drug Traffic and Terrorism", *Conflict Quarterly*, 8, no. 3, fall 1992.
28. Williams, P., "Transnational Criminal Organizations and International Security", *Survival*, 36, no.1 spring 1994.

ОСНОВИ НА СИСТЕМОТ НА НАЦИОНАЛНАТА ОДБРАНА (Проф. д-р Трајан Гоцевски)

Оливер БАКРЕСКИ

Филозофски факултет, Институт за одбранбени
и мировни студии - Скопје

Научниот придонес на проф. д-р Трајан Гоцевски е импозантен во сферата на одбраната, која во континуитет ја збогатува, продлабочува и непрекинато ја усовршува, следејќи ги новите тенденции и барања што се поставуваат пред овој мошне динамичен сегмент. Неговата севкупна ангажираност во оваа сфера, како и неговото богато искуство секогаш му овозможуваат да прави значен спој помеѓу теоријата и практика што резултира со непрекинато усовршување и збогатување на системот на национална одбрана.

Во тој контекст, книгата „Основи на системот на националната одбрана“ претставува огледало на повеќедеценискиот творечки ангажман на проф. д-р Трајан Гоцевски, производ на неговата научна љубопитност, доследност, стрпливост и истрајност – особини што ги красат вредните истражувачи и научници со високи квалитети.

Овој труд е публикуван во месец март 2006 година и е структуриран во девет глави и 24 поглавја на 460 страници. Трудот е пишуван на разбирлив јазик, а стилот е прецизен и во функција на точната интерпретација на поимите, но нуди и сигурност во аргументацијата на понудените решенија. Исто така, овој труд има непроценливо значење за конституирање на практиката на системот на одбрана на Република Македонија и претставува анализа на еден широк спектар на теоретски размислувања на авторот кои се предмет на неговата непрекината научна и творечка активност во сферата на одбраната.

Авторот со овој труд ја збогатува македонската воено-одбранбена научна мисла, ставајќи ги во функција нашите богати традиции и вековни историски искуства, нашите севкупни геостратегиски и геополитички специфики,

современите светски искуства, спецификите на нашето непосредно и регионално безбедносно опкружување, заканите и ризиците по националната безбедност и логично, трудот го крунисува со релевантни одговори на сите актуелни безбедносни предизвици.

Со други зборови, овој труд има за цел на еден прифатлив начин да ги разработи основите врз кои е поставен, врз кои функционира и врз кои се развива системот за национална одбрана. Тој е наменет за поширок круг граѓани кои директно работат на проблемите на системот, за оние кои се едуцираат за потребите на одбраната, како и за оние кои индиректно се заинтересирани за овој значаен сегмент на нашата држава.

Конституирањето на Република Македонија како самостојна и суверена држава не можеше да се замисли без нејзиното одбранбено осамостојување, но секако дека не можеше да се замисли и без структурирање на сопствен, современ и конзистентен одбранбено-заштитен систем кој ќе ѝ гарантира сувереност и територијална целост. Токму овие основни карактеристики се доследно и изворно презентирани во овој извонреден труд.

Понатаму, во трудот доследно се презентирани и дадени основните претпоставки кои овозможуваат да се определи теоретското фундаирање на системот на одбрана во согласност со карактерот на уставното уредување на Република Македонија, за подоцна да се согледаат светските искуства и тенденции во оваа сфера. Воедно се презентирани и најновите теоретски сознанија во областа на одбраната и безбедноста. Со тоа, во книгата, преку една прегледна историска ретроспектива се издиференцирани главните етапи низ кои се развивал одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија. Заклучната констатација е дека најновиот степен на развој на македонската држава е детерминиран од два фактори. Првиот се однесува на тенденцијата на коренито втемелување на државниот суверенитет и фундаирање на сопствен одбранбено-заштитен систем, а вториот значаен фактор се состои во евидентната трансформација на одбранбениот систем врз основа на создадените претпоставки за редифинирање и покоренита трансформација на системот на одбраната.

Книгата „Основи на системот на националната одбрана“ е четврто издание кое ги имплементира основните решенија кои се содржани во основните акти кои претрпеа измени, а според кои се структурира и развива нашиот одбранбено-заштитен систем. Значи, во ова издание, во текстот се направени нужни дополнувања кои се во согласност со новите решенија кои ја третираат оваа проблематика, дадени со измените на Уставот на Република Македонија, Законот за одбрана, Законот за локална самоуправа, Годишната национална програма за членство во НАТО, Националната концепција за

безбедност и одбрана, Стратегискиот одбранбен преглед, Белата книга на одбраната итн.

Предност на оваа книга е тоа што авторот допира директно до суштината на предметот кој се фокусира пред сè на националната безбедност на Република Македонија во рамките на меѓународниот безбедносен систем, но не помалку е значајна разработката на улогата на колективните системи за безбедност и посебно нивната улога во изменетата безбедносна средина и нивните напори во насока на градење на светскиот мир преку заеднички ангажмани во насока на постигнување на заедничката цел. Во оваа разработка, тежински е делот кој се однесува на НАТО и неговото значење во новата безбедносна средина што ја наметнува потребата од негово редифинирање за да може да се справи со новите предизвици, но и прашањето како ќе се реализира понатамошната негова трансформација, во услови кога го нема приматот на единствена организација која може да стави на располагање воени капацитети.

Проф. д-р Трајан Гоцевски е еден од најистакнатите научни работници во Република Македонија. Во оваа негова студија може да се забележи неговата голема креативност која се изразува со внесување на лични погледи и ставови по системските прашања од областа на националната безбедност и одбрана со што на директен начин придонесува содржините кои се поместени во самата книга, да допрат не само до македонската јавност, туку и пошироко до меѓународната јавност.

Останува да заклучиме дека книгата „Основи на системот на националната одбрана“ е оригинално научно дело, квалитетно во анализата, првокласно во презентацијата, оправдано во оценките. Како такво, секако дека заслужува достоинство место во богатата светска литература која третира прашања од областа на одбраната и безбедноста.

„**СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**“, теоретско списание
Министерство за одбрана, „Орце Николов“ б.б., Скопје

УПАТСТВО ЗА АВТОРИТЕ

„**СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**“ (во понатамошниот текст Списание) е теоретско списание кое по правило излегува двапати годишно. Во Списанието се објавуваат:

- оригинални стручни трудови: научно стручни трудови, прикази на книги, куси соопштенија и др.

- континуирано или повремено во Списанието се објавува и библиографија, календари на научни манифестации во земјата и странство, позначајни датуми, рекламирање на фирми и претпријатија и др.

Оригиналните стручни трудови ги содржат резултатите на сопствените дотогаш необјавени научни истражувања кои претставуваат заокружена целина. Прифаќањето на оригинална научна статија во Списанието ги обврзува авторите да не ги објавуваат и во други списанија.

Научно-стручните трудови известуваат за корисни сознанија кои што помагаат во ширењето на знаењата и прилагодувањето на изворните истражувања кон потребите на науката и практиката.

Прикази на книги претставуваат концизни прикази на книги и сознанија до кои што дошле авторите во определена научна област, за која компетентноста на авторите во приказите е потврдена преку публикувањето - објавувањето на книгите.

Кусите соопштенија содржат резултати на помали, но завршени научни истражувања.

Доминантни рубрики на Списанието се:

1. Општо теоретски, доктринарно-стратегиски и други теми од областа на одбраната;
2. Геополитички, геостратегиски, военополитички и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната;
3. Евроатлантски интеграции;
4. Техничко-технолошки достигнувања, вооружување и опрема;
5. Странски автори;
6. Други рубрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата; и
7. Прикази на книги, стручни трудови и др. од областа на одбраната.

ПОДГОТОВКА НА РАКОПИСОТ

Ракописот треба да се доставува во **еден отчукал примерок** на ласерски печатар, без проред, на двете страни на хартијата, со формат Б5 и на дискета, за да се олесни печатењето на Списанието. Страниците и прилозите треба да бидат нумерирани.

Трудовите треба да бидат напишани на македонски или на англиски јазик, а на авторите им се препорачува насловот, апстрактот на трудовите, приказите и кусите соопштенија да ги пишуваат и на Англиски јазик.

Трудовите што не се земаат во печатење им се враќаат на авторите со образложувања.

При подготвувањето на ракописот задолжителна е употреба на Меѓународниот систем на единици (SI).

Ракописот треба да содржи: наслов, автори, институција, апстракт, клучни зборови, вовед, содржина на трудот, заклучок и литература.

Наслов: големина на масни (**Bold**) букви, 14 points, RG-MAC C Times, центрирано, прво на македонски, а потоа и на англиски јазик (пред апстрактот на англиски јазик). Насловот на трудот треба да биде кус, но да дава верен одраз на содржините и по можност да содржи што повеќе клучни зборови од опфатената проблематика.

Еден празен ред.

Автори: име и презиме, мали масни (**Bold**) букви, 11 points, RG-MAC C Times, центрирано.

Два празни реда.

Институција: ракописни букви, 11 points, RG-MAC C Times, центрирано.

Два празни реда.

Апстракт: прво на македонски јазик, 11 points, RG-MAC C Times, а потоа и на англиски јазик, 11 points, Times New Roman, единечен проред. Содржината на апстрактот треба да е суштинска и независна целина.

Еден празен ред.

Клучни зборови: максимум до 5 збора, 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред, на македонски и на англиски јазик.

Вовед: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Во воведниот дел треба накусо да се наведе само најважното од поранешните истражувања поврзано со обработуваната проблематика, а потоа да се објасни целта и важноста на работата - истражувањето.

Еден празен ред.

Содржина на трудот: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Содржината на трудот треба да ги опфати теоретските основи, експерименталниот дел и резултатите до кои што се дошло.

Трудовите кои што се однесуваат на теоретски истражувања, наместо експериментален дел, треба да имаат поглавје **теоретски основи**, во кои ќе бидат изнесени подробностите за проверка на наведените резултати.

Експерименталниот дел треба да биде издвоен и да содржи податоци за употребените материјали и опис на применетите принципи и методи на начин кој што ќе овозможи репродуцирање на постапките, но без детално опишување на веќе познатото.

Резултатите до кои се дошло и дискусијата треба да бидат дадени во едно поглавје. Дискусијата треба да содржи анализа на резултатите и заклучоците кои што можат да се извлечат.

Еден празен ред.

Заклучок: 11 points, RG-MAC C Times, единечен проред. Заклучокот треба да претставува кусо резиме од трудот, а да ги опфати и резултатите до кои се дошло со истражувањето.

Еден празен ред.

Литература: 11 points, RG-MAC C Times, цитирана според светските стандарди. Литературата се наведува во посебно поглавје при што библиографските единици се нумерираат по оној ред по кој што се појавуваат како во фус нотите во текстот.

Маргини: - Б5 формат, трудовите отчукани на непровидна хартија од канцелариски формат А4 со работен простор:

- горна: 5 см	- Top: 1.89"
- долна: 5 см или Page Setup компјутерски	- Bottom: 1.89"
- лева: 4 см параметри во инчи (inch)	- Left: 1.58"
- десна: 4 см	- Right: 1.58"
	- Gutter: 0"

Печатар: ласерски принтер.

Примените ракописи уредувачкиот одбор ги испраќа на рецензенти. Рецензентите и авторите остануваат анонимни. Рецензираните трудови, заедно со евентуалните забелешки и мислења на уредувачкиот одбор, се доставуваат до авторите. Тие се должни, најмногу во рок од 15 дена, да ги извршат неопходните корекции.

7

Трикази на книги, стичични трудови и др. од областа на одбраната

Категоријата на трудот ја предлага авторот, но уредувачкиот одбор ја донесува дефинитивната одлука врз основа на мислењата на рецензентите.

Пробните отпечатоци по потреба им се испраќаат на авторите заради корегирање на печатарските грешки, а не за измена на текстот. Евентуалните нови сознанија можат да се дадат само како куса белешка после текстот. Коригираните пробни отпечатоци треба да се вратат на редакцијата во рок од 2 (два) дена.

Брзината на објавувањето на трудот, покрај останатото, зависи и од придржувањето кон ова упатство.

Трудот се доставува отпечатен според горенаведените пропозиции и на дискета.

Рокови за испраќање на трудовите: 30.04. и 31.10. во тековната година на

АДРЕСА: 1. ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
проф. д-р Трајан Гоцевски, главен и одговорен уредник
e-mail: trajang@freemail.org.mk

или

2. ВОЕНА АКАДЕМИЈА НА РМ - СКОПЈЕ
проф. д-р Сокле Кочоски, полковник, заменик главен уредник
e-mail: kocoski@va.edu.mk

СК/СК
Скопје, 23.12.1999 година

**УРЕДУВАЧКИ ОДБОР
НА СПИСАНИЕТО
„Современа македонска одбрана“**